

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Halkbilimi Anabilim Dalı

Türk Halkbilimi

ORDU TÜRKÜLERİNDE KADIN TIPLERİ

Elif GÜNGÖR AKBULUT

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

ORDU TÜRKÜLERİNDE KADIN TİPLERİ

Elif GÜNGÖR AKBULUT

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Halkbilimi Anabilim Dalı

Türk Halkbilimi

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Elif Güngör AKBULUT tarafından hazırlanan "Ordu Türkülerinde Kadın Tipleri" başlıklı bu çalışma, 11.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Prof. Dr.  zkul ÇOBANOĞLU (Başkan)

[İ m z a]

Prof. Dr. F. Gülay MİRZAO LU SIVACI (Danışman)

[İ m z a]

Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR

[İ m z a]

Prof. Dr. Ayşe YÜCEL ÇETİN

[İ m z a]

Prof. Dr. Mete TAşLIOVA

Yukarıdaki imzaların adı geçen  ğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAğLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

03.07.2018

Elif GÜNGÖR AKBULUT

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir).

o Tezimin/Raporumuntarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir).

o Tezimin/Raporumun 03.07.2018 tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

03.07.2018

Elif GÜNGÖR AKBULUT

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, Tez Danışmanının **Prof. Dr. F. Gülay MİRZAOğLU** danışmanlığında tarafımdan retildeğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Elif GÜNGÖR AKBULUT

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans tez çalışmamın her aşamasında desteğini esirgemeyen, bilgi birikimini, deneyimlerini ve kütüphanesini benimle paylaşan danışman hocam Sayın Prof. Dr. F. Gülay MİRZAOĞLU'na,

Ankara'daki yaşantım boyunca varlığıyla beni yüreklendiren, motive eden, manevi annem Yadigar ÖZYAPAN'a,

Çalışmam boyunca destek olan, anlayış sahibi biricik eşim İhsan AKBULUT'a,

Her koşulda ümit veren ve sonsuz sabırla beni çalışmaya teşvik eden babam İsmail GÜNGÖR'e ve annem Gülay GÜNGÖR'e en içten duygularıyla minnetlerimi sunuyorum.

ÖZET

GÜNGÖR AKBULUT, Elif. Ordu Türkülerinde Kadın Tipleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Bu araştırmada Ordu ilçesine ait halk türküleri ve türkülerde yer alan kadın, kadın-erkek ilişkileri ve gündelik hayat içindeki tutum ve davranışlar gibi türkülerini oluşturan etmenler çerçevesinde incelenerek, benzer özelliklerine göre tiplere ayrılmıştır. Araştırmanın evreni; toplu eğlence, çeşitli merasimler, harman, bahçe, tarla, fındık işleriyle uğraşılan ortamlarda ortaya çıkan Ordu halk türküleri, türkülerin oluştuğu ve icra edildiği sosyal ortamlar ile türküyü yakan/söyleyen kadın icracıları ve dinleyicileri kapsamaktadır. Araştırmanın örneklemini ise; Ordu'dan seçilen türkülerin tema, icra ve müzikal yapı yönünden incelenerek, türkünün sözlerinde geçen kadın teması ile araştırmacının türkü yakılan ve söylenen ortamlarda bulunarak edindiği bilgiler oluşturmaktadır. Bu araştırmada toplum, türkü geleneği ve kadın teması bütünlük içinde ele alınmıştır. Bu bağlamda, yüzyıllardan beri kuşaktan kuşağa iletilen ve her türden değerleri yansıtan türkülerin bölgedeki yaratıcıları olan kadınlar ve türkülerin yaratıldığı, icra edildiği ortamlar analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında coğrafi, sosyal ve kültürel etkileşimlerle şekillenen türkülerin metinlerinden hareketle türkülerdeki kadın tipleri belirlenmeye çalışılmıştır. Böylece, kadın ve türküler arasındaki bağlantılar kurularak, bölgede kadının türkülerde nasıl yansıtıldığının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler

Ordu Türkülerinde Kadın, Türkülerde Kadın Tipleri, Ordu Türküleri, Türkü, Türk Halk Müziği.

ABSTRACT

GUNGOR AKBULUT, Elif. Women Types in Folk Songs in Ordu Province, Postgraduate Thesis, 2018

In this study, the types of folk songs in the Ordu province and women, women-men relations and attitudes and behaviors in everyday life from the folk songs have been examined, and they have been divided into types according to certain features. The universe of our research includes Ordu folk songs that emerged in the mass entertainment, various ceremonies, the places where people work in harvests, gardening, fields, hazelnut works, social environments where the folk songs are created and performed, and women performers and listeners who sing folk songs. The sample of the research includes the information about women subject in the lyrics and the information that the researcher obtained by being present in the environments wherein the folk songs were sung, by examining the folk songs selected from the Ordu province in terms of the theme, rendering and musical structure. In this research, the society, the tradition of the folk songs and the theme of the women were taken as a whole. In this context, women, the creators of the folk songs of the region, which have been transmitted by the centuries from generation to generation and reflect the values of all kinds, and the environments in which folk songs have been created and performed have been analyzed. Within the scope of the research, attempts have been made to identify the women characters in folk songs from the texts of folk songs formed by geographical, social and cultural interactions. Thus, it is aimed to determine how women in the region are reflected in folk songs by making connections between women and folk songs.

Keywords

Women in Folk Songs from Ordu Province, Women Types in Folk Songs, Folk Songs from Ordu Province, Folk Song, Turkish Folk Music.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM.....	4
1. ORDU YÖRESİNİN TARİHİ, COĞRAFI VE KÜLTÜREL YAPISI	4
1.1. TARİHİ YAPI.....	4
1.1.1. Türklerin Ordu'ya Yerleşmeleri	4
1.2. COĞRAFI YAPISI	6
1.2.1. İklim.....	6
1.3. SOSYAL, EKONOMİK VE KÜLTÜREL ÇEVRE.....	7
1.3.1. Nüfus.....	7
1.3.2. Gelir kaynakları	8
1.3.3. Etnik Yapısı	8
II. BÖLÜM.....	10
2. TÜRKÜ.....	10
2.1. HALK TÜRKÜSÜ: TANIM, TASNİF, TERİMLER	10
2.1.1. Türkünün Tanımı:	10
2.1.2. Türkülerin Tasnifi	12
2.1.2.1. Konularına Göre Türküler	12
2.1.2.2. Ezgilerine göre türküler	14
2.1.3. Yapılarına Göre Türküler.....	15
2.2. ORDU YÖRESİNDE TÜRKÜ SÖYLEME GELENEĞİNİN YAPISI	16

2.2.1. Yaratıcılar, İracılar ve Türkü Dağarcığı.....	18
2.2.2. Türkülerin İcra Ortamları.....	20
2.2.3. Dinleyici Çevreleri.....	23
2.3. HALK OYUNLARINDA TÜRKÜLER.....	25
2.4. KULLANILAN ÇALGILAR.....	27
III. BÖLÜM	28
3. KADIN.....	28
3.1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE KADIN.....	28
3.1.1. Ordu Yöresi Kültüründe Kadın.....	33
3.2. TÜRKÜLERDE KADIN	35
3.3. ORDU YÖRESİ TÜRKÜLERİNDE KADIN TİPLERİ	37
3.3.1. Aşk-Ayrılık Acısı Yaşatan Kadın Tipi	38
3.3.2. Âşık Kadın Tipi	46
3.3.3. Sevdiğini Yitiren Kadın Tipi	48
3.3.4. Terk Edilen Kadın Tipi	51
3.3.5. Nazlı-İşveli Kadın Tipi	54
3.3.6. Anne Tipi	60
3.3.7. Gelin Tipi	64
SONUÇ	67
KAYNAKLAR	69
EKLER.....	77
EK 99. ETİK KURUL İZİN MUAFİYET FORMU	208
EK 100. ORJİNALLİK RAPORU	209

GİRİŞ

Türkü, yüzyıllardan beri toplumun değerlerini en kolay şekilde yansıtabildiği ve bu değerlerin kuşaktan kuşağa aktarımını sağlayan bir anlatım aracı olmuştur. Bu yönüyle türküler, doğduğu toplumun sosyal ve kültürel yapı taşlarını içinde barındırmaktadır. Bir türkü, melodisinde, ses özelliklerinde, ritminde toplumun geçmiş yaşantısının en belirgin izlerini taşır. Türkülerin derinliklerine inildikçe, toplumların yaşadıkları hüznü, sevinci derinden hissedebilmek mümkündür.

Türkü sözleri ezgileri kadar, hatta daha fazla denecek kadar değerlidir. Türkü sözlerinde toplumun sosyo-kültürel alışkanlık ve nitelikleri vardır. Toplumun kültür ürünleri, sözlü edebiyat gelenekleri, töreleri, inançları, mutfağı, ezgileri ve oyunları türkü sözlerinde bazen apaçık bazen de dolaylı olarak yansıtılır. Bunların yanında türkü sözleri, toplumun içinde yaşadığı coğrafya, gündelik yaşam, kıyafetler ve insan ilişkileri hakkında da bilgi verir. Toplumun karakterini, duygularını, önyargıları yansıtır. Kısaca diyebiliriz ki; bir toplumu tanımlamak için elde edilebilecek en doğru kanıt, o toplumun en içten duygularını katıksız bir şekilde yansıtan türkülerdir.

Yaratım ve icra süreci açısından türkülere bakıldığında, toplumun tamamının türkülerle ilgili olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, kadınların türkülerin varoluş sürecinde önemli bir yer tuttuğu da bilinen bir gerçektir. Anadolu kültüründe farklı bölgelerde erkeklere özgü yaratım ve müzikal icra ortamları olduğu kadar, kadınlara özgü yaratım ve müzikal icra ortamları da vardır. Kadınların türkü yaratımı ve icra sürecinde aktif yer aldıkları yaratım ve icra ortamlarından biri de Karadeniz bölgesine özgü müzik ortamlarıdır. Karadeniz türkülerinin metinlerinde de bu olgu açıkça dikkat çekmektedir. Özellikle Doğu Karadeniz ve araştırma alanımız olan Ordu türküleri, kadınların izlerini belirgin bir şekilde taşımaktadır. Türkülerin dünyasında, kimi zaman türkü yakan, kimi zaman da uğruna türkü yakılan kadın incelenmesi gereken bir kahramandır.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Bu araştırmanın problematiğini oluşturan konu, Ordu türkülerinde kadının varoluş ve yansıtılış şeklidir. Karadeniz bölgesi türküleri de dâhil olmak üzere, türkülerde var olan kadın hakkında çok fazla çalışma yapılmadığı görülmüştür. Kültürün geçmişten geleceğe aktarılmasında yapı taşı olan türkülerin, barındırdıkları değerlerin saptanması ve irdelenmesi halkbilimi açısından önem taşımaktadır. Araştırmada, söz konusu önem doğrultusunda, türküler ve türkülerdeki kadını inceleyerek, kadının tutum ve davranışlarını örneklerle ortaya koyarak, halkbilimine katkı sunmayı hedeflenmektedir. Araştırma aynı zamanda, Türk Halk Müziği söz kültürünün incelenmesi bakımından da önem taşımaktadır.

Genel anlamda, türkü türü ve kadın ilişkisi ile Ordu türkülerinde var olan kadına odaklanan bu çalışmada, türkü metinlerinden hareketle kadın kahramanın durumu, algılanışı, özellikleri, duygusal tutum ve davranışları, toplumsal rolü üzerinde durulacak ve bu çerçevede, türkülerde yer alan kadın tipleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE ALANI

“Ordu Türkülerinde Kadın Tipleri” konulu çalışmanın alanını, Ordu ili türkü metinleri ve türkülerin icra ortamlarında bulunularak edinilen bilgiler oluşturmaktadır. Ordu insanının duygu ve düşüncelerini anlatan türkülerden hareketle kadın kavramı ele alınacaktır.

Çalışmada kullanılan başlıca kaynak birçok çalışma ve derlemenin de içeriğinde yer alması sebebiyle, Taner Can ve Salih Turhan’ın birlikte hazırlamış olduğu “Ordu Türküleri” kitabıdır. Kitabın içeriği beş bölümden meydana gelmektedir.

“Ordu Türküleri” kitabından farklı olarak, M. Ufuk Mistepe’nin yayınladığı “Ünye Şarkı ve Türküleri” adlı kitabı, Sıtkı Çebi’nin yayınladığı “Ordu Folklorundan Damlalar” adlı kitabı ve “TRT Türk Halk Müziği Arşivi” faydalanılan kaynaklardandır. Bunların yanı sıra bölge müzik kültürüyle ilgili çok sayıda makale ve sözlü kaynaklarla yapılan görüşmeler araştırma için kaynak oluşturmuştur. Folklorla özgü yöntemlerden faydalanılarak 180 civarı türkü metni incelenmiş, kadını yansıtan türküler tespit edilmiş ve seçilen türküler konu açısından analitik bir bakışla değerlendirilmiştir. Çalışmada elde edilen tespit ve değerlendirmeler ile örnek türküler çalışma içerisinde verilmiştir.

3. ARAŖTIRMADA KULLANILAN KURAMSAL YAKLAŖIM VE YÖNTEMLER

Ordu yöresi türkölteri, yöre üzerine gerçekleşmiş derleme çalışmaları ve farklı kurumlarca basılan yazılı kaynaklardan faydalanılarak tahlil edilmiştir. Bu incelemede bağlam merkezli halkbilimi kuramlarından olan işlevsel teori ve sözlü kompozisyon teorileri, metin merkezli halkbilimi kuramlarından olan evrimsel teoriden faydalanılmıştır.

Yapılan türköl tahlillerinin ardından, tematik, psikolojik ve sosyolojik yöntemlerden de faydalanılarak türköllerdeki kadın tipleri gruplandırılmıştır.

I. BÖLÜM

1. ORDU YÖRESİNİN TARİHİ, COĞRAFI VE KÜLTÜREL YAPISI

1.1. TARİHİ YAPI

Ordu ili topraklarında bilinen ilk yerleşmelerin tarihçesi M.Ö. VII. Yüzyıla kadar uzanmaktadır. İl merkezinde bilinen ilk yerleşme yeri, Kirazlıman Mezarlığı yanındabulunan Bozukkale(Kotyora)'dır. M.Ö. IV. Yüzyıl'da İran taraflarından savaştan dönerken Kotyora'ya uğrayan Yunanlı komutan Ksenophon, burada yerleşik bir kavimle karşılaştıklarını ve 45 gün kaldıktan sonra yollarına devam ettiklerini belirtir (Çebi 2000: 24).

M.Ö. 675'lerden itibaren Ordu'nun içinde bulunduğu Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'ne sırayla, Kimmerler, Milettiler, Persler, Makedonyalı İskender ve komutanları hâkim olmuştur. Bundan sonra yöreye, yaklaşık 3,5 asır yaşayan Pontus Devleti (M.Ö.280-M.S. 63) hâkim olmuştur. Bu devleti Roma İmparatorluğu ortadan kaldırmıştır. Kotyora'nın Grekçe'de "Dağ Eteği" anlamına geldiğini söyleyen bazı tarihçilerin aksine Prof. Dr. Necati DEMİR, Kotyora kelimesinin aslının "Kut Yöresi" olduğunu ve burada Kut Türklerinin yaşadığını, bu ismin sonradan dönüştürüldüğünü iddia etmektedir. Aynı bilim adamı, makalelerinde Bolaman isminin de Pontpolemenyum'dan gelme değil, Balaban Türklerinden gelme bir kelime olduğuna yer vermektedir(<http://www.ordu.gov.tr/ordunun-tarihcesi>). Yunan tarihçisi Ksenophon'un, "Onbinlerin Dönüşü" adlı eserine göre de Orta ve Doğu Karadeniz bölgesinde M.Ö. 400 yılında, Kolhlar, Driller, Mossinoikler, Halipler ve Tibarenler gibi Yunan asıllı olmayan kavimler yaşamaktaydı.

Türklerin Ordu'ya gelişlerine kadar (14. Yüzyıl) yörede, Roma ve daha sonra da Trabzon Rum Devleti (1204-1461) hâkimiyet kurmuştur (Yediyıldız 1984; Yediyıldız 1997; Çebi 2000).

1.1.1. Türklerin Ordu'ya Yerleşmeleri

Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız'ın araştırmalarına göre, Ordu Türkler tarafından ancak 14. Yüzyıl'ın sonlarında feth edilmiştir.

"...Önce Niksar'ın doğu taraflarındaki bölgede kurulmuş olan Hacı Emir Beyliği, faaliyetlerini 14. Yüz yıl sonlarında doğuya doğru geliştirmiş ve bu Türk beyliğinin en

büyük beylerinden birisi olan Süleyman Bey,1396-97'de Giresun şehrini zapt etmiştir. Süleyman Bey'in bu fethiyle birlikte, bölgeye, Çepni, Döğer, Eymir, Karkın, Alan-Yutlu, Bayındır, İğdir gibi Oğuz boyları gelip yerleşmişlerdir. Bu boyların hatıraları bölgede hala yaşamaktadır. Bundan çok kısa bir süre sonra yine aynı Bey tarafından, Ordu toprakları feth edilmiştir" (Yediyıldız 1984).

Şehrin yapısı Türklerin yerleşiminden sonra değişmeye ve gelişmeye başlamıştır. Alpaslan'ın 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'yu fethetmekle görevlendirdiği komutanlardan Danişmend Gazi Tokat, Sivas, Amasya, Yozgat, Kayseri, Gümüşhane ve Ordu dolaylarını fethedip hâkimiyet kurunca bu bölgelere Türk nüfusunu yerleştirmiştir. 1178 yılında Danişmendliler yıkılıp, Anadolu Selçuklu Devleti kurulunca Ordu ili de bu hâkimiyet sahası içerisine girmiştir.

Anadolu Selçukluları döneminde, Trabzon Rum İmparatorluğuyla mücadelelerde bir süre el değiştiren Ordu toprakları, nihaî Türkleşme sürecini Hacıemiroğulları Beyliği döneminde tamamlamaya başlamıştır. 1335 yılında Moğol-İlhanlı devrinin sona ermesiyle Anadolu'da II. Beylikler Dönemi olarak adlandırılan ve her yörede kurulan beyliklerden biri de Hacıemiroğulları Beyliğidir. Beyliğin ilk merkezi Mesudiye'nin Kaleyaka Köyü olduğu tahmin edilmekle birlikte beylik hakkında çok fazla bilgi yoktur. Ancak beyliğin merkezinin sonradan sahil kesimde yer alan Ordu'nun 4 km güneydoğusunda bulunan Eskipazar'a taşındığı bilinmektedir. Hacıemiroğulları Beyliğinin en parlak dönemi Hacı Emir oğlu Süleyman Bey zamanında olmuştur. Yaklaşık yüz yıl süren Ordu ve yöresinin fethedilmesi O'nun zamanında neticelenmiştir. 1380 yılında ordusuyla beraber sahile inen Süleyman Bey, Ordu ve yöresini bir daha değişmemek üzere Türk yurdu hâline getirmiştir (Yediyıldız 1997:8-11).

Hacıemiroğulları Beyliği, 1398 yılında Yıldırım Bayezid'in nüfuzuna girer ve Osmanlı'ya bağlanır. Fakat bu bağlanmada bir himaye durumu söz konusudur. Bu bölge 1427 yılında Osmanlı Devleti'ne kesin olarak ilhak etmiş ve kaza hâline getirilmiştir (Yediyıldız 1984: 139)

Ordu yöresi Osmanlı hâkimiyeti altına girdikten sonra teşkilât yapısında fazla bir değişim yaşanmamıştır. Zaman zaman bağlı bulunduğu sancak (Canik, Trabzon, Karahisar) değişmişse de Cumhuriyet dönemine kadar bir kaza merkezi olarak varlığını korumuştur.

Ordu Büyükşehir Belediyesi, 6 Aralık 2012 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan 6360 Sayılı Kanun'a göre kurulmuş ve ilin bütün sınırları Ordu Büyükşehir Belediyesi sınırlarına dâhil edilmiştir.

1.2. COĞRAFİ YAPISI

Coğrafi yapısıyla hem Orta Karadeniz hem de Doğu Karadeniz bölümünde toprakları olan Ordu ili, geniş bir coğrafyaya sahiptir. Doğusunda Giresun'un Piraziz ve Bulancak ilçeleri; batısında Samsun'un Terme ve Çarşamba ilçeleri; güneyinde Tokat'ın Erbaa, Niksar, Reşadiye ve Sivas'ın Koyulhisar ilçeleri vardır.

1.2.1. İklim

Karadeniz ikliminin geneline hâkim olduğu ilde, sıcaklık ortalaması yüksek, yazlar serin, kışlar ılık geçmektedir. Dört mevsim yağış alan ilde, zengin bir bitki örtüsü oluşmuştur. İlin güneyindeki iç kesimlerde karasal iklim özellikleri görülmektedir. Sahilden iç kesimlere doğru gidildikçe Giresun ve Canik dağ sıralarının etkisiyle yükseltiler artmakta; Turna suyu, Melet, Bolaman ve Elekçi ırmakları derin vadiler oluşturmaktadır. Dağların uzanış yönü ve yükselti sebebiyle dar bir sahil kesimi meydana gelmiş olup iç kesimlerde geniş plâtolar yer almaktadır. Güneyden denize doğru akan Turnasuyu, Melet ırmağı, Akçaova Deresi, Ilıca Deresi, Bolaman Irmağı, Elekçi Deresi, Curi Deresi, Çeviz Deresi ve Akçay Deresi araziye derin vadiler halinde bölmektedir.

Dağlık bir yöre olan Ordu'da dağların en önemlileri Karadeniz kıyı dağları ve Karagöl Dağı'dır. Eteklerinde Ordu ilinin kurulduğu Boztepe'nin yükseltisi 450 metreye ulaşmaktadır. İl topraklarının % 41'i ormandır. Ormanlarda lâdin, köknar, kayın, meşe, gürgen, kızılâğaç, kestane, kavak, sarıçam ve Akçaağaç bulunur. İldeki başlıca akarsular, Melet, Bülbül ve Civil dereleridir. Bu ilin kuzeyde, Karadeniz'de 136 km. kıyısı bulunmaktadır.

1.3. SOSYAL, EKONOMİK VE KÜLTÜREL ÇEVRE

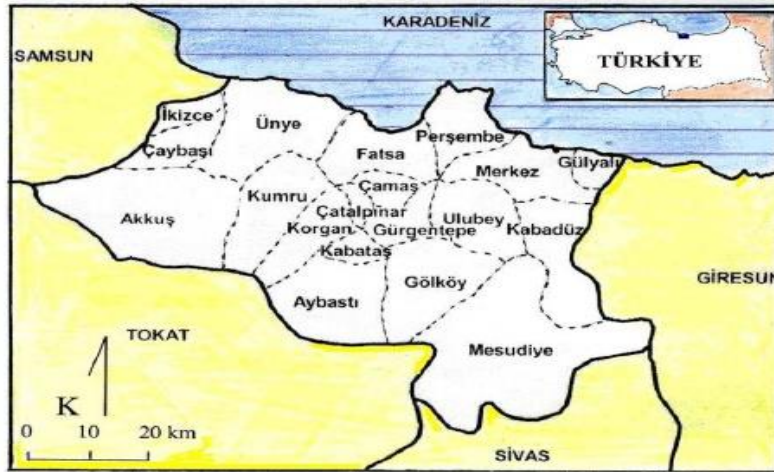
1.3.1. Nüfus

6.001 km² yüz ölçümüne ve 728.949(2015) nüfusa sahip olan Ordu'da, nüfus yoğunluğu çok yüksektir. Türkiye'nin 30. Büyükşehir olan ilin, 18 ilçesi, 65 belediyesi ve 508 köyü bulunmaktadır.

Ordu'da halkın büyük bir bölümü şehir merkezlerinde yaşamaktadır. Kırsal nüfus oranı kentsel nüfusa göre düşüktür. Ancak Türkiye ortalamasına bakıldığında Karadeniz Bölgesi kırsal nüfus yoğunluğunun kentsel nüfus yoğunluğuna en yakın olduğu bölgedir dolayısıyla Ordu'da da bu durum geçerlidir.

Yüzey şekillerinin etkisi ile Ordu yöresinde kırsal nüfus ve yerleşmelerin dağılışı bazı özellikler dikkati çekmektedir. Kuzeye bakan yamaçlar üzerinde bulunan ve birlikte bir köyü oluşturan meskenler birbirinden oldukça uzakta ve dağınık olarak yer almaktadırlar.

Yaylalara çıkıldığında obalar şeklinde kısmen bir araya toplanan nüfus ve yerleşmeler, güneye bakan yamaçlara geçildiğinde belirgin olarak toplu bir karakter gösterirler (Yılmaz 2005).

Şekil 1. Ordu ili lokasyon haritası

1.3.2. Gelir kaynakları

Ordu, başta fındık olmak üzere patates, soya fasulyesi, arıcılık, deniz ve hayvan ürünleri konusunda yurdumuzda ilk sıralarda yer almaktadır. İlin ekonomik yapısı her türlü sanayiye cevap verebilecek niteliktedir. Fındık üretimi ilin ticari hayatında önemli bir rol oynamakta ve büyük bir döviz girdisi sağlamaktadır. İlin alçak kesimlerinde her türlü sebze ve meyve (ayva, armut, kiraz, dut, vişne, incir, kivi ve ceviz vb.) yetiştirilmektedir. Yüksek kesimlerde ise arpa, buğday, bakla, çavdar yetiştirilmektedir.

Ordu ilindeki yaylalar hayvancılığa elverişlidir. Aybastı, Gölköy, Mesudiye ve Korgan ilçelerinde hayvancılık çok gelişmiştir. En çok koyun ve sığır beslenir. Arıcılık gelişmiştir.

Balıkçılık oldukça ileri durumdadır. En çok avlanan balıklar hamsi, istavrit, kefal, mezgit, kalkan ve barbunyadır. Ayrıca kara sularında bol miktarda palamut, torik, zargana ve uskumru bulunur (Yediyıldız 1984; Çebi 2000; Yılmaz 2005; Eriş 2012; Pala 2013).

1.3.3. Etnik Yapısı

Bir Türk yurdu olan Ordu ve çevresi zamanla farklı milletlerden insanlara ev sahipliği yapmıştır. Ordu kazasında bulunan Ermeni yerleşim yerlerinin çoğu 18. yüzyılın başlarında Ermeniler tarafından kurulmuştur. Ermenilerin Ordu'ya yerleşmelerine yakın zamanlarda Rumlar da Ordu'ya gelerek yerleşim yerleri kurmuşlardır (Yener 2015:2) “1700’lerin sonlarından itibaren yöreye başka bölgelerden Rumlar ve Ermeniler gelmeye başladılar. Rum nüfus, Gümüşhane’den gelerek Ordu’ya yerleşmiştir” (Eriş 2012: 83). Ordu’ya yerleşen Ermeniler ve Rumlar gelenek, görenek ve yaşayışlarının yanında kendi müzik kültürlerini de yaşatmışlardır. Ordu şehrinin tarihsel süreç içerisinde kendine özgü müzik kültürü sahibi olmasında Gürcü kökenli göçmenlerin büyük etkileri vardır. “1875’ten itibaren Ordu Kasabasına başka etnik ve kültürel unsurlar da yerleşmeye başlamıştır; Gürcistan’dan gelen Acara muhacirleri, Osmanlı-Rus Savaşı ve Rusya’nın Müslümanları göçe zorlamak için yaptığı baskı siyaseti sonucunda Kafkasya’dan Anadolu’ya göç yaşanmıştır.”(Pala, 2013: 13). Gürcü Sallaması ve Gürcü horonu gibi Ordu yöresine ait karakteristik özellik gösteren eserler Gürcü kökenli vatandaşların Ordu yöresel müziğinin şekillenmesinde büyük rol oynadığı görüşünü desteklemektedir. Selim Cihanoğlu Ordu’nun yerel halkını etnolojik açıdan şöyle değerlendirmektedir; “1877-1878 öncesi ve bu zamanlarda Gürcistan’dan gelen (1893 harbinde) göç ederek gelen Gürcü Türkler 1910 ve daha sonrası Selanik’ten buradaki Rumlarla

mübadele(karşılıklı yer değıştirme) edilen Selanik Türkleri 1917 öncesi I. Dünya Savaşı sırasında Rus istilas ı sonrasında göçüp gelen, daha sonra da geriye dönmeyen Rize, Artvin ve Trabzonlular Tokat' ın ve Sivas' ın Ordu iline yakın ilçelerinden ve köylerinden göçüp gelenler, Batum' dan ve Gümüşhane' den gelip yerleşenlerden oluşmaktadır.” (Can-Turhan, 2006: 32)

II. BÖLÜM

2. TÜRKÜ

2.1. HALK TÜRKÜSÜ: TANIM, TASNİF, TERİMLER

2.1.1. Türkünün Tanımı:

XI. yüzyılın ünlü eseri Divanü Lügati't Türk'te türkü anlamında 'ır' ve 'yır' terimleri kullanılmıştır. "Ol yır yırladı" cümlesi "O, türkü söyledi" anlamında geçmektedir (Atalay 1985: 786)

Temel Türkçe Sözlük/Kâmus-ı Türkî'de türkü için "Aslında Türklere has bir biçimde şarkı" tanımı bulunmaktadır (Şemseddin Sami 1991: 400).

Türk Ansiklopedisinde türkü teriminin karşılığı, "Anadolu'nun sözlü geleneğinde bir ile söylenen halk şiirlerine verilen ad"dır (Türk Ansiklopedisi 1983: 461).

Türkü terimi TDK sözlüğünde ise "Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume" olarak geçer (TDK 2005: 2012).

Türkü kelimesinin etimolojik incelemesi yapıldığında uzmanlarca kabul edilen görüş, "Türk" kelimesine Arapçada aitlik eki olan, nispet î'si getirilerek "Türke ait olan" anlamı taşıdığıdır. Başlangıçta türkî olarak kullanılan kelimenin sonradan türkü şeklini aldığı düşünülmektedir (Güzel 2014: 169).

Türkü tanımlamaları için geçmişten günümüze birçok bilim insanı da önemli çalışmalar yapmıştır. Türk Halk Edebiyatı El Kitabı'nda türkü kelimesinin anlamıyla ilgili olarak; Şemseddin Sami, Fuad Köprülü, Ahmet Talat Onay, Ahmet Kudsi Tecer, Ali Yakıcı vb. bilim adamlarının "Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkılarıdır" tarifinde birleştiklerinden söz edilmektedir (Güzel 2014: 169).

Ignacz Kunos, türkü beyitlerinde parmak hesabının kullanıldığını, türkünün dilinin sade olduğunu, beyitlerin genellikle üç ya da dört dizeden oluştuğunu, beyitlerin sonunda da nakarat bulunduğunu belirtir (Kunos 1978: 47-49)

Pertev Naili Boratav türküyü, “Düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinden oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içerisinde olsun, biçiminde olsun, değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiyle koşulmuş olarak söylenen şiirlerdir” şeklinde tanımlamıştır (Boratav 2013: 182).

Cahit Öztelli ise türkü için “Halkın ortak malı olan bir edebiyat türüdür. Ağızdan ağza dolaşan, kuşaktan kuşağa aktarılan sözlü edebiyatın en güzeli, türkülerdir. Türkü, genel edebiyat türleri içinde bir nazım türüdür. Yani, ölçülü(vezin), uyaklı(kafiye) dizelerle(mısra) meydana gelir.”tanımını yapmıştır (Öztelli 2002: 11)

Eflatun Cem Güney, halk türkülerini “halkın ortaklaşa yarattığı sözlü eserler” olarak tanımlamaktadır. Türkülerin ilk başta yakan kişileri belliyse de, zamanla halkın istediği gibi değişip geliştiği için ilk söyleyeninin unutulduğunu ifade eder. Türkülerin insanların başına gelenleri, onların gönül ve ülkü dünyalarını dile getirdiklerini belirtir (Güney 1971:236).

Zengin bir kültür ve bilgi birikimini bünyesinde taşıyan halk türküler, “çağlar boyu varlığını koruyabilen, toplumun geniş kitleleri tarafından paylaşılan ve daima popüler olabilen bir folklor türüdür” (Mirzaoglu 2015: 155). Başka bir ifadeyle ele alınmış tanım da türkü; halkın ruh hâlini, derdini, neşesini zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan, hece ölçüsüyle ve bir veya dört dizeli ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen manzum ve ezgili anonim ürünlere verilen ad olarak gösterilmektedir (Kaya 2007: 744).

Türküler içerisine alan Türk halk müziği için en geniş anlamıyla denilebilir ki, dünyanın en geniş sahalarına yayılmış en eski, en fazla tesirli olmuş bir halk sanatıdır (Öztuna, 2006: 327). İçerisinde herhangi bir yapmacıklık, kabalık olmayan ve oluşturulurken bir sanat kaygısı taşımayan türküler, herkes tarafından kolayca anlaşılabilir. Sözlerindeki yalın, samimi, coşkulu ve duygulu anlatımlarından dolayı aynı zamanda birer iletişim aracı görevinde olan türküler, duygu, düşünce ve yaşantı ürünü olarak ortaya çıkmışlardır. Bu özelliklerinin yanı sıra türküler, ritim yönünden çok zengin, ezgisel olarak ise oldukça renklidir (Kınık 2011: 141).

Türk halkının zevkle dinlediği türkü, doğal ve sosyal olayları, acı, sevgi, özlem ve gurbet gibi ortak duyguları, insanımızın mertlik ve kahramanlık gibi ulusal özelliklerini ve tarihe ve

insanlara iz bırakan olayları konu edinen bir kültür zenginliğidir. Türk insanının tüm yaşantısını halk müziğimizin sözlü biçimi olan türkülerimizde görmek mümkündür (Kınık 2011: 141).

Genel olarak müzik, özellikle de türküler, oluşturulduğu coğrafyaya ait kültür tarihiyle ilgili önemli veriler sunar. Zamana karşı dayanıklı bir tür olarak, bize çağlar öncesinin kâinatı, tabiatı ve hayatı algılayış biçimlerinden kesitler verir. Öyle ki yazısız toplumlarda olduğu gibi, yazılı kültürün ağırlıklı yaşandığı kültür çevrelerinde de, türkü metinlerinin tarihî belge olarak kullanılır (Mirzaoglu 2005: 35).

Yukarıdaki tanımların ortak noktalarına bakacak olursak, türkü, derin bir geçmişe sahip, yalın, samimi ve duygu yüklü, içerisinde bulunduğu coğrafyaya ait izler taşıyan, geniş konu alanına sahip bir folklor ürünüdür. Genellikle mani katarlarından, koşma tarzı dörtlüklerden, hece ölçüsünden meydana gelirler. Halkın sevincini, sıkıntısını, başından geçen olayları konu edinen türküler, zaman içerisinde dilden dile dolaşır ve ilk söyleyeni unutulur. Dilden dile dolaşan türkü, halkın ortak ürünü haline gelir.

2.1.2. Türkülerin Tasnifi

Tasnif, konuları daha kolay şekilde incelemek için, türkülerin çeşitli yönlerden ele alınarak ilişkiler bakımından kategorize edilmesidir. Benzer özellikte bulunanları gruplandırarak karmaşıklığın giderilmesi ve farklı özellikte bulunan konuların da karşılaştırılması gibi birçok faydası vardır. Türkülerin tasnifi konusunda çok sayıda bilim insanın çalışmalarda bulunmuştur.

2.1.2.1. Konularına Göre Türküler

Tasnif konusunda çalışmalar yapmış olan Pertev Naili Boratav, türkülerin aslında konularına göre tasnif edilmesi gerektiğini, ancak böyle bir tasnifin yeterli olmadığını söyler. Boratav’a göre türkülerin tasnifinde onların kullanıldıkları yerler, gördükleri görevler ve söylenmelerini şartlandıran vesileler de dikkate alınmalıdır. Bu tasnif bir bakıma türkülerin işlevlerini de kapsamaktadır. Bu düşünceler doğrultusunda Boratav tasnifinde, türküler konularına ve türkülerin kullanıldıkları yer açısından değerlendirir ve şu şekilde tasnifler:

Konularına göre türküler:

1. Lirik türküler

a. Ninniler

- b. Aşk türküleri
- c. Gurbet, askerlik, hapishane türküleri
- ç. Ağıtlar
- d. Çeşitli başkaca duyguluk konular üzerine türküler
- 2. Taşlama, yergi ve güldürü türküleri
- 3. Anlatı türküleri
 - a. Efsane konulu türküler
- b. Bölgelere ya da bireylere özgü konuları olan türküler
- c. Tarihlik konuları olan türküler

Kullanıldıkları yerlere göre türküler:

- 4. İş Türküleri
- 5. Tören Türküleri
 - a. Bayram türküleri
 - b. Düğün türküleri
 - c. Dinlik ve mezheplik törenlere değin türküler
 - d. Ağıt töreninde söylenen türküler
- 6. Oyun ve dans türküleri
 - a. Çocuk oyunlarında söylenenler
 - b. Büyüklerin oyunlarında söylenenler

(Boratav 2013: 183).

Cahit Öztelli ise türküleri doğuş sebeplerine göre önce vakalı türküler(harp, isyan, kahramanlık, cinayet ve eşkıyalık veya diğer hayat olayları...) ve hisli türküler (aşk, hasret, ölüm) olarak tasnifler ve şu şekilde bir gruplandırma yapar:

- 1. Ninniler ve çocuk türküleri
- 2. Doğa ve çoban türküleri
- 3. Aşk türküleri
- 4. Tören ve mevsim türküleri
- 5. İş ve esnaf türküleri
- 6. Derebeyi, eşkıya, cinsî türküler
- 7. Kahramanlık türküleri
- 8. Ağıtlar(ölüm türküleri)
- 9. Güldürü türküleri(mizahi)

10. Oyunumsu(dramatik) türküler
11. Oyun(dans) türküleri (Öztelli 2002: 17)

Cem Dilçin'in türkü tasnifi ise şu şekildedir:

1. Ninniler
2. Çocuk türküleri
3. Doğa türküleri
4. Aşk türküleri
5. Kahramanlık ve askerlik türküleri
6. Tören türküleri
7. İş türküleri
8. Karşılıklı türküler
9. Ağıtlar
10. Oyun türküleri (Dilçin, 2004: 290-296).

Bu tasnif şekilleri örnek göstermesi açısından alınmış birkaç çeşittir. Benzer bir şekilde Mehmet Özbek, Ali Yakıcı, Hikmet Dizdaroğlu, Doğan Kaya ve A. Haydar Avcı da konuları açısından detaylı tasnifler vermektedirler (bk. Dizdaroğlu 1968: 107, Özbek 1994: 66, Avcı 1992: 16-17, Kaya 1999: 76, Yakıcı 2013: 247).

Bu tasniflerde göze çarpan özellik konu ve türkülerin kullanılış yerlerinin karma bir şekilde verilmesidir. Bu tasnifler oldukça detaylıdır. Boratav türküleri konularına ve kullanılış yerlerine göre ayırarak tasnif etmiştir. Bu nedenle Boratav'ın tasnifi daha sistematik görünmektedir.

2.1.2.2. Ezgilerine göre türküler

Köprülü, diğer halk şiiri türlerinde olduğu gibi türkünün de en büyük farkının ezgisinde olduğunu, mani ve koşma tipindeki şiirlerin ezgilerin değişmesiyle türküleştiğini ifade etmektedir (Dizdaroğlu 1968:258; Köprülü 2012: 112; Yakıcı 2013:240).

Ezgilerine göre türküler araştırmacılar tarafından şu şekilde tasnif edilmiştir.

A. Uzun Havalar: Usulsüz ezgilerdir. Ölçü ve ritim bakımından serbest olmasına karşın dizisi bilinen ve dizi içindeki seyri belli kalıplara bağlı bulunan ezgilerdir.

B. Kırık Havalar: Türküler ve oyun havaları gibi, ölçüsü ve ritmi belli parçalardır (Demirci 1938; Sevük 1942; Arat 1965; Dizdaroğlu 1968; Köprülü 1981; Gazimihal 1991; Özbek 1994; Onay 1996; Öztelli 2002;).

Mirzaoğlu'nun söz ve ezgi ilişkisi üzerine araştırmasında belirttiği gibi Bartok, Reinhard, Herzog gibi araştırmacılar da ezginin önemine dikkat çekmiştir. Çobanoğlu da destan, ezgi ve müzik ilişkisini vurgulamıştır. Arseven ise halk türkülerinin sözlerini ezgisinin dışında incelemenin yeterli olmadığını ifade etmiştir (Mirzaoğlu 2015: 215-224).

Genel olarak ezgilerine göre türkülerin tasnifinde araştırmacıların görüşleri örtüşmektedir. Ortaya çıkan sonuç şudur:

Ezgilerine göre türkülerini usullüler ve usulsüzler olmak üzere ikiye ayrılır. Usullüler, belli bir usul ile çalınan, ezgisi ve ritmi olan, belli bir düzene ve ölçüye sahip türkülerdir. Oyun havaları olarak da bilinen bu türküler, “kırık hava” olarak da adlandırılır. “Bar, Dattiri, Horon, Karşılama, Kırık, Oturak, Şıkutım/Şıkıltım, Zeybek” gibi bölgelere göre farklı adlarla anılırlar. Usulsüz türküler ise, “uzun hava” olarak da bilinir ve belli bir düzeni ve usulü yoktur. Sanatçının isteğine bağlı olarak değişebilen, kararlılık göstermeyen türkülerdir. İcra edildikleri bölgeye göre, “Bozlak, Çukurova, Divan, Eğin, Hoyrat, Kayabaşı, Kerem, Kesik Kerem, Koşma, Maya, Müstezat, Türkmâni” gibi adlar alırlar (Yakıcı 2007: 242).

1.2.3. Yapılarına Göre Türküler

Cem Dilçin türkülerini dört ana başlık altında ele almış, dört ana başlığı da kendi altında alt başlıklara ayırmıştır. Yapılan tasnif şu şekildedir:

1. Bentleri Mani Dörtlükleriyle Kurulan Türküler
 - 1.1. Mani dörtlükleriyle kurulan kavuştaksız türküler
 - 1.2. Kavuştakları mani biçiminde olan türküler
 - 1.3. Kavuştakları bir dize olan türküler
 - 1.4. Kavuştakları iki dize olan türküler
 - 1.5. Kavuştakları üç dize olan türküler

- 1.6. Kavuştakları dört dize olan türküler
2. Bentleri Dörtlüklerle Kurulan Türküler
 - 2.1. Dörtlüklerle kurulan kavuşaksız türküler
 - 2.2. Bentlerinin dördüncü dizesi kavuştak olan türküler

3. Bentleri Üçlüklerle Kurulan Türküler
 - 3.1. Üçlüklerle kurulan kavuşaksız türküler
 - 3.2. Kavuştakları bir dize olan türküler
 - 3.3. Kavuştakları iki dize olan türküler
 - 3.4. Kavuştakları üç dize olan türküler
 - 3.5. Kavuştakları dört dize olan türküler

4. Bentleri Beyitlerle Kurulan Türküler
 - 4.1. Beyitlerle kurulan kavuşaksız türküler
 - 4.2. Kavuştakları bir dize olan türküler
 - 4.3. Kavuştakları iki dize olan türküler
 - 4.4. Kavuştakları dört dize olan türküler (Dilçin, 2004: 296-305)

Bu sınıflandırmalar, türkü bentleri, nakarat dizeleri, mani ve koşma dörtlükleri temelinde oluşturulmuştur. Diğer araştırmacılar da bu ölçütleri dikkate alarak konuyla ilgili benzer tasnifler yapmışlardır (Dizdaroğlu 1968; Yakıcı 2007; Onay 1996; Boratav 1992; Özbek 1994).

2.2. ORDU YÖRESİNDE TÜRKÜ SÖYLEME GELENEĞİNİN YAPISI

Ordu yöresinin coğrafi yapısı ve sosyo-kültürel zenginliği türkülerin de etkilenecek, çeşitlilik göstermesini sağlamıştır. Yörede hem kıyı kenti halk müziği özellikleri hem de bölgesine özgü özellikler görülmektedir (Akdeniz 1995:6). Genellikle Tokat, Sivas ve hatta Orta Anadolu'dan Yozgat ve Kayseri'ye kadar uzanan bir kültür alışverişinin olduğu, türkülerin de diğer yöre kültürlerinin etkisinde kaldığı görülmüştür.

İcra edilen türkülerden belli başlıları Efilo havaları¹, Fingil havaları², Sürmeliler³, Kol Bastı havaları⁴, Zeybek ve Eşkiya havaları⁵ ile Bozlaklar⁶dır. Genel olarak Ordu yöresi türkülerini; sahil

¹ Yörede yaşayan Efil Ağa, öğrendiği mani ve dörtlükleri bestelediği ezgi ile söyleyerek, türkülerde kendi ismini vermiştir. Dik seslerle okundukları için bu türkülerde “yüksek havalar” da denmektedir. Örnek

kesimi, orta kesim ve yüksek ya da iç kesim olarak ayrılabilir. Aynı ayrı değerlendirilen bu kesimlerin müzikal yapılarının oluşması sürecinde etkileşim içinde bulunduğu komşu ve yakın yörelerin etkileri göz ardı edilemeyecek niteliktedir (Yener 2015: 3).

Sabri Yener, Ordu yöresi halk müziğini şu şekilde açıklamıştır.

“Sahil kesimindeki türküler ve oyun havaları daha çok komşu illerden Giresun ve biraz da Samsun illerinin sahil kesimleriyle benzerlik göstermektedir. Bu kesimlerde daha çok Karşılama ve Sürmeli havaları hâkim görünmektedir. Yüksek kesimlerin türküleri ise daha çok komşu illerden Tokat, Sivas ve Giresun’un yüksek kesimlerinin türküleri ile benzerlik göstermektedir. Buralarda da Efilo havaları diye bilinen türküler öne çıkmaktadır. Orta kesim her iki kesimin bileşkesi biçimindedir. Her iki kesimle benzerlikler göstermektedir. Diğerleri yanında bu kesimde yer yer Fingil havaları olarak da nitelenen hareketli ezgilere rastlanmaktadır. Bu benzerlik ve farklılıklar öncelikle yöre insanının sosyal yaşayış biçiminden ve yörenin coğrafi yapısından kaynaklanmaktadır. Bu yörenin türküleri karakteristik yapılarına göre bir harita üzerinde gösterildiği takdirde bu haritanın mülki ve siyasi sınırlarla belirlenen coğrafi haritadan farklı olduğu bariz şekilde görülecektir. Çünkü halk kültürünün sınırları ile mülki ve siyasi sınırlar tam olarak örtüşmezler.” (Eriş, 2012: 190)

Yöre ezgileri yalı havası, dağ havası, ova havası vb. kaynaklandıkları yere göre de adlandırılabilir. İlde Garip Kerem’den divanlar söylenmektedir. En yaygın olanlar, Tanzara ile Garip olarak bilinen ezgilerdir. Ordu yöresi ezgileri, diğer yörelerden farklı bir tutum sergilemektedir. Türkülerin bazıları Majör tondadır. Karşılama bölgesinde bulunan Ordu’da 9 zamanlı ezgiler daha fazladır. $2+3+2+2=9$ ve $2+2+2+3=9$ dizilişi hem türkülerde hem de oyunlarda görülmektedir. Bunların dışında 2 zamandan 8 zamana her türlü ezgiye rastlanmaktadır (Akdeniz 1995:7).

olarak “Oy Bir Sigara Ver Bana”, “Şu Akkuş’un Gürgenleri” türküleri verilebilir. Detaylı bilgi için bkz. (Can, Turhan 2006: 29-31).

² Hareketli ve kıvrak tarzda söylenen, oyunları da olan havalara “Fingil havaları” denir. “Sokak başı havaları” da denmektedir. Örnek olarak “Sokak Başı Meyhane” adlı türkü verilebilir. Detaylı bilgi için bkz. (Can, Turhan 2006: 25).

³ “Sürmelim” kelimesinin geçmesi sebebiyle, “Sürmeli havaları” dendiği düşünülmektedir. Hüzün temasının olduğu türkülerdir. “Ordu’nun Dereleri”, “Kahve Koydum Fincana” türküleri örnek olarak verilebilir. Detaylı bilgi için bkz. Can, Turhan 2006: 23-24.

⁴ Detaylı bilgi için bkz. (Can, Turhan 2006: 27-28).

⁵ Zeybek ve Eşkıya havalarına örnek olarak, Mican, Torunoğlu ve Hekimoğlu verilebilir. Bu türkülerde yöreye has bir tavırla, efelik, zeybeklik ve eşkıyalık olgusu kendini göstermektedir. Konu hakkında bkz. (Can, Turhan 2006: 24).

⁶ Yöreye ait “Ova Garibi” türküsü, bir Bozlak havasıdır. Bu türkü yörede var olan geleneksel halk müziği karakterine pek benzemese de yöre halkı sevmiş ve kendi geleneksel türkülerine dahil etmiştir (Can, Turhan 2006: 26).

2.2.1. Yaratıcılar, İcracılar ve Türkü Dağarcığı

Ordu yöresinde 1960'lı yıllarda müzikal yaşam oldukça canlı olduğu görsel verilerden anlaşılmaktadır. Ordu yöre müziğinin ilk temsilcileri olarak Kemeñeci Rizeli Sadık, Kemeñeci Sürmeneli Hüseyin Dilaver, Kemeñeci Yunus, Bağlamacı Yunus, Bağlamacı Hafız Yusuf, Ahmet Özkan, Muhsin Tercan, Âdem Şahin(Tamburi), Mustafa Gürdal gibi isimler öne çıkmaktadır. Ordu'nun tanınmış müzisyenlerinden İhsan Gürdal'ın arşivindeki görsel verilere 1950'li 1960'lı yıllarda Ordu şehir merkezinde Türk halk ve Türk sanat müziği icra eden grupların olduğu bilinmektedir. 1956 tarihli bir fotoğrafta Kamil Gülen, Lütfi Karaosmanoğlu, Yılmaz Başar, Erdoğan Baytok, Erdem Ulusoy, Ali Özbucak, İhsan Gürdal, Kemal Aksoy, Hikmet Köselioğlu'dan oluşan bir hanende ve sazende grubunun önlerinde nota sehpaları olduğu halde sahnede konser vermektedirler. 1960 yılında da Ümit Tokcan(solo ses), Cengiz Dilaver, İhsan Gürdal ve Turan Köymen'den oluşan bir grup gencin yine sahnede Türk halk müziği konseri verdikleri, 1961 yılında da Celal Kuru(solo ses), Cengiz Dilaver(bağlama), Turan Köymen(darbuka), İhsan Gürdal(bağlama), Mustafa Erbaş(bağlama)'tan oluşan bir grup gencin yine Türk halk müziği konseri verdiği görülmektedir. 1967-1968 yıllarında bir süre Ordu'da bulunan Zekai Tunca'nın Trabzon'da yetişmiş bir müzisyen olan Temel Şükrü Doğru ve arkadaşlarıyla birlikte Türk sanat müziği çalışmaları yaptığı bilinmektedir. İhsan Gürdal, Tunca Gönül ve Perşembeli Ziya Akyiğit'in de bu dönemlerde, çalışmaları olduğu çeşitli görselverilerden anlaşılmaktadır (Yener 2015: 4).

Bahadır Kayım'ın aktardığına göre, Ordu türkülerini derleyenler olarak Muhsin Tercan-Ümit Tokcan-Ahmet Özkan unutulmaz isimlerdir. Ordu'nun yetiştirdiği müzik adamları olarak Ümit Tokcan başta gelmektedir. Sonra Kamil Sönmez, Çetin Akdeniz, Seyfettin Tomakin, Ayşe Taş ve Soner Arıca gelmektedir.⁷

Ordu türkülerini üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmı derleme çalışmalarından oluşmaktadır. Bu derleme çalışmalarında da ulaşabildiğimiz kayıtlar, arşivlerin varlığı ve kullanılabilirliğiyle sınırlıdır. Yörede ilk derleme, 1943'de Ankara Devlet Konservatuarı adına Muzaffer Sarısözen, Halil Bedii Yönetken ve Rıza Yetişen tarafından kurulan ekip yapmıştır. Plak ve bantlara alınarak fişlenen ezgiler, arşivlerde saklanmaktadır. Toplamda 37 farklı kaynak isimden 104 türkü derlenmiştir. Kayıtlar; Ünye, Fatsa(Merkez, Ağcaalan), Ordu(Merkez, Boladlı, Keçiköy, Kaleyka, Talip, Anaç), Perşembe, Mesudiye (Yastıra, Yukarıfallıcı, Bayraklı, Parçı, Belseki), Gököy (Merkez, Nari, Ağızlar, Könküt) de alınmıştır. Bu kayıtlarda genel

⁷ <http://www.akkusilcesi.com>

olarak oyun havaları, kına havaları, imece havaları, ilahiler, yol havaları ve ağıtlar yer almaktadır. Konservatuvar tarafından gerçekleştirilen bu derlemelerde dikkat çeken nokta kurumlar aracılığıyla yapılan halk müziği derleme çalışmalarında ilde ilk defa kadın kaynaklardan (2 kişiden toplamda 6 türkü) yararlanılmış olmasıdır (Yılmaz 2015:15). Yeni derlenen birçok türkü THM repertuar İnceleme Kurulları tarafından incelenerek Türk halk Müziği Repertuarına kazandırılmıştır. TRT Kurumu tarafından Ordu iline ait tescil edilmiş türkü, oyun havası ve uzun havanın güncel sayısı 200 civarındadır (Can, Turhan 2006; Mistepe 2010; Çebi 2006; Caferoğlu 1945; Öztelli 2002).

Ahmet Caferoğlu tarafından 1945 yılında Ordu, Giresun, Trabzon ve Rize illerini kapsayan derleme çalışması olarak “Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar” adlı eseri, 1946 yılında TDK Yayınları tarafından basılmıştır. Ordu'daki derlemelerin büyük bölümünün kaynağını Ordu cezaevindeki mahkûmlar oluşturmuştur. Bu derlemelerde 35 farklı türkü derlenmiştir. Türkülerin önemli bir kısmını eşkıya havaları, ağıtlar ve iş türküleri oluşturmaktadır.

Ordu'da halk müziği derlemesi çalışmaları, 1983 yılında 6 Mayıs-15 Mayıs tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Derlemeyi yapanlar, Milli Folklor Araştırma Dairesi Halk Müziği ve Oyunları Şubesi Folklor Araştırmacısı İsmet Doğan ve aynı dönemde Erzurum İl Kültür Turizm Müdürlüğünde Folklor Araştırmacılığı yapan Salih Turhan'dır. Arşiv numaraları B1983.0065-B1983.0077 aralığında olan toplam 13 bantta ilimizin halk müziği derlemeleri yer almaktadır. Bantların toplam süresi 6 saat 5 dakikadır ve 83 türkü derlemeye alınmıştır. Çalışmalar; Ordu(Merkez), Korgan (Yeşilalan), Kumru (Ortaca), Ünye (Göbünalcı), Akkuş (Salur), Fatsa(Merkez, Duayeri), Aybastı (Pelitözü), Gököy (Kozören), Mesudiye (Üçyol), Ulubey (Yukarı Kızılev)' de kaynak kişiyle gerçekleşmiştir.

Salih Turhan ve Taner Can tarafından hazırlanan, Ordu Belediyesi Yayınları tarafından 2007 yılında çıkarılan “Ordu Türküleri” kitabı nitelik ve nicelik bakımından ilimizin türkü belleğini en kapsayıcı biçimde yansıtmaktadır. TRT Repertuarındaki tescilli 55 ezgi esas alınarak hazırlanmış ve toplamda 180 ezgi notalı bir şekilde kayıt altına alınmıştır. Kurumların arşivindeki derleme çalışmalarının yanı sıra birçok araştırmacıya ait özel derlemeler ve Ordulu müzisyenlere ait türkü formatındaki besteler de notalı biçimde kitapta yer almıştır.

2.2.2. Türkülerin İcra Ortamları

“Türkü, her şeyden önce, tamamıyla yerel özelliklerin birleştiği bir kültür unsurudur ve bütün ulusun sesini ifade eder. Esasen, bütün milletlerde ya da kültürlerde türkülerin (halk şarkısının) en yüksek düzeydeki işlevi, ait olduğu “ulusun ortak ruhu” olmaktır” (Başgöz 1992: 7-8). Bu işlevden yola çıkılarak, etnomüzikologlarca, halk şarkısının belli bir kültüre ya da topluma ait olma özelliği esas kabul edilerek ve incelenecek alan daha küçük birimlere ayrılarak, belirli kültür çevrelerine özgü olan türküler ile bu türkülerin doğduğu ve icrâ edildiği topraklarda yaşanan kültür arasında bir bağ kurmak amacıyla, kültürlerarası karşılaştırmalara veya belli bir kültüre dayanan çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Mirzaoglu 2015: 13).

Türkülerin yalnızca bir tür olarak ele alınarak incelenmesinin ardından, 1960’lı yıllardan itibaren araştırmacılar bu tür üzerindeki çalışmaları, türün icrâsının önem kazandığı, kendi kültür bağlamı içinde tetkik etmeye yönelmişlerdir (Mirzaoglu 2015: 13). “Çünkü, bütün sözlü kültür yaratımları için geçerli olduğu gibi, her halkın türküsü, ancak ait olduğu kültür içinde bir anlama ve işleve sahiptir. Halk müziği veya türküsü üzerine yapılan “bağlam” esaslı çalışmaların en dikkat çekici yönlerinden biri, türkülerin söz ve ezgi metninin, icra ortamının durumu yanında, türkülerin seslendiriliş stilidir. Gerçekleşen icrada söylenen türkünün kendisine ait özelliklerin yanı sıra, onun nasıl söylendiği, icracının duruşu, oturuşu, icranın koro veya solo oluşu, kadın, erkek veya karma söylenişi, ezgiye dans eşliğinin olup olmaması gibi hususlar stili oluştururlar” (Mirzaoglu 2015: 13). Yaşanılan her mekân ve her ortam türkü icra etmenin yeri olabilir. Türkü geleneğindeki özellikle karşılıklı türkü söyleme yönteminin oluşmasında konulardan çok icra ortamının etkili olduğu ifade edilebilir. Çünkü birçok icra ortamında, türkü atmanın, karşılıklı söylemenin, kısaca bir diyalogun yaşandığı görülmektedir (Yakıcı 2013: 283).

Toplumun “sözel hafızasında” yaşatılan türküler (Taşlıova 2009: 84) , yaşanılan her yerde icra edilebilmekle birlikte gelenek içinde belirginleşen ve işlevselliği olan belli ortamlar vardır. Ordu’da türkü söyleme geleneğinin icrâ vesileleri ve ortamları şunlardır: Düğünler, asker uğurlama, bölgede “meci” denilen, bağ ve bahçede imece biçiminde yapılan geleneksel işler, yayla yolları, “yayla ortası” denilen yayla şenlikleri, kış eğlenceleri ve eğlenme amacıyla düzenlenen diğer sosyal ortamlardır (Kazmaz 1975: 16-22; Demirsipahi 1975: 262-269; Çelik 1990: 48-5; Gazimihal 1991: 50-52; Çelik 1992: 22-25; Öztürk 1993:55-58; Çebi 1993: 20-22, 67-74, 87-111; Onay 1996: 16, 50; Gazimihal 1999: 129-141; bk. Mirzaoglu 2015: 236).

Doğu Karadeniz illerinde ve bu illerden araştırmamıza konu olan Ordu ilinde icra edilen atma türkü, iki grubun, ya da iki kişinin karşılıklı olarak irticâlen türkü söylemesidir. Halk şiirimizde yaygın bir tarz olarak bilinen deyişme biçimindeki bu karşılıklı söylemeye âşık tarzı şiir geleneğinde karşılaşma, atışma adı verilirken (Günay 1983: 43), Doğu Karadeniz halkı arasında bu tarzda söylenen türkülere atma türkü, atma, atışma, çatma, çatışma, kesme türkü, karşılıklı türkü, karşı-beri, karşılama, karşılaşma, kovalama gibi adlar verilmektedir (Mirzaoglu 2015: 235).

Türkü geleneğinin icra edildiği bu ortamlardan en yaygını düğünlerdir. Düğünün değişik aşamalarına yapılan bir dizi merâsimden oluşması, kapsadığı zaman bakımından uzunluğu ve katılımcılarının genişliği ve duruma göre çeşitliliği (kadın/erkek) düşünüldüğünde, böyle bir imkâna sebep yapının yarattığı bağlam içinde atma türkü icrâsının da son derece elverişli olduğu görülür. İşte böyle elverişli bir ortamda genellikle yaş, cinsiyet, sosyal statü gibi etkenlere bağlı sınırlamalar olmaksızın, Doğu Karadeniz’de toplumun bütün üyeleri bir araya gelebilmektedir. Düğünler, yörenin karakteristiği durumuna gelmiş müziğin ve dansın başlıca icra ortamlarından biridir. Düğünlerde, bölgenin karakteristiği durumunda olan horon ve türkü aynı ortamı paylaşır. Bu iki gelenek, düğünlerde çoğunlukla birbirinin eşliğinde icra edilmektedir (Mirzaoglu 2015: 236).

Düğünün önemli bir bölümü olan ve düğünün ikinci günü yapılan kına gecesi de türkülerin icra edildiği ortamlardandır. Kına gecesinde, geline kına yakıldıktan sonra eğlence başlar; genç kızlar ve gelinler kaynanalara, kaynanalar da genç kızlara ve gelinlere atma türküleri atarlar. Türkülerin icra edildiği safhalardan bir diğeri de kız evinden gelin almadır. Kına gecesinin ertesi günü, oğlan evinde yemek yendikten sonra gelin alayı kız evine doğru yola koyulur. Bu yolculuk çok neşeli geçer; kaval, kemençe, davul-zurna eşliğinde türküleri söylenir (Çebi 1993: 98-99).

Doğu Karadeniz bölgesinde genç kızlar imece usulü nöbetleşe iş yaparken türküleri söylemişlerdir. Genç delikanlılar da aynı tarlaya giderek kızların otuz kırk adım ötesinde yer alarak ortama uygun türküleri söylemişlerdir. Bu ortamda söylenen türkülerin sözleri daima karşılıklı ilgi üzerinedir. Delikanlılar, türkü söyleyen kızlara besledikleri duyguları türkülerin dizeleri arasına sıkıştırmışlardır. Kızlar da ilgili olduklarını göstermek için, erkeklerin uzaktan söyledikleri türküye hep bir ağızdan karşılık vermişlerdir. Kızlara karşı söylenen dizelere karşılık verilmezse, teklifin reddedildiği anlaşılmaktadır (Gazimihal 1991: 51). Erkeklerin

kızlara bahsedilen bu ortamda söylediği türkölere bir örneğ olarak aşağıdaki dizeler (Can, Turhan 2006: 116) verilebilir:

Fındık toplayın kızlar
Dallarını kırmadan
Alır kaçarım seni
Anan baban duymadan

Bölgede yapılan mısır soyma, fındık ayıklama gibi işlerin yanında, ot biçme, odun kesme ve yaprak toplama işleri esnasında kadın ve erkekler çıktıkları dağlarda da türköl söylerler. Yayla göçleri ve yayla hayatı da türköllerin ve atma türköllerin sık sık söylendiğı ortamlardır ve buralarda söylenen türköllerin birçoğunun konusunu, yaylaların güzelliğı ve sevgiliye beslenen duygular oluşturmaktadır (Çebi 1993: 103-109).

Bir diğeri türköl icra ortamı da asker uğurlamadır. Askere gidecek gencin evinde, gitmeden bir gün önce, konu-komşu, akrabalar toplanarak, askerlik üzerine anılar, fıkralar anlatılır ve türköl söylenir. Askeri uğurlayacak olan kişiler köyün uygun bir yerinde toplanırlar. Kemençe ve davul-zurna çalınırken horon tepilir ve türköl söylenir. Bu türköllerde de sık işlenen tema, sevdalıların birbirinden ayrılmalarıdır (Mirzaoğlu 2015: 215).

İcrâ ortamlarından da açıkça görüldüğü gibi, türköl söyleme ve atma türköl geleneğı Doğı Karadeniz halkının günlük yaşamı, hayatın geçiş dönemleri, belirli mevsim ve zamanlara bağılı olarak düzenlenen tören ve eğlencelerin vazgeçilmez öğelerinden biri olmuştur. Zaman içerisinde bölgenin iklim ve coğrafi yapısına özgü geleneksel işlerin yapılma şekilleri, teknolojik gelişmelere bağılı olarak giderek değışmiş, bu değışme ise söz konusu geleneğın devamlılığını ve yaygınlığını olumsuz biçimde etkilemiştir. “Walter Ong’un “ikincil sözlü kültür” olarak nitelediğı çağımızda radyo, televizyon, internet gibi iletişim araçlarının devreye girmesiyle türköl icrasının özellikleri de değışime uğramıştır. Özellikle de türköllerin görsel sunumları çok farklı bir boyut kazanmış ve yazılı kültürün içselleştirildiğı çağdaş kent ortamında türkölere ait geleneksel kodlar kentli insanın beklenti ve gereksinimlerine uygun biçimde görsel alanda yeniden dönüştürülmüştür” (Aydın 2007: 51).

Kentleşmeyle birlikte müzik icra ortamları değışmiş, medya müzik icra ortamı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Farklı mesleklerle uğraşan insanlar, müzik icralarını günümüz internet kaynaklarını, sosyal medyayı kullanarak paylaşmaktadırlar. Ordu yöresinde de doğıal

ortamların yanı sıra medya ve özellikle sosyal medyada icra ortamları oluşmaktadır. Karadeniz kültürünü tanıtan sitelerde, Ordu ile ilgili sitelerde, Facebook sayfalarında yöre türküleri sıklıkla yer almakta ve bu yollarla ülke geneline de yayılmaktadır. Son yıllarda medyanın türkü geleneğini yaygınlaştırmasını “kolbastı” örneğinde açıkça görmek mümkündür. “Kolbastı havası”, dans figürleri eklenerek, 2017-2018 yıllarında tıklanma rekoru kırarak, medyanın bu anlamdaki gücünü göstermiştir.

Günümüzde Ordu ilinde Türk halk müziği öğretimi yapan ve icra eden kurslar, dernekler ve sanat evleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Ordu Büyükşehir Belediyesi Konservatuvarı, Ordu Sanat Evi, İhsan Gürdal Sanat Evi, Şener Gök Sanat Evi, Mert Müzik Kursu, Elvin Bale Müzik ve Sanat Okulu, Ezgi Sanat Atölyesi’dir.

İlde Türk halk müziği ve Türk sanat müziği dallarında etkinlik yapan korolar da bulunmaktadır. Ordu Valiliği Kültür Müdürlüğü Türk Halk Müziği Korusu, Ordu Büyükşehir Belediyesi Konservatuvarı Türk Halk Müziği Korusu, Ordu Musiki Derneği Türk Sanat Müziği Korusu, 19 Eylül Musiki Derneği Türk Sanat Müziği Korusu, Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi Türk Halk Müziği Korusu, Ordu Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi Orkestra ve Türk Halk Müziği Korusu, Ünye’nin Dünkü Çocukları Derneği Türk Halk Müziği Korusu, TEDAŞ Türk Sanat Müziği Korusu, Sağlık Çalışanları Korusu, Din Görevlileri Tasavvuf Müziği Korusu vb. bazı kurumlar ve meslek örgütleri de şehrin müzik kültürüne katkı sağlamaktadırlar.

2.2.3. Dinleyici Çevreleri

İnsanlık tarihi boyunca her tür bilgi, geçirdiği uzun süreçte sözlü kültürün taşıma kalıpları ile korunmuş ve sonraki nesillere aktarılmıştır. Bu aktarımı sağlayan temel unsur, ritmik kalıplardır. İnsanlar yazı ve matbaa ile duygu ve düşünceleri kaydedecek modern bellek teknolojilerinden önce zihni ve sözlü araçları kullanmışlardır. Sözlü kültür ortamında kalıplaşmayan hiçbir düşünce zamana karşı direnemeyeceği için (Ong 2003: 50) ritmik ve ölçülü düşünce biçimlerine ihtiyaç duyulmuştur. İfadeler, herkesin sık sık duyup kolaylıkla hatırladığı ve hatırlayabileceği biçimde, kalıpsal olarak şekillendirilmiştir. Dengeli tekrarlar, kelimelerdeki uyum gibi özellikler ile manzum şekle girer ve sabitleşir. Müzik eşliğinde icra ve dans ile zenginleşen ifadelerin hatırlanabilirliği artmış olur (Çobanoğlu 2002:232, Köprülü 1999: 50).

Sözlü kültür ile taşınan, ritmik, ölçülü ve uyumlu bir yapı olan türkü, dinleyicileri ile yakından ilişkilidir. Mirzaoğlu bunu şöyle ifade etmiştir:

“Sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamında herhangi bir gösterimin icracısı, her zaman bir dinleyici çevre ile var olabilir. Bu varoluşun anlamlı ve işlevsel olabilmesi, başka bir deyişle, icra edilen metnin talep edilir olması, beklentilere cevap vermesi ve dinleyici çevrenin tercihleriyle çok yakından ilişkilidir. Dolayısıyla, oluşumun özünü dinleyicinin tercihleri ortaya çıkarır”(Mirzaoğlu 2003: 62).

Çobanoğlu, dinleyici tipolojisini, sözlü, yazılı ve elektronik olarak üçe ayırmıştır: “Sözlü kültür ortamında dinleyici” genellikle kahvehane ve köy odası gibi yerlerde icra edildiğinden, açık toplum özelliği göstermektedir. Düğünler, şenlikler, panayırlardaki icra biçimini, kahvehaneler şekillendirmiştir. Sözlü kültür ortamında da dinleyici tipolojisi, “meraklı grubu” ve “tesadüfi olarak dinleyici” şeklinde ikiye ayrılır. “Yazılı kültür ortamında dinleyici” tipolojisi, âşıklık geleneğine ait şiirlerin yazıya geçirilip basılması ve dağıtılmasıyla ortaya çıkar. Bu yaratımların geniş kitleler önünde icra edilmesiyle, sözlü kültürün yüz yüze iletişimi ortadan kalkmış olur. Burada dinleyici/okuyucunun geleneksel yapıyı belirlediği bir ortam söz konusudur. Bu ortamda iletişim biçimi ve üretim-tüketim şartları yani gelenek çevresi değişirken, dinleyici tipolojisi de değişir. Bu ortamda da dinleyiciler ikiye ayrılır: Birinci tip grup ile bağları olmayan, kitle özelliği gösteren dinleyici; ikinci tip ise, köy ortamlarında yazılı kültür ortamında üretilen destan icralarının dinleyicisi olan grup kimliği gösteren dinleyicilerdir. “Elektronik kültür ortamında dinleyici” tipinde ise, yüz yüze iletişim tamamen ortadan kalkmıştır. İcranın sese ve söze dayalı oluşuyla sözlü kültür ortamıyla benzer görülse de, üretim-tüketim ilişkileri, yani iletişim biçimi değişmiş olduğundan, asıl değişim dinleyici üzerindedir. Elektronik kültür ortamı dinleyicisi, sözlü ortamdan getirdiği birikimler ile ikiye ayrılır: Meraklı dinleyici ve tesadüfi dinleyici (Çobanoğlu 1999: 53-61).

Ordu ilinde türkü icrasının dinleyici çevrelerini tanımlamak için şu değerlendirmeyi yapmak mümkündür: Sözlü kültürün belirleyici olduğu dönemlerde, dinleyici çevre genellikle homojen bir yapıdadır. Düğünlerde, yayla şenliklerinde, çeşitli eğlencelerde dinleyici kesimler oluşmaktadır. Bazen de erkeklerden oluşan bir grup, köy odasında veya kahvede âşığı dinlemektedir. Kimi zaman da bağda, bahçede, tarlada günlük işler sırasında genç kızlar ve delikanlılar türkü icra eden ve dinleyen durumundadır. “Bu görünümde yerellik, gelenek ve grup ilişkileri birbiriyle iç içe geçmiş, birbirini bütünleyici olgulardır” (Mirzaoğlu 2003: 64).

Bölgede, 1943 yılına gelindiğinde sözlü kültür ortamında yaygın olarak icra edilen türküler artık derlenmeye başlamıştır. Derlenen türküler plak ve bantlara alınmıştır. 1960’lı yıllarda Ordu şehir merkezinde Türk halk ve Türk sanat müziği icra eden gruplar ve dinleyicileri bulunmaktadır. Dinleyici çevreleri, sözlü kültürden elektronik kültür ortamına geçiş ile

değişime uğramıştır. “Sözlü kültür ortamında icranın şekillenmesinde belirleyici etkenlerden biri olan dinleyici, etkin olmaktan uzaklaşmış, artık pasif bir dinleyen durumuna gelmiştir”. Elektronik kültür ortamı ile sunulan sayısız tercihler, sözlü kültür ortamında olduğu gibi “birbirine sıkı bağlarla bağlanmayan bir meraklı grubu ile tesadüfi dinleyici tipinin varlığından söz edilebilir” (Mirzaoğlu 2003: 65).

Geleneğin uğradığı değişim ile Ordu ilinde bugün türkülerin dinleyici çevresinin, köylerde ve şehrin merkezinde, düğünlerde, yayla şenliklerinde, çeşitli eğlencelerde, çoğunlukla orta yaş üzerinde, erkek ve kadınlardan oluşan bir yapının şekillendirdiği meraklı grubundan ibaret olduğu söylenebilir. Bu meraklı grup, müzik icrasına ilgi duyan, katılan ve dinleyen kişilerden oluşur. Bununla birlikte çeşitli icra ortamlarında oluşan tesadüfi dinleyici tipinin varlığından da söz edilebilir. Belirli bir amaçla bir araya gelinen toplantılar dışında, meraklı grup türkü dinlemek istediğinde elektronik ortam malzemelerine başvurarak, dinleyebilmektedir. Bu anlamda elektronik ortam, “farklı biçim içerik ve anlamlarla da olsa, “gelenek canlandırıcı” niteliği ile öne çıkar. Bu ortamlar, sözlü kültür geleneği olan türkülerin “doğurganlıklarını sürdürebilmeleri için elverişli ortamlar”dır (Özdemir 2008: 142).

2.3. HALK OYUNLARINDA TÜRKÜLER

Ordu ilinde müzik ve dans geleneği, kendine özgü bir karakter taşımaktadır. Yörede varolan kültürel çeşitlilik, halk oyunlarında daha da belirginleşmektedir. Halk oyunları çeşitliliği bakımından çok zengin olan yörede horondan karşılamaya, bardan halay türüne kadar çok farklı türlerde oyunlar oynanır. Bu oyunları; düğünlerde, törenlerde, her türlü eğlencede görmek mümkündür.

Yörenin halk oyunlarında, deniz kıyısında, engebeli arazide yaşayan insan tabiatının atik, çevik görünümü açığa çıkar. Yörede oynanan halk oyunlarından en yaygın olanı horon, grup halinde ve dizi şeklinde oynanan ritmik dengesi hareketli bir oyun şeklidir. Karedeniz bölgesinde avcılığı yaygın olan hamsinin sıçrama ve titreme hareketleri horonda yansıtılmaya çalışılır. Yörede horon tepilirken sürekli türkü yaratılıp söylenir. Bu horonlarda, türkü atışması için ya bir şâir bulunur ya da oyuna katılan gruplar (kadın, erkek veya kadın-erkek karma) kendi arasında atışırılar (Mirzaoğlu 2015: 235).

Yöreyle ait aşağıda metni yer alan, *Boztepe'nin başında* türküsü, karşılama oyun havasına bir örnektir. Yörede 28 sözsüz oyun havası vardır.

Boztepe'nin başında

Boztepe'nin başında anam
Evim olsa dururum
Beylik tabancam olsa anam
Vallah seni vururum

Boztepe'nin başında anam
Yar oturmuş saz çalar
Allah ben nasıl edim anam
Dar geliyor gopçalar

Boztepe'nin başında anam
İnek yayarım inek
İnen senin yüzünden anam
Yedim yüz elli deynek

İstanbul'da terziler anam
Dike dike bezdiler
Kalk gidelim Fadime'm anam
Bizden şüphe sezdiler

Karşıdan gel karşıdan anam
Bizim evin başından
Mayıs dumanı gibi anam
Sevda kalkmaz başımdan

Boztepe'nin başında anam
Yuvarladım boncuğu
Ne dertlere düşürdün anam
Benim gibi çocuğu⁸

⁸ Türkü, Ordu yöresinden derlenmiştir. Metin, Can, Turhan(2006: 74) eserinde yer almıştır.

2.4. KULLANILAN ÇALGILAR

Tezeneli sazlardan divan sazı, bağlama, cura yörede yaygın olarak kullanılan çalgılardır. Yörede türküler çalgısız söylendiği gibi, kemençe ve tulum eşliğinde de söylenmektedir. Kemençe, özellikle kıyı kesiminde çok kullanılmaktadır. Üflemeli sazlardan en fazla dilli-dilsiz çoban kavalıyla, küçük dilli düdükler ve zurna çalınır. Davul, tef, kaşık ve iç kesimlerde zil, kullanılan başlıca vurmalı sazlardır (Akdeniz 1995:7).

Ordu ilinde açık hava düğünlerinin asıl çalgısı davul ve klarnettir. Ordu ili şehir ve çevresi müziğinde klarnet tamamen folklor çalgısına dönüşmüştür. Salonlarda daha çok elektro bağlama, gitar, klavye ve bateri kullanılmaktadır. Salon düğünlerinde genellikle batı kaynaklı dans ezgileri ile başlansa da hemen Türkçe sözlü ve makamsal çerçevede bestelenmiş taverna müziklerinin atmosferine girilir. Ancak coşkunun artmasıyla başta yöre ezgileri olmak üzere çeşitli oyun havaları devreye girer. Bilhassa yöreye özgü karşılama, metelik, horon ve kolbastı havaları olmazsa olmazlar arasındadır (Yener 2015: 6).

III. BÖLÜM

3. KADIN

3.1. TÜRK KÜLTÜRÜNDE KADIN

Kültürün oluşmasında büyük öneme sahip olan aile, sosyal hayatın temelini oluşturur. Kutsal bir birim olan ailenin vazgeçilmez parçası hiç şüphesiz kadındır. Kadın aile içerisinde “anne, eş, abla” kimlikleriyle yer alırken, toplumda da “kadın” kimliğiyle yer alır.

Kadın-erkek ayrımının yapılmadığı eski Türk toplumunda, kadın erkeğin tamamlayıcısı olarak görülürdü. Kurultayda kadınlar da yer alırdı (Tuğrul 2005: 14). Kabul törenlerinde, ziyafetlerde, şöenlerde yer alan kadın, hakanın solunda oturur, siyasî, idarî konulardaki görüşmeleri dinler, fikrini beyan eder, hatta harp meclislerine bile katılırdı (Sevinç 1987: 31; Sevinç 2007: 30; Gündüz 2012: 3). Savaşçı özelliği olan kadın devlet yönetiminde öyle etkin konumdaydı ki; Hakan devlet işlerini hanımına danışmadan yapmazdı (Gündüz 2012: 3). Hükümdar emirnameleri yalnız “Hakan buyuruyor ki” ifadesiyle başlamışsa, kabul edilmezdi (Sevinç 2007: 29). Emirnamelerin kabul edilebilmesi için Hatun’un da isminin geçmesi gerekirdi. Türk hakanları buyruklarına “Hatun ve Hakan buyuruyor ki” diye başlaması gerekirdi. Tüm bunların yanında kadının çocuğu terbiye etme, çadır kurma, çorap örme, nakış yapma, elbise dikme, süt sağıp peynir yapma gibi görevleri vardı (Dulum 2006: 7).

Türk mitolojisinde kadına dair pek çok unsur bulunur. Örneğin; Güneş, Eski Türklerde doğunun sembolü idi. Bütün hayat güneşin doğuşuyla başlar, batışıyla biterdi. Kadına “Güneş Ana”, erkeğe “Ay Ata” denirdi. “Güneş Ana” ile “Ay Ata”, gökyüzünün temsilcileri idi. Hakani temsil eden Ay Ata, gökyüzünün altıncı katında, hatunun sembolü olan “Güneş Ana” ise daha üstte, gökyüzünün yedinci katında bulunurdu. (Aksoy 2010: 12; Sevinç 1987: 16). Kadına “Güneş Ana” diye hitap edilmesi, O’nun ne kadar kıymetli ve vazgeçilmez olduğunu, erkekten daha yüksek oluşu da daha saygın olduğunu ifade eder.

Mitolojik anlamda, kadının kimlik biçimi “Tanrıça” ifadesi ile belirtilmiştir. Anadolu’da yapılan kazılar sonucu, karşılaşılan Ana Tanrıça figürünün MÖ 6500-7000’lere kadar dayandığı saptanmıştır. Vücudu ile tasvir konusu olan Tanrıça, analığı, dişiliği, üremeyi ve bereketi simgelemiştir (Altay 2015: 21).

Altay Yaratılış Miti'nde Tanrı Ülgen'e evreni, dünyayı ve insanları yaratmasını dişi bir ruh, Ak-Ene (Ak-Ana) ilham etmiştir (Ögel 1993: 433). Ayrıca insanın yaratılışıyla ilgili derlenmiş olan mitolojik metinlerde toprak, kadına benzer bir şekilde insanı doğurur. Türk-Memlûk Yaratılış Miti'nde insana benzeyen mağara oyuklarına toplanan balçık, güneş tarafından ısıtılır ve böylece insanlar oluşurlar. Bu metinde mağara oyukları yani toprak, bir ana rahmi görevi görmüştür (Ögel 1993: 483-484). Bunlara bağlı olarak "Toprak Ana" düşüncesi pek çok ilkel toplumda da görülen ortak mitolojik bir düşüncedir (Eliade 1992: 122-125; Kaya 2002: 49). Kadını ve doğurganlığını yücelten bu mitin olduğu toplumun, toplayıcılıkla ve tarımla geçinen bir toplum olduğu gözden kaçmamalıdır.

İlk Türk yazıtlarından olan Bilge Kağan Kitabesi'nde; "Sizler anam hatun, büyük annelerim, ablalarım, hala ve teyzelerim, prensesleri." hitabıyla söze başlanmıştır (Çimen 2008: 109; Gündüz 2012: 4-5). Yazıldığı döneme her açıdan ışık tutan bir ayna olan Orhun Âbideleri'nde kadın, gerek devlet yönetimindeki ve aile içindeki önemli konumuyla gerekse dinî-mitolojik bağlamda kutsî özelliğiyle dikkati çekmektedir. Kadın, Orhun Yazıtları döneminde sosyal-siyasî, ailevî konumuyla toplumda, yönetimde ve ailede söz sahibi olmuştur (Köksel 2011: 340). Orhun yazıtlarında "elime taptım (ülkeme hizmet ettim), ele (eldeki)anneme taptım, arkadaşına taptım" şeklindeki ifadelerde ülkeye hizmetten sonra anaya hizmet dile getirilir. Birden fazla yerde anam hatun, analarım ifadeleri geçmektedir (Köksel 2011: 339). Kızların, oğlanlardan; annenin, babadan önce ifade edildiği yazıtlarda kadın akrabalarından erkek akrabalara kıyasla, daha fazla bahsedilmektedir (Çimen 2008: 112). Hun ve Göktürk döneminden elde edilen belgelerde de kadına ve kız evlada önem verildiği açıkça görülür. Manas Destanı'nda ise kadın; "rüzgârda saz gibi sallanan", "pembe yüzlü", "su gibi şeffaf çehrelî", "kaz gibi uzun ve güzel boyunlu", "ince belli" olarak tarif edilmiştir (Günay 1998: 61). Orhon Yazıtlarda ailenin bir ferdi olarak kadın anne, eş, kız kardeş, gelin rollerinde karşımıza çıkar. Güzellik konusunda ayrıcalıklı kabul edilen Türk kadınının fiziki özellikleri halk edebiyatına da yansımıştır.

Örneğin Dede Korkut hikâyelerinde kadının tarifi şu şekildedir:

"Beri gelsene başım bahtı, evim tahtı!
Evden çıkıp yürüyende selvi boylum,
Kurulu yaya benzer çatma kaşım
İkiz badem sığmayan dar ağızlım,
Güz elmasına benzer al yanaklım,
Kadınım, direğim, dölüğüm!"

(Duvarcı 1991: 398; Yılmaz 2003: 6; Sevinç 2007: 28; Çimen 2008: 114) Kadın, güzelliğiyle ve vazgeçilmezliğiyle yüceltilmiştir.

Dede Korkut Destanı'nda da kadınlarla ilgili dikkat çeken bir sınıflandırmaya rastlarız: “Karılar dört türlüdür. Birisi solduran soptur, birisi dolduran toptur, birisi evin dayacağıdır (desteği), biri de ne kadar dersin bayağıdır.” Bu kadınların en ideali “evin dayacağı” yani desteği olan kadındır. Evi çekip çeviren ve eşini lâyıkiyle temsil eden kadın tipidir. Solduran sop, müsrif kadın tipini, dolduran top, dedikoducu kadın tipini, bayağı kadın ise eşini mahcup eden kadın tipini temsil eder (Güler 1992: 50). Erkeğin bakış açısıyla dört sınıfa ayrılan kadın için ise evlilik, düzenli hayat, arkadaşlık, sevgi, geleceğe güven, yalnızlığın önlenmesi, maddî güç, en önemlisi ise çocuk sahibi olmak demektir. Yine Dede Korkut'ta Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı evleneceği kadında yiğitlik, ataklık ve cesaret özelliklerini aramaktadır. “- Baba, ben yerimden doğrulmadan o kalkmış, ayağa dikilmiş olmalı, ben kara koç atıma binmeden o binmiş olmalı; ben kanlı kâfir eline varmadan o varmış, bana baş getirmiş olmalı” (Gökyay 1976: 133) demektedir. Kanlı Koca ise “- Oğul, sen kız istemezmişsin, bir cılasun bahadır istermişsin” (Gökyay 1976: 133). Anlaşıyor ki kutsal unsurların “at, avrat, silah” olduğu Türk toplumunda geçmişten beri varlığını gösteren Türk kadını, cesur ve yetenekli oluşuyla dikkat çeker. Kaşgarlı: “Bazı Türk çevrelerinde, evlenebilmek için müstakbel gelini at koşturmakta, ok atmakta ve güreşte yenmek gerekiyordu” diyerek kadının Türk kültüründeki yerini ifade etmiştir. Göçebe hayatın getirdiği zor yaşam koşulları, “av avlayan, ata binip ok atan, erkeklerle rekabete giren, düşmanla savaşıp kelle kesen kadın tipinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır”. Bu özellikleriyle kadın, zorluklarla mücadele edebilen, ailesini her durumda geçindirebilen ve toplumda söz sahibi olan bir konumdadır. Bu özelliklere sahip olan kadın da ancak kendisinden daha kuvvetli bir erkekle evlenebilir. Erkeğin kuvvetini de düzenlenecek olan bir müsabakada test eden kadın, eğer erkek başarılı olursa onunla evlenir (Türkdoğan, 1992: 44-45). Bu durumu zorlu yaşam şartlarında hayatta kalma mücadelesi veren göçebe toplumlar için tabî bir durumdur. Güzelliği ve yiğitliğinin yanında Türk kadını ahlâkî temizliği ile de öne çıkar. İffet ve sadakat konusundaki üstünlüğü de eski kaynaklarda üzerinde durulan bir konudur (Duygu 1973: 616). Öyle ki Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki kadının ilk erkeği kocasıdır ve kocası savaşa giden Oğuz kadını “Erkek sineği üzerime kondurmayayım” sözleriyle eşine sadakatini dile getirir. (Gökyay, 1976: 210-211) Türk kültür tarihinin önemli eserlerinden Manas Destanı'nda da Türk kadınının iffetli oluşundan bahsedilir. “Manas Destanında, güzelliği ile erkeklerin beğendiği hatta düşmanlıklara, silahlı mücadeleye yol açan üç kadın vardır. Bu üç kadın da, yüzleri ve vücutları güzel olduğu gibi ahlâkları da yüksek kadınlardır. Manas'ın karısı Kanıkey, Kökçö'nün karısı Ak-Erkeç, Almambet'in tutulduğu ve evlendiği

Altınay... Bu kadınların üçü de, hem güzel, hem iffetli, hem de akıllıdırlar. Evlendikleri erkekler ise, onları her üç özelliklerinden dolayı için için kıskanır, rahatsızlık duyarlar; kıskançlık gibi beşerî bir durum bir kenara, Batı hatta Hint destanlarında rastlanmayan durum kadınların iffetli konumudur” (Tural 1998: 65).

Türk kültür tarihimizde kadınlarla ilgili dikkat çekici bir diğer husus da onlara verilen adlardır. Türklerin kız çocuklarına temiz, erdemli anlamlarına gelen Hun, Sabir, Arıg, Uygur Silig, Kazan Sılu gibi adları vermesi sebepsiz değildir. (Türkdoğan 1992: 46) Göktürklerde “eş” adını alan kadının, Çağatay Türklerinde “evlik”, Anadolu Türklerinde “başa, başyoldaşı, bike, ev şenliği, yanaşık” gibi adlarla anıldığı bilinmektedir. Avrat (Uragut) kelimesi ise geniş anlamda “kadın” demektir (Ögel 1979: 172-173). Mitolojide, masallarda, efsanelerde, halk hikâyelerinde, kadın kocasının yanındadır,⁹ en azından yanında olması öngörülmektedir; mücadelelere katılır, kahramandır, kılıç sallar, idarecilik yapar, özellikle geçici ve daimi olarak kocasının olmadığı durumlarda onun görevlerini üstlenir (Türkdoğan 1992: 24). Kültür tarihimizin önemli kaynaklarından olan destanlarımızda “hâkim sembol ve ideoloji, Türk aile modelinin kültürel davranış “ikon”u sergilenmektedir (Güler 1992: 50). Aynı kaynaklarda “yuvayı dışı kuş yapar” sözüne uygun olarak “ailenin ve özellikle kadının kültürleyicilik rolü” (Tural 1998: 78) önemli bir hususiyet olarak karşımıza çıkar. Türk kültüründe böylesine yüceltilen kadın kimi kültürlerde kötülük sembolü olarak görülür. Yunan mitolojisinde Zeus’un kızı Athena; “Beni hiçbir kadın doğurmadı. Bu yüzden her konuda babama boyun eğmem ve erkeğin üstünlüğünü tanımam doğaldır.” sözleriyle kadının varoluşunu reddetmektedir. Yunan mitolojisinde, “kutusunda fenalıklar ve ıstıraplar” olan ilk kadın Pandora’nın yaratılmasının sebebi, Tanrı Zeus’un insanlardan öc almak istemesidir.

Batı kültürünün önemli isimlerinden Aristo; “halk tabakasından birinin sahip olabileceği tek köle kadındır” derken, Bacon; “Kadında erdem ile yumuşak başlılığın en önemli koşulu, kocasının akıllı bir insan olduğuna inanmasıdır” (Köksal, tarihsiz: 163) der. İslamiyet’ten önceki Arap toplumunda, kız çocuklarının doğar doğmaz diri diri gömüldüğü de bilinen bir gerçektir. Hâlbuki eski Türklerde, kız evlat erkek evlattan ayrı tutulmamış, İslâmiyet’ten önceki Arap toplumunda olduğu gibi bir felâket, zillet, şeklinde yorumlanmamıştır. Aksine, kız babası olmak için Oğuz Beylerinin duasını isteyen kimseler de vardır (Gökalp 1989: 26). Hun ve Göktürk çağından elimize geçen belgelerde kız evlada verilen önemi açıkça görmek

⁹ Dede Korkut’ta Deli Dumrul’u Azrail’e can vermekten eşi kendi canını vererek kurtarmak ister. (Dede Korkut, s.131) Yine aynı eserde Dirse Han’ın hatunu çocukları olmadığı için öfkelenen kocasına sakinleştirici sözler söyler ve; “Ulu toy eyle, hacet dile! Ola ki bir ağzı dualının bereketiyle Tanrı bize bir erdemli çocuk verir” (Dede Korkut, s.4)

mümkündür (Güler 1992: 78). O kadar ki, Türklerde ister kız, ister erkek olsun evlada “oğul” denmektedir Buna paralel olarak; “Göktürk kızları bir ailenin hanımı olmak üzere yetiştirilir, savaşta düşman eline geçmeleri büyük zillet” (Duvarcı 1991: 394) sayılmaktadır.

Özetlemek gerekirse,“ tarih boyunca Türk kadını dâhil olduğu kültür dairesi içinde üç grupta değerlendirmek mümkündür: 1. Göçebe hayatı içinde kadın 2. Yerleşik medeniyet ile İslâmî kültür çevresinde kadın 3. Batı medeniyeti tesiri altında kadın” (Sönmez 1969: 19). “Türklerin yaşadığı medeniyet dairelerine göre kadın; avcı-toplayıcı cemiyette; oyunla, eğlenceyle meşgul bir varlık, atlı-göçebe toplumda; hayatın her safhasında faal, yerleşik medeniyet dairesinde ise; yaşadığı hayat tarzına bağlı olarak durgun ve atlı göçebe toplumdaki kadına nazaran pasif; fakat yine de erkeğinin yanında yer almış ve öyle görülmüştür” (Torun 1999: 153).

Göçebe kültüre mensup kadının yerleşik kültür kadınıyla kıyaslandığında daha hür bir hayat yaşadığına kimi kaynaklarda dikkat çekilmişti. Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi’nde kadının toplum içindeki konumunu şöyle ifade eder: “Türklerde ise, kadın ne tabu, ne de yen olmadığından, güzel tür, güçlü türün karşıtı ve onun karşısında eksik değil, aksine onun eşi tamamlayıcısı olmuştur. (...) Türklerde, cinsel işbölümü de yoktu. Çünkü cinsel işbölümü, kadının tabu olmasından ileri gelmiştir. Eski Türklerde, kadın tabu olmadığından, erkeğin her çalışmasına katılırdı. Avda, savaşta, ziyafetlerde, toplantılarda ve genel dinî, siyasî, ahlâkî, güzel sanatlar, dil ve ekonomi alanlarında kadın erkekle beraberdi...” (Gökalp 1992: 257-258) Türklerin İslamiyet’i kabul etmesinden sonra Arap, Fars ve Bizans kültürleriyle etkileşimi ve onların yaşayış tarzları Türk toplumunda kadının konumunu olumsuz yönde etkilemiştir (Kaya 2002: 49). Arap toplumlarının erkek egemen yapısı İslamiyet’le birlikte Türk kültürünü de etki etmiş, kadını eve kapatan mahreminde tutan, söz ve hak sahipliğini engelleyen toplum kuralları Türk kültüründe de etkisini göstermiştir. İslamiyet öncesi toplumda aktif olan kadın İslam dininin kabulünden sonra da bir müddet eski âdet ve geleneklere göre bir yaşam şeklini sürdürmüştür. Ancak sosyal hayatları giderek kısıtlanmaya başlamıştır (Doğramacı 2000: 3). Göz ardı edilmemesi gereken bir nokta Türklerin İslamiyet’i, Hz. Muhammed’in “ Sizin kadınlarınız üzerinde hakkınız olduğu kadar, kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakları vardır” sözüne uygun kabul ettikleridir (Sarı 2017: 40).

Kadının devlet yönetimindeki etkili konumu Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarına kadar devam etmiş ve Sultanların saray içindeki entrikaları özellikle son dönemlerde pek çok esere konu olmuştur. Ancak bu kadınların çoğunluğunun yabancı uyruklu olduğu bilinen bir gerçektir. Yine eski Türklerde aile hayatında kutsal kabul edilen kadın, kimi zaman yasalarla

(Gökalp 1989: 77) güvenceye alındığından toplum içinde güvenli bir hayat sürmüştür. Diğer toplumlarda örneğine sıklıkla rastlanan “kadın esareti, kadın ticareti, kadın hediyesi gibi Türk’e yabancı olan içtimai çarpıklıkları Türk töresi şiddetle menetmiştir (Ülkütaşır 1967: 46).

1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte Atatürk’ün başlattığı ve yönlendirdiği devrimlerle, Türk kadını pek çok sosyal, siyasî, ekonomik hakka sahip olmuştur (Kaya 2002: 49). Farklı toplumlarla etkileşimler sonucu Türk kadını, Türk toplumunun öz yapısında bulunan değerini kaybetmiş gibi görünse de geçmişten gelen kültürünün manevi ve ahlaki yapısında görülen, toplum içerisindeki faal hayatını devam ettirmiştir (İstanbul 2017: 9). Kemal Atatürk’ün Türk kadınına dair sözleri de bunu destekler niteliktedir:

"Dünyada hiçbir milletin kadını, ben Anadolu kadınından fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte, Anadolu kadını kadar emek verdim diyemez. Erkeklerden kurduğumuz ordumuzun hayat kaynaklarını kadınlarımız işletmiştir. Çift süren, tarlayı eken, kağnısı ve kucağındaki yavrusu ile yağmur demeyip, kış demeyip cephenin ihtiyaçlarını taşıyan hep onlar, hep o yüce, o fedakâr, o ilahi Anadolu kadını olmuştur. Bundan ötürü hepimiz bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı, şükranla ve minnetle sonsuza kadar aziz ve kutsal bilelim."¹⁰

Yüzyıllardan beri birçok tartışmanın odak noktası olan kadın, Türk toplumunda aşk, “geleneksel yapı taşıyan bir toplum olduğumuz için erkeğin özgürce yaşadığı, gururla dile getirdiği, kadının ise ailesini ve toplumun değer yargılarını göz ardı etmeden yaşaması” icap eden bir duygudur. Bu çelişkili durumu yaşayan Türk kadını aşkını, sevgisini ve hislerini ifade etmenin farklı yollarını arar. Geleneksel yapıda kadın kimi zaman işlediği bir yazma oyasıyla, kimi zaman giydiği kıyafetin rengiyle kimi zaman da söylediği türküyü duygularını açığa vurur. Günümüz Türk toplumunda iş hayatında aktif olan kadının ailesine ve topluma karşı yüklendiği sorumluluklar ve sürekli göz önünde bulunması, onu geleneksel yapı içindeki kadından daha kısıtlı bir hale getirmiştir.

3.1.1. Ordu Yöresi Kültüründe Kadın

Karadeniz Bölgesi genel olarak farklı etnik kimliklerin bir arada yaşadığı kozmopolit bir bölgedir. Karadeniz’in bir ili olan Ordu için de bu durum geçerlidir. Ordu nüfusunu geleneksel

¹⁰ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Derl: Nimet Unan, C.II, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1959, s. 85.

ve kültürel yapıda farklı dinamikler oluşturur. Bu anlamda farklı kültür unsurları fazladır. Ancak bütün bu farklılıklara rağmen toplumda “kadın”ın görev ve sorumlulukları aynıdır. Kökeni ne olursa olsun, Karadeniz kadını yaylada fındık, çay tarlasında çay toplar. Coğrafi bölgeler kısmi olarak birkaç km ile birbirinden ayrılrsa da yapılan işlerin niteliği ve içeriği aynıdır. Bu sebeple ortak sosyo-ekonomik ve kültürel şartlarda yaşayan Ordu kadınları genellikle ortak duyguları paylaşır.

Ordu yöresi kadını içinde yaşamış olduğu doğa gereği sürekli zor şartlar altında hayatını sürdürmüştür. Erkeğin çalışmak için “gurbet”e gittiği bölgede bütün işleri üstlenen kadın, coğrafyanın engebeli oluşu ve bölgenin bol yağış almasından dolayı arazide çalışırken her zaman zorluklarla karşılaşmıştır..

Modern toplumlarda birey sadece kendisi için üretirken, Ordu’da çalışma hayatı kolektif bir yapıya sahiptir. Kadınlar çalışma hayatlarında çeşitli nedenlerle düzenlenen imecelerle ciddi bir dayanışma örneği sergilerler. Onlar için dayanışma çalışma hayatlarının en önemli unsurudur. Dayanışma yani “imece” adını verdikleri bu yardımlaşmalar çalışma hayatıyla sınırlı kalmayıp, sosyal hayata da taşınır. Düğün, cenaze ve evlilik gibi sosyal olaylarda da bölge kadını birbirinin yardımcısı konumundadır.

Ordu kültüründe gündelik hayatta aktif olan kadın üretici konumundadır. Üretici olan kadın, sadece çalışma hayatında değil, kültürel alanlarda da aktiftir. Türkü yakmak ve söylemek Ordu’da kadının gündelik hayatında önemli bir yer tutar. Aslında bu durum, kadının yaşadığı zor hayatın ve yapılan ağır işlerin eğlenceli duruma getirilmesini sağlar.

Ordu, geleneksel kültürel yapı şekillenmesinde “gurbetçilik” olgusunun belirleyici bir faktör olduğu Karadeniz illerinden biridir. İş olanaklarının kısıtlı olduğu bölgede erkekler para kazanmak için uzun zaman bölge dışında çalışır. Bu durum da erkek işi olarak tabir edilen işlerin de kadınlara yüklenmesine sebep olmuştur. Bir yandan kadınların görevleri artarken, bir yandan da ev dışına çıkmaları gerekmiştir. Kadınlar fındıklıklarda, çay ve mısır tarlalarında hem çalışmış hem de bu işlerin organize etmişlerdir.¹¹

¹¹ Yöredeki gözlem ve görüşmelerden elde edilmiştir.

3.2. TÜRKÜLERDE KADIN

Türküler canlı varlıklar gibi doğar, yaşar ve unutulur ya da yaşamaya devam eder. Kimi türküler kalıcı olmazken kimilerinin kalıcı oluşunun sebebi oluşturulduğu toplumun bir derdine dokunuyor oluşu, ezgisinin etkileyiciliği veya sanatsal yapısının kalitesine bağlıdır. Zamanla türkünün sözlerinde ya da ezgisinde az çok değişiklikler olabilmektedir.

Öz değerlere hitap eden türküler, halkın genel duygu- düşünce ve algılayışından ayrı tutmak mümkün değildir. Halkın yarattığı ve sevgi ile beslediği türkülerde, oluşturulduğu yörenin tavır ve ağız özelliklerinden dolayı farklılıklar olsa da duygular aynıdır. Değişen sadece türkünün kahramanlarıdır.

Türküde kadın çoğu zaman başkahraman olarak karşımıza çıkar. Bazen bir anne, bazen ulaşılamayan sevgili, bazen eş, bazen kardeş... Kadınlara bakış, kadınlarla ilgili yerleşik önyargılar, davranış biçimleri tüm açıklığıyla, çelişkileriyle türkülerde yer alır. Kadın kimi zaman ağıtlarda toplumun ağlayıcılığını üstlenmiş bir türkü yakıcıdır. Kimi zaman da kendisini henüz anlayamayan beşikteki bebeğine, beklentilerini, kırgınlıklarını, ninnileriyle anlatır ve öğütler verir (Önal 2013: 36).

Türküler dikkatle dinlediğimizde, toplumda yaşananların açıkça ifade edildiğini görmek mümkündür. Kadınlara bakış, kadınlarla ilgili önyargılar, davranış biçimleri türkü metinlerinde bütün çelişkileriyle yer alır. Türkü üretiminin gerçekleşmesi ve icra edilmesi sürecinde kadın; türkü yakıcı ve türküler konusuna konu edilen olmak üzere iki kimlikle karşımıza çıkar. Boratav'ın da tanımlarken vurguladığı gibi “düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen” (Boratav 1992: 150) türkülerin büyük bir çoğunluğunun anonimdir.

Anonim olan bu türkülerin metinlerinde kullanılan imajlardan hareketle büyük bir kısmının erkekler tarafından söylenmiş olabileceği düşünülebilir. Kadınlar hakkında günümüze kadar yapılan araştırmalarda kadının kimliğine dair genel bir tasvir yapılmamaktadır. Kadının varlığı, erkeğin bakış açısıyla yazılı metinler aracılığıyla aktarılmıştır (Özkişi 2009: 12). Erkek ağızlı türküler baktığımızda, türkülerin büyük bir çoğunluğuna konu olmuş olan kadın, dış güzellik özellikleri ile öne çıkar. Endamından güzelliğine, kıyafetinden saçına, dilinden huyuna kadar tüm özellikleriyle anlatılır. Bu anlamda erkeğin dili ile kadının bedeni arasında bir ilişki olduğu söylenebilir (Erdal 2011: 41). Kadına güzelliğinin yanında ona karşı beslenen duygular ve kadınla ilgili hayaller de erkek tarafından türküyle ifade edilir. Kimi türkülerde kadının kötü

tanımlamalar ve benzetmelerle karşılaştığı, bazen çile çektiren, kötü olaylara sebep olan bazen de hor görülen şekilde anıldığına rastlanabilir. İncelemeler sonucunda denebilir ki; türkülerin çoğunluğunun oluşmasında kadınlar öncelikli rol oynar (Ursula 2000: 94).

Türkülerde kadın temasının ortaya konulduğu bir diğer tür ise kadın ağzı türkülerdir. Kadın ağzı türküler; “duygu ve düşünce kaynağı bakımından kadına ait bir atmosfer taşıyan ve kadınlar tarafından icra edilen türkülerdir” (Yılmaz 2003: 20). Sözlerinden, içerisinde kullanılan motiflerden, aksesuar, kıyafet ve erkeğe yönelik hitapları bakımından bir kadın tarafından yakılmış olduğu anlaşılır. Kadın, türkü yakıcı kimliği ile duygu ve düşüncelerini özgürce dile getirir. Kadın ortamlarında lâfi dolandırmadan söyleyerek yaktıkları türküler onların duygu dünyasını, isyanını bizlere ifade eder.

Her toplumda o toplumun kültürüne göre belirlenen kalıp yargılar vardır. Bu kalıp yargılar kadın ve erkeğin yalnızca biyolojik farklılığına işaret etmez. Biyolojik farklılıklar kültürel olarak davranış kalıpları oluşturur. Kadın ve erkeklerin toplumun beklentilerine cevap verecek şekilde davranmaya iterek, baskı yaratır. Kadın bu baskıdan dolayı topluma karşı sesini duyuramadığı, kısıtlandığı cümlelerini türkü yoluyla aktarmış ve türkülerini adeta sırlarını barındıran, sınırlarını kaldıran bir iletişim aracı olarak kullanmıştır. Rahatlıkla ifade edemediği hislerini, türkülerini yoluyla dile getirmiş, kendisini etkileyen en önemli konuları ısrarla türkülerinde konu etmiştir. Kısacası türküler kadın için hayatın vazgeçilmez parçalarından biridir. “Türkülerinde kurduğu cümleler anlam ve derinlik bakımından kadının ne kadar iyi bir gözlemci, sorgulayıcı, yorumlayıcı ve yönlendirici olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kadına özgü bu türküler, kadının gündelik yaşamda kullandığı araç gereç, şive, motif, iş, inanç ve folklorik unsurlar bakımından önemli bilgiler sunmaktadır” (İstanbul 2014: 11).

Doğa tasvirleriyle başlayan türkülerde ve sevgilinin güzelliği doğa güzelliğine benzetilir. Duyulan aşkın ifadesi ise, âşık olunan kadının güzelliğinin tasvir edilmesiyle başlar. Kadının güzelliği yalnızca yüz veya fizik güzelliği değil, aynı zamanda hareketlerinin de güzelliğidir. Türkü metninde kadının günlük yaşam uğraşları sırasında gözlenen durum ve hareketleri yer alır. Böylece kadının yaptığı işlerin neler olduğu, zamanını nasıl geçirdiği dolaylı bir biçimde açıklanmış olur (Mirzaoglu 2015: 314). Ordu türkü metinlerindeki bu tip betimlemelere bakıldığında, bu uğraşların ev içindeki işler, ya da ev dışı mekânlarda veya açık alanlarda yapılan işler olduğu görülür. Ordu türkülerinde erkeğe mahsus işleri de kadının yaptığı görülür. Kadın hem evde yemek yapar, çocuk bakar, evin düzenini sağlar hem de tarla/tapan işleri ile uğraşır, organize eder.

“Türkülerde kadınların sosyal statüleri, erkeğin ve kadının bakış açısından bakıldığında şüphesiz ortaya farklı sonuçlar çıkacaktır. Erkeğin açısından bakıldığında, türkü metinlerinde kadınların sosyal statüleri, her şeyden önce onların eş, sevgili, anne ve kardeş olma vasıflarıyla tasvir edilir. Türkü metinlerinin çoğunluğunda bir erkek için bir kadın öncelikle sevgili veya eştir. Bunun yanı sıra, ağıtlarda anne ve kız kardeş figürü de ortaya çıkabilir. Kadının dünyasından türkülere bakıldığında ise, statüler çoğunlukla yine erkeğin sosyal statüsüne göre belirlenir. Örneğin, genç kız, sevdiğinin mesleği ile gurur duyar: “Gemilerde talim var/ Bahriyeli yârim var...” gibi” (Mirzaoglu 2015: 314).

Türkülerde kadına ait özellikler, metinler, kadın-erkek ilişkileri çerçevesinde ele alınıp incelendiğinde daha açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. Kadının özelliklerinin türküde ifade edilmesi, destanda ya da hikâyede olduğu gibi uzun betimlemeler şeklinde değildir. Kısa, yalın ve yoğun ifadeler türkü metinlerinde yer alır. Pertev Naili Boratav’ın 100 Soruda Halk Edebiyatı adlı yapıtında düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiye koşulmuş olarak söylenen şiirler (Boratav 1992: 150) olarak tanımladığı türkülerin büyük bir çoğunluğunun erkek ağızlı olup bir kadın için söylendiği bilinmektedir. Erkek ya da kadın ağızlı türkülerde duygu ve düşünce aktarımının yanı sıra halkın sosyal yaşantısına dair izlere ulaşılmakta, erkek ve kadın imajları türküyle yansıtılmaktadır (Erdal 2011: 37).

3.3. ORDU YÖRESİ TÜRKÜLERİNDE KADIN TİPLERİ

Çalışmada Ordu iline ait halk türküleri incelenmiş ve türkülerde geçen kadınların belirli özellikleri ile öne çıktıkları görülmüştür. Yapılan incelemeler doğrultusunda, Mirzaoglu’nun kadın tipleri sınıflandırmasından da¹² faydalanılarak, türkülerdeki kadın tipleri belirlenmiştir. Böylece, türkü metinlerinde karşılaşılan kadının rolü ve toplum içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Toplumsal cinsiyet, farklı iki cinsin, kadın ve erkeğin, doğumundan başlayarak, ölene kadar yaşadığı toplum ve kültürün özellikleriyle yetiştirildiği, biçimlendirildiği ve farklılaştırıldığı düşüncesinden hareket eder (Özsoy 2015:239). Türkülerde kadın tiplerine ait özellikler, cinsiyet

¹² Detaylı bilgi için bkz. Mirzaoglu, F. Gülay (2010), “Lirik Türkülerde Kadın Tipleri”, *Türkbilig*, S.20, s.127-164.

tiplmesi sonucu kendine ait rollere uygun davranan kadın ve erkeğin ilişkileri çerçevesinde ele alınıp incelendiğinde daha açık bir biçimde ortaya çıktığı görülmektedir. Kadın karakterleri tipe dönüştüren özellikler, genellikle aşk hayatındaki tutum ve davranışlarıdır. Bunun yanında günlük yaşama dair çeşitli davranış şekillerinden de yansımalar olmuştur. “Bunların türküde ifade edilmesi, destanda ya da hikâyede olduğu gibi uzun ve teferruatlı tasvirlerle dayanmaz. Kısa, yalın ve yoğun yaşantı ifadeleri ve tasvirleri türkü metinlerinde yer alır. Türküde kısa, yalın ve yoğun yaşantı ifadeleri ve tasvirleri türkü metinlerinde yer alır” (Mirzaoglu 2015: 314). Bu metinlerden hareketle konuyu incelemek mümkün olmuştur. İnceleme için seçilen metinlerin kesin bir şekilde kadın veya erkek tarafından yakıldığını söylemek mümkün değildir. Türkü metinlerinin bir kısmını kadınların bir kısmını da erkeklerin “seslendirdiği” söylenebilir. Seçilen türkü metinlerinde kadın imgesi, her iki cinsiyetin bakış açısından da yansıtılmıştır. İncelediğimiz 180 civarındaki türkü metninin ortaya çıkardığı kadın tipleri ve bunların özellikleri birbirine benzer bir tutum çizmektedir. Türkü metinlerinde karşılaşılan kadın tiplerini ana hatlarıyla aşağıdaki gibi gruplandırmak mümkündür:

3.3.1. Aşk-Ayrılık Acısı Yaşatan Kadın Tipi

“Aşk/ayrılık acısı yaşatan kadın tipi”, türkülerin büyük bir kısmında görülür. Bunlar âşık olunan kadının, erkeğe aşk duygularının yanı sıra ayrılık acısı yaşattığı türkülerdir. Bu acının kaynağı, kavuşmanın imkânsız oluşudur (Mirzaoglu 2015: 315). Sevgiliye kavuşamama ya da iki cins arasındaki uzaklık, sözlü ve yazılı edebiyat geleneği içinde şiir sanatının en eski konularındandır. Karacaoğlan türkülerinden, Kerem ile Aslı, Âşık Garip gibi halk hikâyelerine, Leyla ile Mecnun gibi klasik edebiyatın temel eserlerine kadar pek çok edebi eserde, sevgiliye duyulan bitmez tükenmez hasret ve daima ona kavuşma, vuslat hayali anlatıların ortaya çıkmasında temel etken olmuştur (Mirzaoglu 2015).

Bu tip kadınlar, karşı konulamaz güzellikleriyle erkeğin ilgisini çekerler. Türkü kahramanı erkek, kadına daha ilk görüşte âşık olurken, kadın duygularını belli etmez, erkeği umursamaz. Bu kadın tipinin olduğu türküler “genellikle erkeğin bakışını ve duygularını ifade ettiğinden kadının iç dünyasına yeterince ışık tutulmaz” (Mirzaoglu 2015: 315). Ek 1’de yer alan “Aybastı’nın dağları” türküsü, kadının güzelliğini ve bunun yanında umursamazlığını ifade eden türkülere örnektir. Kadının umursamaz tavrı karşısında erkek, aşkına karşılık bulamayan, acı çeken bir durumdadır.

Türkü metninde geçen “Aybastı’nın dağları/Sarı çiçek bağları” dizeleri kafiye şemasının temelini atmasının yanında, sonraki dizelerde dile getirilecek olan ayrılığa işaret etmektedir. Dağ, türkülerde sevenleri ayıran bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. “Ben yârimi yitirdim/ Kaba kuşluk çağları” dizelerinde, ilk dizelerde ayrılığın rengi sarı ile de hissettirilen ayrılık dile getirilmektedir. “Dağlarda meşe gibi/Kırıldım şişe gibi” dizeleri de şiirlik motif gibi görünse de sonrasındaki ayrılığın yine bir habercisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sevenle sevilen arasındaki engel olan dağdaki bir ağaçtan, meşe ağacından bahsedilmektedir. Meşe ağacının yapraklarının dökülmesi, bir şişenin kırılması gibi ayrılığın da yıkıcı etkisi anımsatılmıştır. Devamındaki “Ben yârimden ayrıldım/ Soldum menevşe gibi” dizelerinde yârdan ayrılmış olmak, zor şartlara karşı dayanıklı bir çiçek olan menevşenin solmasına benzetilmiştir. Menevşenin solması bir çiçeğin yok olması anlamına gelirken, yârdan ayrılmak da sevenin bu ayrılıktan sonra kendisini solan bir menevşe gibi yıkık dökük ve yitik hissettiği anlamını ifade ediyor. “Armut dala asılsın/A sevdiğim nasılsın” dizelerinin şiirlik motif oluşturmak için söylenmiş olmasının yanında armutun zamanla olgunlaşan bir meyve olmasından dolayı, yârdan ayrı geçen o uzun zaman zaman dilimine ve o zaman diliminde oluşan hasrete de bir hatırlatma niteliğinde olması muhtemeldir. Devamında gelen “İkimizin hasreti /Bir gazeteye basılsın” dizeleri önceki dizelerin de hissettirdiği gibi, sevenlerin birbirine gazeteye haber olacak kadar çok hasret kaldıklarını ifade eder.

Toplumun kültürünü yansıtan türkülerde kadın ev içi ortamlardan dışarı çıktığında erkeklerin nazarından kaçmamıştır. Çeşme başı da kadının bulunduğu ev dışı ortamlardan biridir ve evlenecek yaşı gelen kız çeşme başında erkek tarafından seçilir. “Yeşil çeşme akıyor/ Yârim küsmüş bakmıyor” dizeleri kafiye şeması oluştururken, çeşmenin akmayışı ve yârin küsüp bakmayışı arasında anlamca bir paralellik kuruluyor. “Çok gülleri kokladım/ Onun gibi kokmuyor” dizelerine baktığımızda, gül sevgiliyi sembolize eder, gül koklamak, yâri koklamak, sevmek anlamlarına gelir. Sevginin ve sevgilinin, güzelin ve güzelliklerin simgesel ifadesi güldür. Bu bağlamda “Yeşil çeşme akıyor” dizesine tekrar baktığımızda, çeşmede sevilen yar gibi başka bir kız olmadığı, olanların o yar gibi kokmadığı/sevilmediği anlamı vardır.

“Dağlara fener geldi/Başıma neler geldi” dizelerinde fener; ışığı, aydınlığı ifade eder. Dağlara, yani sevenler arasında engel olan dağlara aydınlığın gelmesi, bize sevenlerin birbirine kavuşacağını sezdirir. “Daha yaşın küçücük/ Aklına neler geldi” dizelerinde seven erkek, sevdiği kadına hitap eder. Önceki dizede sezdirilen birbirine kavuşma hissi, burada “Aklına neler geldi” dizesiyle pekiştirilir. Seven erkeğin sezdirdiği duygu, sevdiğiyle birlikte olma duygusudur.

“Aşk/ayrılık acısı yaşatan sevgili/kadın tipi”ni yansıtan ve erkek ağzı olan “Aybastı’nın Dağları” türküsü, bir aşk ve seveda türküsüdür. Sözlü ve yazılı edebiyatımızda şiir sanatının en eski konularından olan sevenlerin birbirine kavuşamaması, uzaklık, vuslat hayali türküde de karşımıza çıkar. Türküdeki kadın tipi, erkeğe aşk duygusunu yaşatmasının yanında aşk acısını da yaşatır. Bu tip kadınlar oldukça güzeldirler. “Güzellik, aşkın görünür kılınabilmesi için bir vasıta. Mutlak güzelliğin işlevsel kılınabilmesi aşkla sağlanmıştır” (Bekiroğlu 2010: 14). Bu durumda erkek de kaçınılmaz şekilde kadına âşık olmuş ve bağlanmıştır. Bu öyle bir bağlılıktır ki, erkek hiçbir kadını sevdiğine benzetememekte, hiçbir kadını onun gibi sevmemektedir. Türküde erkek iç dünyasını, kadına olan sevgisini doğa unsurlarını da kullanarak türkü dizelerine dökmüştür. Kadının iç dünyası ile ilgili ise pek fazla bilgi yoktur. Türküde erkek sevdiğine yâr diye hitap eder. Kadın, ulaşılmak istenen, özlenen, hasret kalınan bir yârdır. Açıkça bir cinsel ögenin olmadığı türkünün son dizesinde, yâr ile birlikte olma arzusu/cinsellik sezdirilir.

Ek 4’te verilen örnek türkünün “Gelir misin de gelmez misin ayva dibine/Kemer olsam da dolansam da ince beline” dizelerinde geçen ayva, Ordu’da çok yetişen bir kış meyvesidir. Bu dizeler sembolik bir anlatım ile bize bölgenin tarımsal faaliyetleriyle ilgili bilgi verir. Dizelerde bahsedilen ayva dibi, sevenlerin buluşma yeridir ve erkek sevdiği kıza gelip gelmeyeceğini sorar. Kadını ince belli olmakla öven erkek, bir kemer gibi o ince bele dolanmak istediğini ifade eder. “Alçaklardan da götürün de benim salımı/Kimseler duymasın canım benim de halımı” dizelerinde erkek sevdiğiyle buluşamayıp, bundan dolayı duyduğu üzüntüyü ifade etmiştir. “Alçaklardan da götürün de benim salımı” diyerek kimselere görünmek istemediğini söyler, çünkü halinden memnun değildir, mutsuzdur. Kimseler duymasın canım benim de halımı dizesiyle bu mutsuzluğu da kimsenin görmesini istemez. “Başındaki yazmaları da maviye mi boyadın/Sararmışsın da solmuşsun da sevdaya mı uğradın” dizelerinde kadına özgü bir kıyafet olan yazma görülmektedir. Mavi renk, sonsuzluğu, türeyişi, emniyet ve huzuru yansıtırken, dostluk, sadakat, vefa, aydınlık, temizlik ve ruhanilik sembolüdür. Mavi yazma ile ifade edilen mavinin insan ruhunda bıraktığı etki türküye de yansımıştır (Mazlum 2011:133). Mavi yoğun olarak nesnelerde, yani giysileri ifade etmek için kullanılır. Türkülerde giysiler üzerinden insanda bıraktığı etkiye değinilir. “Başındaki yazmaları da maviye mi boyadın” dizesinde erkek aşkın, sevdanın kadının üzerindeki etkisini ifade ediyor. Sonrasında gelen “Sararmışsın da solmuşsun da sevdaya mı uğradın” dizesi kadının sevdaya uğradığını, yani âşık olduğunu söylüyor. “İrmaklardan da geçemiyom da taştan da geçerim/Şu köyün kızlarını canım baştan da seçerim” dizelerine baktığımızda, türkünün diğer bentleriyle arasında konu bütünlüğü

olmadığını görüyoruz. Bu dizelerde yaşanan yere dair unsurları, köy ve ırmak olarak görüyoruz. Bu dizelerden, zor işin kolayını bulurum, ne yapar eder bu köyün kızlarını seçerim anlamını çıkarmak mümkündür. Erkek ağzı olan bu türküde, erkeğin kadına olan ilgisinden bahsetmektedir. Kadına dair erkek tarafından sevilmesi/istenmesi ve güzelliği, kadınsal özellikleri dışında bir bilgi yoktur.

Ek 23'te verilen örnek türküyeye bakıldığında; “Kız bahçende mor meni” dizesinde geçen mor renk, sükûneti, dengeyi ifade etmesinin yanında sevginin ve nefretin yani zıt karakterli yapıların da ifadesidir (Çekinmez 2010: 11). Bu sebeple âşık türküde mor rengi, farklı yapıdaki kişileri ifade etmek amacıyla kullanır. “Verem ettin sen beni” dizeleri bir kafiye şemasının başlangıcını oluşturmasının yanında, sonrasında gelecek olan dizeler ile ilgili de bilgi verir. “Nasıl verem olmayım/eller sarıyor seni” dizelerinden anlaşılacağı üzere, erkeğin verem olmasının sebebi kadını ellerin yani yabancıların sarmasıdır. “Haydi de yavrum atla da gel/Feraceni topla da gel” dizeleri kavuştaktır. Kavuştakta kadınların sokakta giydikleri, mantoya benzer, eteklere kadar uzayan kadına özgü bir kıyafet olan ferace geçmektedir. Erkek, sevdiği kadına seslenmektedir, O’nu yanına çağırmaktadır. “Karanfili boyarlar/Gizli söyle duyarlar” dizelerinde bir uyak şeması oluşturmuştur. Dizede geçen karanfil, güzel kokulu bir çiçektir. Genellikle kadına yapılan benzetmelerde kullanılan bu motif, ilkbaharı, doğanın uyanışını ve yenilenmeyi sembolize eder (Sona 2015:313). Sonrasında gelen “İki gönül bir olsa/Bize nikâh kıyarlar” dizelerinde erkek kadına birlikte olabileceklerini, bunun simgesi olarak nikâh kıyabileceklerini, yeter ki kadının da gönlünün olması gerektiğini ifade eder. Erkeğin kız diye hitap ettiği kadın, kendisini seven erkekte gönlü olmayan bir kadındır. Kadının başkasıyla olan birlikteliği erkeği o kadar üzer ki erkek artık verem ettin sen beni diyerek sitemde bulunur.

Ek 35'te yer alan erkek ağzı örnek türkünün “Ne durursun oralarda gelsene yanıma/Melül melül bakmaların yetti de canıma” dizelerinde erkek artık sevdiğinin üzgün bakışlarından ve uzak olmasından usandığını ifade etmektedir. Erkeğe “aşk/ayrılık acısı yaşatan kadın tipi”ni yansıtan türkünün “Yanma da güzelim yanıyom ben de/ Salla da mendili geliyom” dizelerinde erkek artık kadından aşkına karşılık olarak bir işaret vermesini, mendilini sallamasını istemektedir. Kadın, âşık olunan, mendil sallaması heyecanla beklenen, ulaşılması zor bir görünümüdür. Öyle ki artık erkek “Bir yosmanın yüzünden de/Verem oldum ölüyom ben” dizeleriyle bu aşk acısının, ölümüne yol açıyor olduğunu dile getirmiştir. Devam eden dizelerde de aşkın hasretini ve azabını yansıtan erkek, kadına “Böyle miydi gavli miz de kör olsun gözün/ Allahın divanında da kararsın yüzün” sitemini ağır sözlerle ifade etmektedir. “Susuz da dereler gibi guruttun

beni/Üç gün ayrı galnayınan unuttun beni” dizelerinde kadının acımasızlığı doğa unsurlarından faydalanılarak yapılan benzetmelerle pekiştirilmiştir.

Ek 28’te verilen “Karanfil Ektim Düze” türküsü, aşk/ayrılık acısı yaşatan bir kadın uğruna yakılan erkek ağzı bir türküdür. “Karanfil ektim düze/ Bitmedi kaldı güze” dizelerinde geçen karanfil, türkülerde çok farklı öğelere benzetilmesiyle dikkat çeker. “Karanfilin anlam çerçevesini; yara(zahm) ve ben(hâl) ile yüz, yanak, boy, göz, çene (zenahdân), zülf, güzel, gelin(‘arûs), sevgili, âşık, âbdâl, âbid, kuş ve yıldızlar(encüm) gibi değişik öğeler oluşturmaktadır” (Bayram 2007: 215). Bahsi geçen dizede erkek, karanfili sevgiliye duyduğu sevgiye/aşka benzetmiştir. Toprağa sevgi tohumunu eken erkek, sevgiliden karşılık alamamıştır. “Al beni hanım gelin al beni/Al gerdana sar beni” dizelerinde geçen gerdan, erkeğin kadında sevdiği, türkülerde de sıklıkla dile getirdiği güzellik unsurlarındandır. “Al mendilin hasını/Mavi boyalınsını” dizelerinde, erkek kadına, “çok vefasızsın, sensiz mutlu olamam”¹³ anlamını taşıyan mavi renkli bir mendil vermektedir. Kadının vefasızlığı vurgulayan dizelerin ardından “Tabip iyi edemez/Gönlümün yarasını” dizeleriyle erkek, yüreğinde açılan yarayı tabiplerin bile iyileştiremeyeceğini ifade ederek kadının yaşattığı acının büyüklüğüne dikkat çeker.

Âşıkların gizli iletişim aracı olan mendil, incelediğimiz türkülerde farklı yönleriyle yer almıştır. Mendilin sembolik anlamıyla yer aldığı “Sigaramı yandırdım” türküsünün aşağıdaki dizelerinde (Can, Turhan 2006: 204) erkek, kadından mendil göndermesini; O’nunla konuşmasını, âşkına bir yanıt vermesini istemektedir. Yine aynı dizelerde, kadının ifadesi olarak “gül” geçmesi dikkat çeker.

“Gül koydum gül üstüne
Selam söyle Güssüne
Bir çift mendil göndersin de
Garibimin üstüne”

“Aşk/ayrılık acısı yaşatan kadın tipi”ni yansıtan türkülerin genelinde kadın, erkek tarafından sabırla beklenen ve özlenen bir konumdadır. Ek 30’deki “Oy gemici gemici” türküsü buna örnektir.

¹³ “Mendilin renklerine göre değişik anlamlar yüklenirdi. Beyaz mendil “seni delice seviyorum”, kırmızı mendil “bütün varlığımla seviyorum”, mor mendil “senden çok hoşlanıyorum”, kenarı mor mendil “pek hoşuma gidiyorsun”, mavi mendil “çok vefasızsın, sensiz mutlu olamam”, eflatun mendil “yarın pencerenin önüne gelin size mektup vereceğim”, fıstık rengi mendil “dikkat et komşular görecektir”, kenarı yeşil mendil “sana her zaman sadık kalacağım”. Bir ilişkinin sona erdiği sakladıkları mendilleri geri verilmesiyle olurdu” <http://eskizamanlar.com/?tag=mendil>

Ortaya çıktıkları coğrafi ortamın fiziki ve beşeri faktörlerden etkilenen türküler, toplumsal gerçeklikler, tarihi olaylar, kişisel aşk öykülerinin yanında coğrafi ortamın farklı özelliklerini de yansıtır. Türkünün “Oy gemici gemici de/Nerden aldın pirinci/Benim sevdiğim güzel/Şu Ordu’da birinci” dizelerinde geçen gemici/gemicilik Ordu’da konum itibariyle talep gören bir meslek dalıdır. Yine dizelerde geçen pirinç, Ordu’ya 97 km mesafede olan Terme’nin meşhur tahıl ürünüdür. Bu bilgileri anımsatırken sevilenin/kadının güzelliği de dile getirilmektedir.

Türkünün anlamca en vurgulu kısmı olan bağlantı dizelerinde erkek “Yumak yumak ipliğim/Nerde kaldın kekliğim de/Yetmez mi beklediğim” diyerek bir kafiye şeması oluşturmasının yanında, sevgiliye artık gelmesi için seslenmektedir. Türkülerde sevgilinin güzel, hoş yönleriyle bazı hayvanlara benzetilir. Bu türküde bir benzetme unsuru olarak kullanılan keklik¹⁴, çevik yürüyüşü ve sekişiyle sevgiliye benzetilmiştir. Aşk, özlem, kadın sevgilinin güzelliğini ve acımasızlığını ifade eden “Koyun İndi Dereye” türküsünün aşağıdaki dizelerinde (Can, Turhan 2006: 163) de sevgilinin sesi, güzelliği açısından güvercin sesine benzetilmiştir.

“Ayağı mesli yârim lil li lil li
Kırmızı fesli yârim lil li lil li
Acep nerde geziyor lil li lil li
Güvercin sesli yârim lil li lil li”

“Aşk/ayrılık acısı yaşatan kadın tipi”ni yansıtan türkülerin birçoğunda kadının güzelliğini anlatan ifadeler yoğun bir şekilde kullanılmıştır. “Yüksek odalarda kur’a çekilir” türküsünün aşağıdaki dizeleri(Can, Turhan 2006:242)sevgilinin güzelliğini yansıtmaktadır.

“Evlerinin önü taş ben olaydım
Elâ göz üstüne kaş ben olaydım
Yalınız gezene eş ben olaydım
Fidan da boylu sevdiceğim olmaz mı sandın
Al yanakta güllerini solmaz mı sandın”

¹⁴ Keklik: Sülüngillerden, güvercin büyüklüğünde, eti için avlanan, tüyü boz, ayakları ve gagası kırmızı renkte bir kuş. *Büyük Türkçe Sözlük*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=190647

Aşk acısı yaşatmasının yanı sıra güzelliğiyle de erkeğin aklını başından alan sevgili, kimi türkülere de kadınsal kimliği ile yansımaktadır. Örnek olarak aşağıda dizeleri verilen “Pencereden bakıyor” türküsünde (Can, Turhan 2006: 108) kadının sinelerinden ¹⁵ bahsedilmektedir.

“Amman dereler yandım dereler
Neler biliyom neler
Güzel sinelerin büyümüş
Kavuşmuyor düğmeler”

Yine aynı türkünün aşağıdaki dizelerinde sevgilinin kölesi olabilecek erkek, yaşadığı acının büyüklüğünü yansıtmaktadır.

“Yaylanın çimeninde
Yavrum ben bir idim bir idim
Ben böyle değil idim
Yavrum sevdalıktan eridim”

Türkülerin yöreden yöreye değişen bir karakteri vardır. Bu karakteri belirleyen unsurlar yörenin ağız, örf-âdeti, coğrafyası, yaşam tarzı vb. unsurlardır. Türkülerde geçen coğrafi kavramlar da, bölgesel karakteri kuvvetlendiren unsurlardandır. Örneğin yayla ile ilgili türkülere Ordu yöresinde sıkça rastlanmaktadır. “Türkülerde yayla kavramı jeomorfolojik anlamdan çok, yazın çıkılan, hayvanların otlatıldığı yüksek ve serin yer anlamını ifade etmektedir” (Uğur 2015: 246). “Yeni çiftlik derler çölün düzüne” türküsünün aşağıdaki dizelerinde (Can, Turhan 2006: 231) yaylaya çıkan bir kadından bahsedildiğini görüyoruz.

“Yayladan mı geliyon boylarına maşallah
Bizim evde gelin yok sen olursun inşallah”

Ordu türkülerinde, fındık sıkça kullanılmaktadır. Ülkemizde İstanbul’dan Artvin’e kadar yetiştirilmekte olan fındık, esas olarak ve en çok Ordu ve Giresun yöresinde bulunmaktadır. Yöre halkı, fındık bahçelerinden fındıkları teker teker elleriyle toplamakta ve harman yerinde yağmur yağışa rağmen kurutmaktadır. Fındık yetiştirilirken de doğaya karşı bir mücadele söz

¹⁵ Sine: 1.Göğüs, 2.Gönül, yürek, 3.Bağır. Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=284609

konusudur. Yöre halkının bu denli hayatının içinde olan fındık, elbette ki türkülere de konu olmuştur. “Aşk/ayrılık acısı yaşatan kadın tipi”ni yansıtan “Fındığın potağından” türküsünün dizeleri (Can, Turhan 2006:269) fındığın da konu edildiği türkülere örnektir.

“Fındığın potağından¹⁶
Tutar o nazik eller
Görünce birden seni
Kuşmaz oldu diller
Tutuldu aman diller
Oy kader vay kader
Neler çektirdin neler”

Erkek ağzı türküde, erkek “Oy kader vay kader/Neler çektirdin neler” dizeleriyle, sevdiği kadının çektirdiği acıları kadere bağlamaktadır.

Türkülerde âşık, sevdiğinin aşkından yanar, kavrulur. “Aşk/ayrılık acısını yaşatan kadın tipi”ni yansıtan, “İncir koydum sepete” türküsünün aşağıdaki dizeleri (Can, Turhan 2006:143) de bu durumun bir örneğini yansıtır.

“Odada yeşil sandık
Oynadık da usandık
Herkes ahrette yanar
Biz yeryüzünde yandık”

“Aşk/ayrılık acısı yaşatan kadın tipi”, ulaşılamayan bir konumdur. Âşık, onun peşinde dolanır durur, yine de göremez, görse de doyamaz. “Başındaki yazmanın” türküsünün aşağıdaki dizelerinde (Can, Turhan 2006: 64) bahsedilen durumun örneğini görmekteyiz:

“Başındaki yazmanın
İşlemeli oyası
Çok dolandım peşine
Göremedim doyası”

¹⁶ Potak: Taze fındık kabuğu. <https://kelimeler.gen.tr/potak-nedir-ne-demek-255039>

3.3.2. Âşık Kadın Tipi

“Hem erkeğin hem de kadının bakışını yansıtan türkülerde âşık kadın tipini bulmak mümkündür. Bu kadın tipi de hem güzelliği ve cinsel çekiciliği, hem de kendisine duyulan karşı konulmaz aşk duyguları ile dikkat çeker. Aşk, genellikle fizyolojik gereksinimler veya cinsel arzular ile ifade edilen somut bir iletişim biçimi çerçevesinde anlatılır. Bu durum, özellikle söyleyicisi erkek olan (erkek ağzı) bazı türküler için geçerlidir” (Mirzaoğlu 2015: 327). Bir kadın tarafından tabiat unsurları kullanılarak yakılan aşağıdaki türkü, âşık kadın tipini yansıtan bir örnektir. Günlük hayatta duygularını rahat ifade edemeyen kadın, türküde tüm açıklığıyla ifade etmiştir.

Ek 39'deki “Ordu'nun Dereleri” türküsünün, “Ordu'nun dereleri/Aksa yukarı aksa/Vermem seni ellere/Ordu üstüme kalksa” dizelerinde dereler yukarı bile aksa, bütün Ordu halkı seven kişiye düşman bile olsa, seven sevdiğini başkasına vermeyeceğini söyler. Sürmelim amman dizesinde seven sevdiğine “Sürmelim” diye hitap ederken, “amman” ünlemini kullanmıştır. “Oy Mehmedim Mehmedim/Sana küstüm demedim/Beni sana geçmişler/Vallahi ben demedim” dizelerinde ise kadın, sevdiğine, Mehmed'ine seslenir. O'na küsmediğini söyler. Kendisinin dedikodusunu yapanlardan haberi olmadığını, yanlış bir şey demediğini ifade eder.

Türkünün icrasına aşağıdaki karekod aracılığıyla ulaşılabilir.

Kadın ağzı olan bu türküde âşık kadın tipi, bulunduğu çevre tarafından iftiraya uğramıştır ve sevdiğinden ayrı kalmıştır. Türküde sevdiğine seslenmekte, doğa ve tabiat unsurlarından da faydalanarak özlemini ifade etmektedir. Kadın sevdiğine “sürmelim”, “Mehmedim” diye hitap etmektedir.

Erkek ağzı türkülerden biri olan ve kadına duyulan aşk ile kadının güzelliğini yansıtan türküde âşık bir kadın tipi dolaylı olarak karşımıza çıkar. Özellikle söyleyicisi erkek olan türkülerde aşk, genellikle fizyolojik birliktelik ile ifade edilen bir iletişim biçimi olarak dikkat çeker. Bunun yanında kadın ise aşkını genellikle duygusal birliktelik çerçevesinde romantik bir şekilde ifade eder. Türkülerde âşık olunan kadın adları, erkekler tarafından pek söylenmemesine karşılık, Ek 40’de yer alan “Aldır aldır Mukaddes” türküsünde kadının ismi geçmektedir.

Türkülerde kadınların özelliklerini ve kadınlar için kullanılan benzetmeleri görmek mümkündür. Kadın karşımıza ay yüzlü, gamzeli, ince belli, ak göğüslü, sürmeli olarak çıkabilmektedir. “Aldır aldır aldır aldır(Mukaddes)/Al yanakların baldır” dizelerinde de kadının yanakları bala benzetilmiştir. Kadının yanaklarının al yanak olarak nitelenmesine baktığımızda, al-kırmızı rengi Türkler için kutsallık içerir (Mazlum 2011: 131).

“Türklerde al ile kırmızı renkleri birbirlerinden farklı olup, al renk koyu turuncuya yakın, ateş alevi rengine benzer bir renkti. Kırmızı ise, açığa yakın parlak kırmızı renk anlamında kullanılıyordu. Ancak uzun tarihi süreç içinde zaman zaman bu renkler birbirlerinin adı ile ve birbirlerinin yerine de kullanılır hale gelmiştir. Türklerde en eski inanışları ile ilgili olarak onlarda “Al ruhu” veya “Al Ateş” adları verilen bir ateş tanrısının yahut da hami (koruyucu) bir ruhun varlığı bilinmektedir. Türklerin en eski devirlerden beri Al Bayrak kullanmalarının Al Ateş kültü (inancı) ile bağlı bir gelenek olacağı düşünülür. Al renk adı kutsallık içerdiğinden Türkler, “kırmızı bayrak” değil “al bayrak”, “kırmızı kan” değil “al kan” (Ekici 2016: 104) demişlerdir. Yermek, aşağılamak anlamında “karalamak” derken, yüceltmek, övmek, kutsamak karşılığında, “allamak” sözünü kullanırlar. Bu gün dilimizde kullanılan “allamak pullamak” sözü de aynı amaçla kullanılır (Delice 2009: 49).

Şamanizm de ateş, kötü ruhları kovar, insanı kötü ruhlardan temizler. A. İnan VI. Yüzyılda Göktürk Kağanına, elçi olarak gelen Bizans elçilerini iki ateş arasından geçirildiğini ve böylelikle onlarla beraber gelmesi muhtemel olan kötü ruhların kovulması sağlanıldığını nakleder. Şamanizm’e göre Al Ruhunun sonraları temsil etmeye başladığı Albastı inancı, Al renk ile ilgili geleneklerin günümüze kadar gelmiş bazı izleridir.¹⁷

“O kınalı ellerinle/Beni uykudan kaldır(Mukaddes)” dizelerinde Türklerin geleneksel yaşantısından izler vardır. Kına yakma geleneği, Anadolu’da yaygın olarak yapılan, gelin olacak kızın ellerine kına yakılması ve bunun çevresinde şekil alan çeşitli törensel ritüellerden oluşan

¹⁷ Daha geniş bilgi için bkz. İnan. A. (2015).

bir gelenektir. Elleri kınalı bir kadından bahsedilen türkûde, kadın ve erkeğin evli olduğu anlaşılır. Erkek kendisini uykudan kınalı elleriyle kadının kaldırmasını ister.

“Çam dibine yaslandım/Yağmur yağdı ıslandım” dizelerinde bir uyak şeması oluşturulmasının yanında, sembolik bir anlam da söz konusudur. İlk dizede geçen çam ağacı, yaz ve kış yaprağını dökmeyen bir ağaçtır. Yağmur ise bu ağacı besler, büyütür. Kadının da erkeği aynı şekilde besleyeceği sezdirildikten sonra gelen “Ben o yârin yanında/Badem ile beslendim” dizeleri bu anlamı tamamlıyor. Erkek, yârinin yanında badem ile beslendiğini söylüyor. “Kadifemsi dış kabuğun altında bulunan sert bir kabuk ve onun içindeki lezzetli tohumdan oluşan badem, karanlık, kapalı bir yerde saklı olan ve bulan kişiyi besleyecek bir hazineyi sembolize eder. Badem, madde ile ruh ikiliğinin, dünya ile cennetin, ateş ile suyun ötesine geçilmiş ideal evliliğin de simgesidir.”¹⁸

Ek 37’te yer alan “Fasulyeyi Kuruttum” türküsünün, “Fasulyeyi kuruttum da/Pişirmeyi unuttum” dizeleriyle kafiye/uyak şeması oluşturulurken, yörenin yeme alışkanlıklarıyla ilgili bilgi verilmektedir. Ordu’da kadınlar, kışın yiyecekleri sebzeleri yazın kurutup, hazırlık yaparlar. Fasulye de kurutulan sebzelerin en yaygın olanlarından. “Oğlan senin yüzünden de/Annemgili unuttum” dizelerinde kadın, unutkanlığının sevdiği oğlan yüzünden olduğunu; yani hep sevdiğini düşündüğünü ifade etmektedir. Devam eden “Oğlan oğlan ay oğlan da/Gömleği keten oğlan/Yetmedi mi çıktığım de/Burnumda tüten oğlan” dizelerinde kadın açık bir şekilde “Burnunda tütme” deyimini de kullanarak sevdiğini çok özlediğini ifade etmektedir. Âşık kadın, sevdiğini öyle çok özlemiştir ki beklemenin artık mümkün olmadığı “Doğru söyle ay oğlan da/Üç sene beklenir mi” dizeleriyle dile getirmiştir.

3.3.3. Sevdiğini Yitiren Kadın Tipi

“Sevdiğini yitiren kadın tipi”ni yansıtan türkülerde, sevilen/erkek, zalim eşkıyalar tarafından vurulur, öldürülür. Buna sebep olan genellikle bir kadının iki erkek arasında paylaşamaması ve kıskançlıktır. Bu türkülerde sevdiğini yitiren kadın, yalnız kalan ve acı çeken bir görünüm sergiler.

¹⁸ <http://www.sofra.com.tr/SozlukMeyve/2010/07/07/badem>

Ek 42’de verilen “Cafer'e derlerdi bir yiğit uşak” türküsü, “sevdiğini yitiren kadın tipi”ni yansıtmaktadır.

Türkünün hikâyesine ulaşamadığından, türkü ile ilgili bilgilerimiz metinle sınırlı kalmaktadır. Kadın ağzı olan “Cafer'e derlerdi bir yiğit uşak” türküsünde ilk dizelerle kafiye/uyak şeması oluşturulurken, “kuşak” sembolü ile de caferin yiğitliği vurgulanmaktadır; çünkü eski Türklerde kuşak, bir yiğitlik ve alplik sembolüdür.¹⁹ “Cafer'e gizlice vurdular bıçak” dizesiyle yiğit olan Cafer’i gizlice bıçakladıkları ifade edilmektedir. “Cafer'im Cafer'im aslan Cafer'im/Melet'in kıyına yaslan Cafer'im” dizeleriyle anlıyoruz ki, Cafer’i seven, geride kalan kadın, sevdiğini yitirmenin acısıyla bu türküyü yakmış olmalıdır. Genellikle hislerini ifade etmekten çekinen kadın, bu türküde tüm açıklığıyla acısını ifade etmektedir.

Ek 45’te verilen, “sevdiğini yitiren kadın tipi”ni yansıtan türküde “Samsun'a indim de güneş batıyor” dizesiyle kafiye/uyak şemasının temeli atılırken, güneşin batıyor oluşuyla bir karanlık geldiği anımsatılmakta, Dursun’un ölümü sezdirilmektedir. Devamında gelen “Dursun'u vurmuşlar yerde yatıyor/Bafra'nın beyleri ona bakıyor” dizeleriyle ölüm, tüm açıklığıyla ifade edilmektedir. Türküyü yakan kadın, sevdiğine olan özlemini, O’nun yerini kimsenin tutamayacağını “Seyid'e vardım da buyur sayılmaz/Dursun'um olmayınca koyun sayılmaz” dizeleriyle yansıtmaktadır. Türküde görülen bir diğer kadın tipi, anne tipidir. “Ağlasın ağlasın anam ağlasın/Eller Dursun desin nasıl dayansın” dizelerinde evlat acısıyla ağlayan bir anne vardır.

“Türküler birçok kez yöreye, bölgeye hatta topluma mal olmuş yiğitleri de konu edinirler ve bunları olabildiğince övgü ile anlatırlar. Böylece bu yiğitlerin isimlerinin hafızalarda kalmasını sağlamış olurlar” (Kınık 2011:145). Ek 41’de verilen “Hekimoğlu derler benim aslıma” türküsü bu türkülerden biridir. “Sevdiğini yitiren kadın tipi”ni yansıtan türkü, erkek ağızlıdır.

Hekimoğlu mertliği, yiğitliği ve iyilikseverliğiyle halkın sevgisini kazanmıştır ve O’nun ölümünün acısını yüreğinde hisseden yöre halkı, Hekimoğlu’nun ağzından bu türküyü yakmıştır. Hekimoğlu türküde sevdiği kadına narinim diye hitap etmektedir. Bu hitap şeklinden, O’nu sahiplendiği, sevdiği yansıtılmaktadır. Hikâyeden yola çıkarak bu kadının, Gürcü Beyi’nin sözlüsü, Hekimoğlu’nun sevdiği olan Ayşe olduğu anlaşılmaktadır. Türküde pasif olan kadının hislerine dair bilgi yoktur. Türkünün hikâyesinden yola çıkarak kadının sevdiğini yitirmenin

¹⁹ Detaylı bilgi için bkz. Esin, Emel (1979), Türk Kozmolojisi, Edebiyat Fak. Matb., İstanbul.

acısını yüreğinde taşıdığını söyleyebiliriz. Ünye Fatsa arası Ordu'da kuruldu(Hekimoğlu dediğin narinim o da vuruldu dizeleri, Hekimoğlu'nun ne kadar uğraşsa da düşmanla başa çıkamadığını, elinde olmayan sebeplerden dolayı narinini bırakmak zorunda kaldığını, bundan duyduğu derin üzüntüyü ifade etmektedir.

Ek 44'te verilen "Melet²⁰ ırmağını atlayamadım" türküsünün dizeleri (Can, Turhan 2006: 168) de sevdiğini kaybeden kadın tipine başka bir örnektir:

Türkü metninden anlaşıldığı üzere, Cafer düşmanları haklamak isterken, yenilgiye uğratılmış ve vurulmuştur. Türk kültüründe, perçem kesimi genç kızlarla evliler arasındaki farkın bir simgesidir (Çiftoğlu Çabuk 2017: 57). "Cafer'in karısı perçem tarıyor" dizesiyle, kadının evlenirken kestiği perçemi taraması, artık eşinin yokluğunu anladığı ve buna üzüldüğünü sezdirmektedir.

Ordu türkülerinde yayla ögesi etkisini türkü sözlerinde hissettirmektedir. Orta ve Doğu Karadeniz'de yaylacılık dağların kıyı çizgisinden itibaren birden yükseldiği Ordu ilinde başlamakta ve Giresun ve Trabzon'a doğru devam etmektedir. Zor coğrafik özelliklere sahip bölgede insanlar yaşayabilmek için sürekli bu coğrafik unsurlarla mücadele etmek zorundadır. Bu kadar içli dışlı oldukları coğrafik unsurlar elbette ki türkülerine de yansımıştır.²¹ Ek 43'te verilen "Hatiboğlu nam verür" türküsü, "yayla" unsurunu yansıtması açısından önemlidir.

"Ah yaylaya giden atlı/Yavrum ne gayretlü de gayretlü/Söyleyin Nazile'me/Ağlasın dertlü dertlü" dizelerinde geçen kadın; Nazile, sevdiğini yitirmiş, ardından ağlayan bir kadındır. Türkü, türkünün kahramanı olan erkek ağzından yakılmıştır. Erkek, "Ah yaylaya gideceğim/Yavrum yaylayı nedeceğim/Getürün arabamı/Vurulduğum öleceğim" dizelerinden ve türkünün genelinden anladığımız üzere, düşman tarafından vurulmuştur. "Ah yayla yaylaya bakar/Yavrum yayla suyu da yan akar" dizeleriyle kafiye şeması oluşturulurken, devamında gelen "Vurma da beni de çal oğlan/Bacın da evde de yol bakar" dizelerinde türkü kahramanının sevdiğinden, Nazile'den bahsedilmektedir. Nazile, evde hasretle sevdiğinin yolunu gözleyen bir betimleme içinde anlatılmıştır.

²⁰ Melet: Ordu'da bir ırmak.

²¹ Daha fazla bilgi için bkz. <http://besik.blogcu.com/karadeniz-kiyi-turkulerinde-gundelik-yasam-1/667847>

3.3.4. Terk Edilen Kadın Tipi

‘Kadın ağzı’ türkülerin bir kısmında kadının çaresizliği açıkça görülür. Bu çaresizliğin sebebi bazen aşk ve ayrılık, bazen de vefasız âşıklardır (Mirzaoğlu 2015: 329). Kimi zaman da erkek, sevdiğini bırakıp gitmek zorundadır. Anadolu’nun her köşesinde olduğu gibi türkülerde terk edilen kadın tipi Ordu yöresinde de görülür.

Ek 50’de yer alan “Sanduğu Eşemedim” türküsü “terkedilen kadın tipi”ni yansıtır. Kadın ağzı olan türküde, vefasız aşığı tarafından terk edilen bir kadın vardır. Kimi kadın ağzı türkülerde olduğu gibi bu türküde de terk edilen, sevdiğine varamayan kadın, çaresizliğini, üzüntüsünü, sitemini ve yalnızlığını dizelere dökmüştür. Dökmen’in belirttiği gibi; cinsiyet ile yalnızlık arasında bir ilişki vardır. “Erkekler grup etkileşimi olmadığında, kadınlar ise birebir duygusal paylaşım olmadığında kendilerini daha yalnız hissederler” (Dökmen 2009: 173). Bu türküde de kadın, sevdiğinden duygusal bir karşılık göremediğinden dolayı duyduğu yalnızlığı yansıtmıştır. Kadının içsel durumunu yansıtan türküde, erkeğin iç dünyasına dair bilgi yoktur. Türküde kadın, seven ve sevgisini dile getiren aktif bir durumdadır.

Türk kültüründe her genç kızın çeyiz sandığı olur ve genç kız evlenirken o sandığı çeyiz olarak yeni evine götürür. Sandıkta, evlendikten sonraki hayatında kullanacağı çeşitli eşyalar, elbiseler vardır. “Sanduğu eşemedim/Dibini deşemedim” dizelerinde bir Türk geleneği olan çeyiz sandığından bahsedilmektedir. Bu dizeler “şiirlik motif” gibi görünse de, bize genç kızın evlenmediği bilgisini kültürel bir sembol olan sandık kullanılarak ifade eder. Devamında gelen “Bin liralık gızdım/Yârime düşemedim” dizeleri genç kızın yârine düşemediği, yani onunla kavuşamadığı, evlenemediği bilgisini verir. “Dutun kızlar oynıyak/Bu horona doymıyak/Dışardan gelenleri/Bu horona goymıyak” dizeleri bir kafiye şeması oluşturmuştur. Horon, Karadeniz bölgesinde kadın-erkek tarafından oynanan meşhur bir halk oyunudur. “Ocak başı daş değil/ Ibruk dolu boş değil” dizeleri uyak oluşturmalarının yanında, türkünün ortaya çıktığı dönemin geleneksel yaşam tarzıyla ilgili bilgi vermektedir. Geleneksel Türk Evi’nde bir oda, dinlenme, yemek hazırlama, yemek yeme, ısınma, yıkanma ve uyuma ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir donatıya sahiptir. Odanın içerisinde bulunan ocak, odanın ısıtılması, yemek yapılması, su kaynatılarak kullanılması için yapılmış olup, odanın bir duvarında yer almaktadır. Bu bilgileri anımsatan dizelerde bahsedilen ibrik de oda içerisinde su dökülerek el yıkamak için kullanılan bir eşyadır. “Ibruk dolu boş değil” dizesi, ibriğin içinin boş değil dolu olduğunu ifade ederek, genç kızın yüreğinin de boş olmadığını, bir sevdiğinin olduğunu sezdirir. Devam eden “Eller gülüp oynuyor/Benim gönlüm hoş değil” dizelerinde de bir önceki dörtlükte

bahsedilen horon oyununa atıfta bulunuluyor. Eller; insanlar, yabancılar gülüp eğleniyor ama genç kız gönlünde var olan sevdiği, yanında olmadığı için mutlu olmadığını ifade ediyor. “Ocak başında guşum/Düşün sevdiğim düşün/ Eller yuva yapıyor/Ben bir yuvasız guşum” dizelerinde genç kız artık yalnızlığı yaşamakta olduğunu ifade eder. Etrafta yalnızlığa dair ne varsa görmekte, kendi derdine yanar. Sevdiğine seslenir, başkalarının yuva kurduğunu, kendisininse yuvası olmayan bir kuş gibi yalnız olduğunu söyleyerek şikâyet eder.

Geleneksel Türk mimarisi unsurlarını gördüğümüz türkûde kadının bulunduğu yer ev içi ortamdır. Kadın, yaşam alanında varolan çeşitli eşya ve yapıları duygularını dile getirmekte kullanmıştır. Bunun yanında doğa ve tabiat unsurlarından da benzetmeler yaparak faydalanmıştır. Kadının kendisini yuvasız bir kuş gibi yalnız hissetmesi, onun ne denli çaresiz olduğunu hissettirir.

Aşağıda verilen “Çaldığım bağlama” türküsünün dizeleri (Can, Turhan 2006: 79) buna örnektir.

“Çaldığım bağlama
Kömür gözlüm ağlama
Ben gidersem gelirim
Düşmana bel bağlama”

“Çaldığım bağlama/Kömür gözlüm ağlama” dizelerinde bir kafiye şeması oluşturulmasının yanında, erkek sevdiğinin gözlerini kömüre benzetmekte ve ağlamasını istemediğini söylemektedir. “Ben gidersem gelirim/ Düşmana bel bağlama” dizeleriyle sevdiğine seslenip, aslında onu bırakıp gitmek istemediğini dile getirmektedir. Sevdiğine başkalarına, düşmanlara gönül vermemesi gerektiğini ve gittiği yerden geri döneceğini söylemektedir. Bu türkûde hem terk etmek/gitmek zorunda olan erkek, hem de kalan/bekleyen kadın hüznü olarak yansımıştır.

Türkülerde kadın kimi zaman da terk edilen değil, terk eden konumundadır. Ek 48’da verilen “Kemençemin telleri türküsü” terk eden bir kadın tipini yansıtır.

Türkûde kadın, aktif konumdadır. Seven, ifade eden, terk eden kadındır. “Kemençemin telleri/Bağırsaktır bağırsak” dizeleriyle kafiye şeması oluşturan türkû yakıcı kadın, “Acep yar işitir mi/Ha buradan bağırsak” dizeleriyle artık sevdiğine sesini duyurmak istemekte ve devam eden dizelerde dile getireceği pişmanlığını sezdirmektedir. “Yar ben nasıl ayrıldım/Senin gibi

ferikten” dizelerinden açıkça anlaşılıyor ki kadın, sevdiğini terk ettiği için üzgündür. Bunu nasıl yaptığına inanmadığını bu dizelerle ifade etmektedir.

Türküler, oluşturulduğu coğrafyaya ait izler taşır. Fındık tarımının ağırlıklı olarak yapıldığı Ordu ilinde, fındık birçok türküde geçmektedir. Ek 46’da yer alan “Fındık toplayan kızlar” türküsü, vefasız âşığı tarafından terk edilen kadın tipini yansıttmasının yanında, “fındık” kelimesinin geçtiği türkülere de bir örnektir. Türkünün icrasına aşağıdaki karekod aracılığı ile ulaşılabilir.

Ordu’da yılın belli zamanları fındık toplamak için fındık bahçesine gidilir. Yörede fındık, ekonominin can damarıdır. Yukarıdaki türküde fındık bahçesine giden kızlar, erkek tarafından gözlemlenmektedir. Bir fındık bahçesinde oluşturulan türkünün “Fındık dalda tekleme/Kız saçlarım ekleme” dizeleriyle kafiye şeması oluşturulmuştur. Ardından gelen “Gidiyorum Ordu’dan/Gelir diye bekleme” dizeleriyle de erkek, kadını terk ettiğini ve geri dönmeyeceğini açık bir şekilde ifade eder. “Fındık toplayın kızlar /Dallarını kırmadan” dizelerinden anlaşılıyor ki kadın, fındık bahçesinde fındık toplayan, çalışan, sürekli bir devinim halinde olan bir kadındır. “Alır kaçarım seni /Anan baban duymadan” dizelerinde de erkek, önceki dizede terk ettiğini söylediği kadını, kaçıracağını söylemektedir.

Türkülerde karşı cins ile ilk karşılaşma ve devamında gelen bakışma, konuşma genellikle pınar başında, çeşme başında gerçekleşir (Mirzaoglu 2015: 17). Çeşme/pınar başında görüşmeler köyde herkesin bildiği bir durumdur. Çeşmeye giden kız eğer varsa sevdiği tarafından mutlaka göz ile takip edilir. Türkü dizelerinde geçen pınar da bu anlamıyla kullanılmıştır. “Şu Ordu’nun pınarı” biçimindeki başlangıç dizesi, yapısal açıdan kafiye/uyak şemasının temelini atmaktadır. Devam eden “Çok hoşuma gidiyor/Yârin konuşukları” dizeleriyle de pınar başında yârin konuştuğu, “Peştemalli kızları” dizesiyle de pınarda bulunan kızlar olduğu bilgisi verilmektedir.

Ordu ilinde erkekler dönemsel inşaat işçisi olarak farklı şehirlere gitmektedirler. Bu durumun da terk edilen kadın tipini yansıtan türkülerin oluşmasına zemin oluşturduğu kanaatindeyiz.

3.3.5. Nazlı-İşveli Kadın Tipi

Naz ve işve²² duyguları kadınlarla özdeşleşen ve daha çok kadınların yansıttığı duygulardır. Bu kadın tipi, nazı, işvesi ve güzelliği ile ön plana çıkan bir tiptir. “Aşk/ayrılık acısı yaşatan kadın tipi” ile farkı, bu tipte bir acının konu edilmeyişidir. Bu tipi yansıtan türküler genellikle erkek ağızlı türkülerdir.

Ek 51’de verilen “Bahçeye gel bahçeye” türküsü “nazlı/işveli kadın tipi”ni yansıtmaktadır. “Bahçeye gel bahçeye” türküsü, karşılıklı söylenen atışmalı bir türküdür. Hazırlık mahiyetinde olan “Bahçeye gel bahçeye/Kuru fındık bulursun” dizelerinde kadın, sevdiğine artık birlikte olmaları gerektiğini, “Alacaksın al beni/Sonra pişman olursun” dizeleriyle de eğer birlikte olmazlarsa erkeğin pişman olacağını ifade etmektedir. Devam eden dizeler erkek ağzından söylenmiştir. “Boztepe’ye çıkmalı/Şu Ordu’ya bakmalı” dizelerinde şehrin seyir terası konumundaki Boztepe’den bakınca Ordu’nun güzelliği sezdirilmiş ve devam eden dizelerle birlikte sezdirilen güzellik, doğadan insana yüklenmiştir. Türküde yoğun olan tabiat vurgusu, asıl anlatılmak istenen düşüncenin kurgusunu oluşturmuştur (Yılmaz 2015: 31). Devam eden “Fındık dalda teklemeye” dizesinde Ordu şehri için ekonomik faaliyetlerin vazgeçilmez unsuru olan fındık geçmekte ve bu dizeyle kafiye/uyak şemasının temeli atılmaktadır. Ardından gelen “Gidiyorum Ordu’dan/Gelir diye bekleme” dizeleriyle de erkek, kadının işvesine aldırarak gittiğini, dönmeyeceğini dile getirmektedir. Kadın türküde, “güzel kız”, “yar” nitelendirmeleriyle geçmektedir.

Türkünün icrasına aşağıdaki karekod ile ulaşılabilir.

²²İşve: Kadınların ilgi çekmek, gönül çelmek için takındıkları hoş, aldatıcı tavır, kırıltma, naz, cilve, eda. *Güncel* *Türkçe* *Sözlük*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=173976

Türkülerde kimi zaman kadın, âşığının ilgisini nazı/işvesi ile çeker; kimi zaman da kadının bu naz ve işvesi âşığı usandırır. Bu dert niye bitmiyor türküsünün aşağıda verilen dizelerinde (Can, Turhan 2006: 75), âşık artık sevdiğinin nazından usanmıştır.

“Bu dert niye bitmiyor
Efkâr bizden gitmiyor
Kız senin etticeğin
Urus gâvur etmiyor(durnam durnam)”

Erkeğin sevdiği kıza duyduğu sitemi dile getirdiği türkünün son dizesinde geçen “Urus” kelimesi yöreye has bir kelimedir. Kastedilen “Rus”tur. Sevilen kızın bir Rus’tan, bile daha yabancı olduğu ifade edilmektedir.

Ek 55’da verilen “Dağdan duttum bir cücük Fadime’m” türküsünün ilk dizelerinde âşık/erkek, sevdiği kadının/Fadime’nin güzelliğinden bahsetmekte ve O’nu elçiler yollayarak, kendi yaşadığı yere çağırmaktadır. “Dağdan kestim dikeni Fadime’m/Koyver gelsin keçiler hey hey” dizeleriyle erkek, engelleri kaldırdığını, artık kadının gelebileceği dolaylı yoldan anlatmaktadır. Devamında gelen “Az mı da oldu sevdiğim Fadimem/Gönderdiğim elçiler hey hey” dizelerinden anlaşılıyor ki sevilen/kadın, âşığının yanına gitmemiştir. Âşık nazlı sevdiğine sitem etmekte ve gönderdiği elçilerin mi az olduğunu sormaktadır.

Ek 52’te yer alan, “Bahçe bağa mı gider?” türküsünün aşağıda verilen dizeleri (Can, Turhan 2006: 62) de “nazlı/işveli kadın tipi”ni yansıtan bir başka örnektir:

“Su gelir millendirir/Çayırı çimlendirir” dizeleriyle kafiye/uyak şeması oluşturulurken, erkeğin sevdiğine yaptığı bir benzetme sezdirilmektedir. “Öyle bir yar sevdim ki/Dilsizi dillendirir” dizeleriyle erkek, suyun kuru çayırı çimlendirdiği gibi sevdiğinin de dilsizi dillendirdiğini ifade etmektedir.

“Karanfilim allan güzel” dizesinde geçen karanfil, hoş kokusu ve görünüşü ile çok sevilen bir çiçektir ve türkülerde sevgili, karanfile benzetilir. Karanfile benzetilen sevgilinin, “Sevdiğim sallan güzel” dizesi ile de erkek tarafından işveli bir kadın olarak tasavvur edildiği sezdirilmiştir.

Kadının salına salına yürümesi, türkülerde çokça geçen bir unsurdur. Kadının bu tavrı, nazlı/işveli bir kadın tablosu çizmektedir. “Çıktım fındık dalına” türküsünün aşağıda verilen dizeleri (Can, Turhan 2006: 86) bu konuda bir örnektir:

“Çıktım fındık dalına
Baktım yârin yoluna
Ela gözlü sevdiğim
Gel salına salına”

Ekonomisi toprağa bağlı toplumlarda olduğu gibi Ordu’da da ekin ekme/biçme dönemleri önemlidir. Bu dönemlerde birlikte tarlaya giden, birbirinin ekinine/hasadına yardım eden insanlar, bu işleri devam ettirirken hem daha iyi çalışmak hem de eğlenmek için çeşitli türküler yakmışlardır. Ek 60’de verilen “Melet’in kızları” türküsü bu duruma bir örnektir.

Türkünün sözlerinden yörenin ekonomik faaliyetlerini öğrendiğimiz gibi, yörede oynanan oyunları da tespit edebilmekteyiz. Horon, bölgede kemeçe ile oynanan bir halk oyunudur. Türkünün anlamca en vurgulu kısmı olan bağlantı dizelerine (Mirzaoğlu 2015: 319) bakıldığında, nazlı/işveli kadın tipinin varlığı tespit edilmektedir. Türkü yakıcı erkek, “Melet’in kızları/Göğün yıldızları” diyerek kafiye/uyak şeması oluşturmuş ve kızlar ile yıldızlar arasında bir benzetme ilişkisi kurmuştur. Devamında gelen “Horona çıkarken/Ederler nazları” dizelerinde ise nazlı/işveli kadın tipi yansıtılmaktadır.

Türkülerde sevgilinin tavır ve durumlarını ortaya koymak için, en az sevgili kadar güzel olan çiçek benzetmeleri kullanılmaktadır. Gül, bu benzetmeler içinde sıklıkla kullanılan, tüm güzellik vasıflarını bünyesinde toplayan çiçeklerin şahıdır. Ek 61’de yer alan türkünün “Çukur yaylasının yolu düz gider” dizesiyle, kafiye/uyak şemasının temeli atılmış, “Bahçesinde koklanmamış gül biter” dizelerinde ise sevgili, bahçedeki koklanmamış güle benzetilmiştir; yani o da el değmemiş bir gül gibi narin ve güzeldir. “Dallarında garip garip kuş öter” dizesiyle de sevgilinin konuşması daldaki kuşun ötüşüne benzetilmiştir. Devam eden “Çukur yaylasının suyu içilmez/Güzelleri çoktur nazı çekilmez/Sevip sevip yardım ayrı geçilmez” dizelerinde bahsedilen güzeller öyle nazlıdır ki, türküyü yakan erkek, onların olduğu yayladan su bile içilmeyeceğini dile getirmektedir. Özellikle bu dizelerde nazlı/işveli kadın tipi öne çıkmaktadır.

Ek 64’de yer alan “Kırmızılım kırmızılım” türküsü “nazlı-işveli kadın tipi”ni yansıtan bir türküdür. Türküde tekrar edilen kırmızı renk dikkat çekmektedir. “Renkler tarih boyunca

değişik coğrafya ve kültürlerde bir ifade aracı olmanın yanı sıra, sembolik düşüncelerin ve anlamların da ifadesi olmuşlardır (Mazlum 2011:125). Kırmızı rengin simgesel kullanımı son derece geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Öfke ve savaş çağrışımının yanında kadınlarda güzellik unsuru, hükümdarlık, bayram veya bayrak imgesi hep bu renkle ilişkilendirilmiştir (Demir 2015: 57). “Renkler arasında titreşimi en kuvvetli, en dinamik olan renktir. Harekete geçirme, tahrik etme, aşk, gerginlik ve tansiyon yükseltici gibi etkiler yaratır. Ayrıca bu renk doğada en çok gül ve ateşi çağrıştırır. Tansiyonu yükseltir, nabız ve solunum hızlanır. Kırmızı heyecan ve titreşim yarattığından birçok ülkenin bayraklarında tercih nedeni olarak görülür.” (Artut 2004: 136, Demir 2015: 62) Türkülerde de açıkça söylenmeyen duygu ve düşüncelerini anlatmak, mesaj vermek için bir iletişim aracı olarak renkler kullanılmıştır. “Kırmızılım kırmızılım” türküsünde, kadına has güzellik unsuru olarak kullanılan kırmızı rengin heyecan uyandıran etkisi hissedilmektedir. “Kırmızılım kırmızılım/Akıp giden kırmızılım/Sekip giden kırmızılım” dizeleriyle kadına, kırmızılım diye hitap edilmekte, kadının yürüyüşünün sekerek giden bir keklik gibi olduğu sezdirilmektedir. “Kırmızısı başındadır/On üç on dört yaşındadır/Âşıkları peşindedir” dizelerinde sezdirilen nazlı/işveli kadın tipi, on üç on dört yaşlarında, başında kırmızı bir yazması olan, güzelliği ile âşıkları peşinden koşturan bir tavır sergilemektedir. Erkeğin bakış açısını ifade eden türküde “Kırmızısı baştan başa/Keklik seker taştan taş/Kavuşmamız kaldı kışa” dizeleriyle, erkek sevdiği ile buluşamamaktan duyduğu sitemi sezdirilmektedir. Önceki dizelerde sezdirilen, sevgilinin güzelliğiyle kekliğe benzetilmesi, açık bir şekilde yansıtılmıştır.

Nazlı/işveli kadın tipini yansıtan türküler içerisinde kırmızı rengin geçtiği bir diğer örnek de “Sabah güneşi doğdu” türküsüdür. Türkünün aşağıdaki dizeleri (Can, Turhan 2006:190) örnek oluşturmaktadır:

“Sabah güneşi doğdu
Boyalı konaklara
Herkes boyun eğiyor
Kırmızı yanaklara”

Kadının yanaklarının kırmızı oluşu, O’nu güzelleştiren bir özelliğidir. Erkek ağzı türküde, erkek kadının güzelliğini ifade ederek, herkesin bu güzelliğe hayran olduğunu söylemektedir. İncelenen kadın tipinin geçtiği türküler içerisinde, kadının güzelliğinin dile getirildiği türkülere “Düz mahalle içinde” türküsünün aşağıda verilen dizeleri (Can, Turhan 2006: 98) de bir başka örnektir:

“Düz mahalle içinde deli gezerim deli
Benim yârim vallahi de Ordu’nun en güzeli

Keman kaşın sürmeli yar seni bana vermeli
Aman baban duymalı yar senin baban duymalı”

Türkü yakıcı erkek, kafiye/uyak şemasının temelini atarken, sevdiğinin güzelliğini dile getirmektedir. Ardından gelen dizelerde sevdiğinin kaşlarını güzelliği açısından kemana benzetmekte ve babasının bu denli güzel bir kızı kendisine vermesi gerektiğini söylemektedir.

Ordu müzik kültürünün vazgeçilmez enstrümanı kemençe, türküyeye isim olmuştur. Ek 66’da yer alan ve erkek ağızlı olan “Kemençemin başında” türküsünün, “Kemençemin başında /Oynuyor parmaklarım/Zaya mı gitti gelin aman/Benim yalvarmalarım” dizelerinden nazlı/işveli kadın tipi hissettirilmektedir. Erkek, sevdiğine çok yalvarmasına rağmen, nazlı sevdiğinden olumlu bir yanıt alamamıştır. “Başındaki yazmanın/Dalı var çiçeği yok” dizeleriyle erkek, sevdiğinin her şeyinin tam kendisinin eksik olduğunu sezdirmektedir. Sonraki “Gel pınara pınara/Suyu doldur destine” dizelerinde, sevenlerin buluşma yeri olmasıyla türkülerde konu olan pınar geçmektedir. Genelde ev içi orta gördüğümüz kadın, pınardan su doldurma vesilesiyle evden dışarı çıkar. Erkek de bahsedilen dizelerde, sevdiğini görebilmek için, pınara su doldurmaya çağırılmaktadır.

Bu kadın tipini yansıtan türkülerde kadın, güzelliği ile ön plandadır. “Ocağa koydum kazan” türküsünün aşağıdaki dizeleri (Can, Turhan 2006: 174) bu duruma başka bir örnektir:

“Omuzundan aşağı yar yar yar yar yar yar
Tel tel olmuş saçların
Kız senin sarı perçemin
Kalem olmuş kaşların

Hadi gülüm oyna bir danem
Bir de ben iki danem”

Kadına güzelliğini dile getiren erkek ağızlı türkülerden biri de “Eminem Pazar mısın?” türküsüdür. Türkünün aşağıdaki dizelerinde (Can, Turhan 2006:104) erkek, kadının ince belini

övdükten sonra, O’nu kaçıracığını söyleyerek birliktelik arzusunun ne kadar çok olduğuna dikkat çekmiştir.

“Emine’ m ince belin
Güllü anama gelin
Kaçıracığım seni
Olacaksın sen benim”

Nazlı/işveli kadın tipini açık bir şekilde yansıtan bir diğer türkü de “Perşembe’nin düzleri” türküsüdür. Türkünü aşağıdaki dizeleri (Can, Turhan 20016: 189) örnek oluşturmaktadır.

“Perşembe'nin²³ düzleri
Yalan oldu sözleri
Pınar olmuş akıyor güzelim yürü
Nazlı yârin gözleri sürmelim Amman”

Sevdiğine kırlan nazlı sevgili, öyle çok üzülp ağlamıştır ki, erkek sevdiğinin gözyaşlarını akan bir pınara benzetmektedir. Türküde erke kadına, güzelim, nazlı yâr, sürmelim hitaplarını kullanmıştır.

Erkek ağızlı olan türkülerde, kadın erkeğin bakış açısıyla yansıtılmaktadır. Ek 56’de yer alan “Dalda fındık kalmasın” türküsünde (Can, Turhan 2006: 90) erkeğin ifadeleriyle kadının yansımaları görmekteyiz. Türküyü yakan erkek, “Bir fındığın içini/Yâr senden ayrı yemem” hazırlık dizelerinin ardından “Bugün gördüm yârimi/Öldüğüme gam yemem” diyerek, sevdiğini gördüğü için duyduğu mutluluğu dile getirmiştir. Türkünün “Aman aman aman fındığım/Çıtır çıtır kırdığım” dizelerinde tabiat unsurları doğadan kadına yüklenmiştir. Kadın gençliği, güzelliği ile fındığa benzetilmiştir.

Türkülerde meyveler, gerçek anlamlarıyla kullanıldığı gibi benzetmelerle mecâzi anlamlarda da kullanılmıştır. “Yıkırgan’ın²⁴ armudu” türküsünün aşağıdaki dizeleri (Can, Turhan 2006:238), bu duruma bir örnek oluşturur.

“Armut dalda sallanır

²³ Perşembe: Ordu ilinin bir ilçesi.

²⁴ Yıkırgan: Ordu ili, Alan köyünde bir mahalle.

Sallandıkça ballanır
Benim yârim sevdikçe
Hep Akkuş'lar²⁵ allanır”

Armut, olgunlaştıkça tatlılaşan bir meyvedir. Bu özelliği ile sevgiliye benzetilmiştir. Armudun olgunlaştıkça ballandığı gibi sevgili de sevdikçe güzelleşmektedir.

Erkeğin ağzından kadını yansıtan, Ek 63'da yer alan, “Hanım senin ne güzel gaşların var” türküsünde, kadın her özelliği ile erkek için bir övgü kaynağıdır. Âşık/erkek, sevdiğinin kaşları ve saçlarının güzelliğinden bahsettikten sonra dişlerinin inci gibi parlak olduğu dile getirmiştir. Sevgilinin ayakları ve elleri öyle güzeldir ki âşık o ayaklara çapul olmak, ellere de kına olmak ister. Türküde nazlı/işveli kadın tipinin varlığı açıkça değil sezdirme yolu ile anlaşılmaktadır.

3.3.6. Anne Tipi

Ordu türkülerinde belirginleşen kadın tiplerinden biri de anne tipidir. Türkülerde anne, genellikle “yaslı anam”, “dertli anam” gibi sözlerle anılmaktadır. En çok güvenilen, çocuğunun ardından ağlayan, dertli, yaslı, garip ve zor günlerde dert anlatılabilen tek kişi annedir. Aşağıdaki türkü metinleri annelik duygularını en samimi haliyle yansıtan anne tipine örnektir.

Ek 75'da verilen “Uzun kavak ne uzarsın boyuna” türküsü, “anne tipi”ni yansıtmaktadır. Türküde, kavak ağacı dikkat çekmektedir. Anadolu büyük ağaçlar kutsal olarak görülmüştür. Kavak ağacı da bu ağaçlardandır. Türkünün “Uzun kavak ne bilem ne bilem ne uzarsın boyuna/Kurban olayım o boyuna posuna” dizelerinde türküyü yakan erkek, kavak ağacının uzunluğunu ifade ederken aslında sevdiği kadının boyunun uzunluğa göndermek yaparak, açıkça değil dolaylı yoldan bir benzetme yapmaktadır. Devamında gelen “Dağlar taşlar uçan kuşlar kan ağlar/Yaslı anam kara yazmalar bağlar” dizelerinde anne tipi görülmektedir. Türküyü yakan erkek, bu dizelerde kendisini düşünenin bir tek annesi olacağını ifade etmektedir. “Uzun kavak ne bilem ne bilem gıcır gıcır gıcılar/Anne benim sol yanımda sancı var/Ah ben ölürsem ne bilem ne bilem benden daha genci var” dizelerinde erkek, annesiyle dertleşmekte, sevdiği kadının O öldükten sonra başkasıyla birlikte olabileceğini söylemektedir. Kavağın şiddetli rüzgârın etkisiyle gıcılması erkeğin çektiği acıyı sezdirmektedir. Devam eden dizelerde de erkek içinde bulunduğu durumdan dolayı acı çektiğini ifade etmektedir.

²⁵ Akkuş: Ordu ilinin bir ilçesi.

Türkünün icrasına aşağıdaki karekod ile ulaşılabilir.

Ek 74’te verilen “Dertliyim dereliyim” türküsünde, türküyü yakan erkek bir aşk derdine düşmüştür. Bu yönden türkü, içerisinde “aşk/ayrılık acısı yaşatan kadın tipi”ni de barındırmaktadır. Türkü yakıcı erkek, “Dertliyim dereliyim/Derdim var dağlar gibi/Yanarım yağlar gibi” diyerek aşk derdi ile yandığını ifade etmektedir. Yüreği yaralı olan erkek, derdini bir tek annesiyle paylaşır, annesinden derdine deva olmasını ister. “Hey duman deli duman/Kalksana yollarımdan/Düşüm yolun altına anam/Tutsana ellerimden” dizelerinde erkeğin zor bir duruma düştüğü, annesinden kendisine el uzatmasını, yardım etmesini istediği açıktır. Bu türküde “aşk/ayrılık acısı yaşatan kadın tipi” ile anne tipi arasındaki zıtlık açıkça yansıtılmaktadır. Sevilen kadının acımasızlığının aksine, anne her zaman şefkatli ve yavrusuna sahip çıkan bir tavır içindedir. Anne, yavrusuna yardım eden, O’nun gittiği yerden sağ salım dönmesini umutla bekleyen, içtenliğini çekinmeden gösterendir. Dede Korkut’ta kutsal ve saygın bir yere sahip olan anne, Yola yolladım seni türküsünün aşağıdaki dizelerinde (Can, Turhan 2006:239) zor koşullarda yavrusunun elinden tutanın anne olduğunu ifade edilmektedir.

“Yola yolladım seni
Haydi yollar yormasın seni
Anan tutsun elinden
Haydi baban yollasın seni”

Kutsal bir varlık olan annenin evlatlarına düşkünlüğü Ek 73’de verilen “Hasretinden deli oldum gezerim” türküsünde yansıtılmıştır.

Türküde, oğluna hasret kalan bir anne görülmektedir. Evladını kaybetmiş olan anne, çaresizliğini, yüreğinde duyduğu acısını türkü yakarak ifade etmiştir. Ek 39’de verilen “Ordu’nun dereleri” türküsünde anne, evde ağlayan, oğluna hasret bir annedir.

“Ordu'nun dereleri/Kara yosun bağıyor/Kalk gidelim sevdiğim/Annem evde ağlıyor” dizelerinde erkek sevdiği kadına eve gitmek istediğini söylerken, sebep olarak derelerin kara yosun bağladığını söylemektedir. Derelerin kara yosun bağlaması, dolaylı yoldan erkeğin mutsuzluğunu simgelemektedir.

Anne, bazen de çocuğuna duyduğu ayrılık acısını ninniler söyleyerek ifade eder. Aşağıda verilen dizeler (Çelebioğlu 1982: 319) buna örnektir.

“İrmak kıyısına yağmaz mı dolu?
Yavrusundan ayrılan olmaz mı deli?
Nenni yavrum nenni
Uyuttum da yürütemedim
Memelerden emdirip de kandıramadım “

Bir iftira sonucu hapisaneye girerek kızından ayrılan ve kızını büyütemeyen bir anne duyduğu acıyı aşağıda verilen türkünün dizelerinde (Çelebioğlu 1983: 91) ifade etmiştir.

“Seni büyütemedim ellere verdim
Senden heveslik alamadım
Nennileyip büyütemedim
Ala beşiklere beleyemedim
Seni çimenlere yürütemedim.
Nenni yavrum nenni
Anasız kızım nenni!

Altı senedir beni unuttun
Allah kavuşmayı nasib etsin
Genç idim murad almadım
Hevesliğime ermedim
Gün görüp sallanıp gezmedim,
Genç ömrüm mapusta çürüyor
Allah da iftiralardan saklasın”

Kimi zaman da anne, bebeğine duyduğu sevginin ifadesi olarak ninniler söyler. Aşağıda verilen “Beşiğimin Altı Bakır” ninnisinin dizeleri (Can, Turhan 2006: 70) buna bir örnektir.

“İnc’elektenelediğim
 Al beşiğe belediğim
 Seni haktan dilediğim
 Bebeğim ey(yandım)”

Anne tipini yansıtan ninniler kimi zaman da bir ağıta²⁶ dönüşür ve annenin evladının kaybından dolayı duyduğu acıyı ifade eder. Ek 78’de yer alan “Sana uyu diyemedim” türküsü bahsedilen türkülere bir örnektir.

Evladı dünyadan göçüp gidince, anne hüznü içinde bu türküyü yakmıştır. Türkünün sözleri annede, evladının yokluğunun yarattığı boşluğu özetler niteliktedir.

Ek 70’da yer alan “Ünye’den çıktım da başım selamet” türkünün hikâyesi günümüze dek ulaşmıştır. Hikâyeyi vermek, türkü metninin anlaşılabilirliğini arttıracaktır. Türkünün hikâyesi şöyledir:

“Vakti zamanında Ünye’nin bir köyünde bir ağa yaşar. Bu ağa başka ağalara benzemez. İçi insan sevgisiyle dolu, yörede herkes tarafından sevilen bir ağadır. Ağanın nazlı mı nazlı güzel mi güzel tüm genç delikanlıları kendilerine hayran bırakan bir kızı vardır. Başka çocuğu yoktur. Ağa kızını mert ve yiğit bir delikanlı ile başgöz etmek ister. Onun gönlünde olan, iyi bir delikanlıyı yanına içgüveysi almaktır.

Günün birinde Ünye’de büyük bir at yarışı yapılır. Bu etkinlikte ağa ve kızı da vardır. Yarışmanın birincisi Mustafa adında uzun boylu, karayağız, sıırım gibi bir delikanlıdır. Ata binmede onun üzerine yoktur. Ağa ve kızı Genç Mustafa’ya hayran kalırlar. Kızın gönlü o an yanmaya başlar. Mustafa’ya abayı yakar. Bu güzel kız bir bahane ile Mustafa ile buluşur. Dedikodular dilden dile dolaşmaya başlar. Bu sevda günden güne kıvılcımlanır. Sonunda bu iki genç evlenirler. Mustafa, ağanın yanına içgüveysi olur. Mustafa’yı çevrenin bazı gençleri çekemezler. Ağanın kızını aldığı için ona hasım kesilirler. Mustafa bunların hiçbirisinden korkmaz, önemsemez. “Su uyur, düşman uyumaz” derler ya, öyle de olur. İçağasıoğlu Mustafa o zaman Fatsa’da bulunan kız kardeşinin yanına atıyla giderken, Cevizdere semtinde pusuya düşürülerek öldürülür” (Tanses 2005: 153).

²⁶ Ağıt: 1. Ölenin iyi niteliklerini, ölümünden duyulan acıyı dile getiren söz veya ezgi, 2. Gelinin arkasından niteliklerini anlatan söz veya ezgi, 3. Ölen bir kimsenin gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini, arkada bıraktıklarının acılarını, büyük felaketlerin acılı etkilerini dile getiren söz veya okunan ezgi, yazılan yazı, sagu, mersiye. *Büyük Türkçe Sözlük*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=5519

Mustafa'nın ölümünün acısını yüreğinde hisseden Ünye halkı bu türküyü yakar. Bu acıklı türkü, Mustafa'nın ağzından söylenmektedir. Türkü'de birden fazla kadın geçmektedir. Gözü yaşlı bir anne tipinin yanında bir de kız kardeş vardır, adı "Kadın"dır. Türküde geçen anne, Mustafa'nın ölüm acısını yaşarken seslendiği kişidir. Anne evladına o denli yakındır ki, böyle bir acı esnasında Mustafa'nın aklına gelen ilk kişi annesidir. Kardeşini de bu dünyadan göçtüğü için en çok güvendiğine, annesine emanet etmektedir. Türkünün hikâyesine baktığımızda bir de âşık kadın tipi görmekteyiz. Bu âşık kadın tipi, ağanın kızıdır ve güzelliğiyle herkes tarafından dikkati çeken bir tiptir.

Ek 76'de yer alan "Ne uzundur şu Fatsa'nın yolları" türküsü, evladını yitiren bir annenin, yüreğindeki acıyla yaktığı bir türküdür. "Ne uzundur şu Fatsa'nın yolları/Arşın olmuş Mustafa'nın kolları" dizeleriyle kafiye şeması oluşturulmasının yanında, Mustafa'nın Fatsa yollarında giderken düşman tarafından öldürüleceği bilgisi sezdirilmektedir. Devamında gelen ve türkünün en vurucu kısmı olan nakarat kısmındaki "Mustafam Mustafam garip Mustafam/ Düşman ellerinde giden Mustafam" dizeleri, acı gerçeği, Mustafa'nın öldüğünü ifade etmektedir. "Böyleymiş alnımızın yazısı" dizesiyle bu durumu kabullenen anne, Mustafa annesinin bir tek kuzusu dizesiyle evladına duyduğu sevgiyi ifade etmekte, acısını dile getirmektedir.

3.3.7. Gelin Tipi

Türk kültüründe, düğünden önceki gece kız evinde gelinin parmaklarına kına yakılarak bir eğlence yapılır. Bu geceye, kına gecesi denir.²⁷ Gelin olacak kızlara yakılan kına, önemli geçiş dönemi²⁸ olan evlilik aşaması içerisinde düğünden önceki geceye adını verecek kadar önemlidir. Kına gecelerinin vazgeçilmezi olan unsur kına türküleridir. Kız evinde kına yakılacağı zaman geceye iştirak edenlerin duyguları doruğa ulaşır, bu sırada yanık ezgi ile kına türküsü söylenir. Kına türkülerinin ortak özelliği lirizm yüklü olmaları ve yanık ezgi ile söylenmeleridir (Kaya 2002: 199). Kına türkülerini, konuları bakımından çeşitlilik gösterir. Bu konular genellikle yalnızlık, gurbet, çile, üzüntü ve sitemdir. Kına türkülerini sevgili ile birleşmeyi temsil ederken, ana ocağından da ayrılmayı sembolize etmektedir. Derin anlamlara sahip kına türkülerinde yansıtılan kadın tipini gelin tipi adı altında sınıflandırmayı uygun gördük. Türkiye'de bilinen,

²⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=195385 (24.04.2018).

²⁸ Geçiş dönemleri hakkında bkz. Yeşil. Y. (2014).

popüler olan kına türküleri oldukça kısıtlıdır. Örneğin “Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar” türküsü dağlık bir bölge olan Edirne’ye ait bir türküdür. Bölgenin coğrafi özelliği türküye yansımıştır. Kitle iletişim araçlarında, televizyonda, sinemada kına türküsü olarak duyduğumuz hep “Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar”dır. Bu durum kına türkülerinin varyantlaşmasına engel olur, tek tipleşmeyi getirir. Bunun dışında aslında hemen hemen her yörenin kendi kına yakma geleneği ve kına yakılırken söylediği türküleri vardır. Bunlar açığa çıkarıldığı zaman kına türküsü repertuarımız daha da genişleyecektir. Ek 81’de verilen “Köprüyü dolanma” türküsü Ordu iline ait bir kına türküsü olup, “gelin tipi”ni yansıtmaktadır.

Gelinin ağzından yakılan türkünün “Köprüyü dolanma anam köprü yıkıktır” dizesiyle kafiye/uyak şemasının temeli atılırken, evlenecek kızın hüznü, köprünün yıkık oluşu ile sezdirilmektedir. Devam eden “Gelin olan gızın da a canım bağı yanıktır” dizelerinde düğünü olacak kızın ana ocağından ayrılacağı için üzgün olduğu ifade edilmektedir. “Eyvah eyvah hem anamdan ayrıldım/Hem babamdan hem sılamdan ayrıldım” dizeleri bağlantı dizeleridir ve türkünün en vurgulu kısmı bu dizelerdir. Bu dizeler de gelin olacak kız, hem ana babasından hem de memleketinden ayrılacağını, üzüntüsünü, hasretini tüm içtenliğiyle dile getirmektedir.

“Gelin tipi”ni yansıtan türkülere örnek olarak, Ek 79’da verilen, “Çambaşına çıkdım çıram yanmadı” türküsü, erkek ağızlı bir kına türküsüdür. Birçok türküde olduğu gibi bu türkünün de hikâyesine ulaşamadığından, çıkarımlarımız metin ile sınırlı kalmıştır. “Çambaşına çıkdım anam çıram yanmadı” dizesiyle kafiye/uyak şemasının temeli atılırken, Mektup saldım yâre aman mektup varmadı dizesiyle türkü kahramanı erkek yâre yazdığı mektubun ulaşmadığını ifade etmektedir. “Etrafıma baktım anam kimse kalmadı/Ağlama gelinim ağlama aman beni yolumdan eyleme” dizelerinde gelinin sevdiğine varamadığı anlaşılmaktadır. Gitmekte olan erkek, sevdiğinin gözyaşlarına dayanamayıp yolundan olacağını söylemektedir.

Türkünün icrasına aşağıdaki karekod aracılığıyla ulaşılabilir.

Ek 80’de yer alan “Evlerinin önü akar” türküsü de “gelin tipi”ni yansıtmaktadır. Türküde, gelin olacak kızın, baba evinden artık gitmesi, kendine bir yuva kurması gerektiği yansıtılmaktadır. “Baban evi demir kapı” dizesiyle ifade edildiği gibi, koşulsuz sevginin daimi olduğu yer olan baba evi artık kapısı kapalı olan bir yerdir. “Vardıcığın altın kapı” dizesiyle gelin olan kızın varacağı yerin, kendi yuvasının altın kapı olduğu yani kendi yuvasında daha mutlu olacağı ifade edilmekte, bu şekilde gelin olan kız kuracağı yuvaya fıkren ve ruhen de hazırlanmış olur.

İncelenen türkülerden de anlaşıldığı gibi, gelin tipini yansıtan kına türküleri, kına gecesinde bir araya gelen kadınları eğlendirirken, gelin olacak kızı hem ağlatır hem de O’na çeşitli mesajlar verir. Gelin olacak kız bu türkülerle, ana ocağından ayrılacağı için üzüntüsünü dile getirirken, kuracağı yuvaya ait duygularını da pekiştirmiş olur.

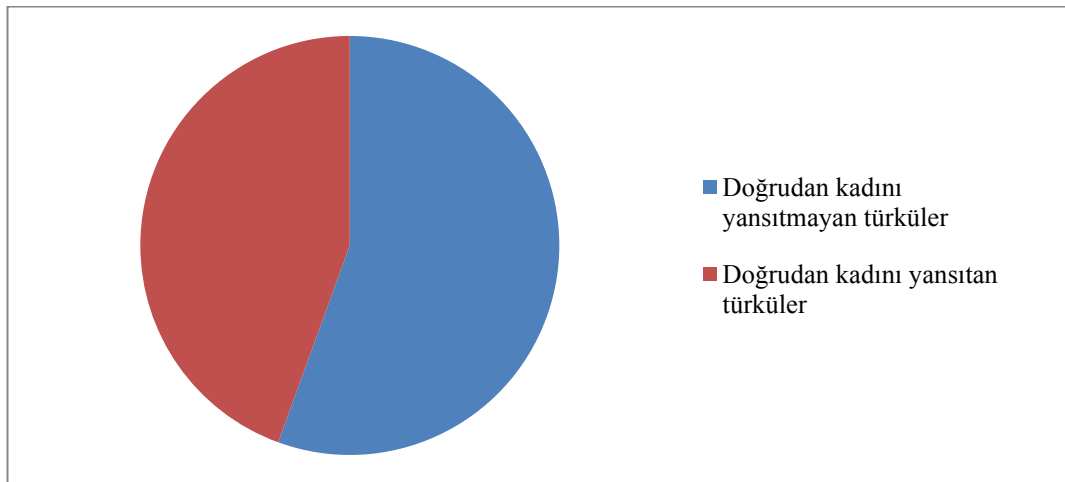

SONUÇ

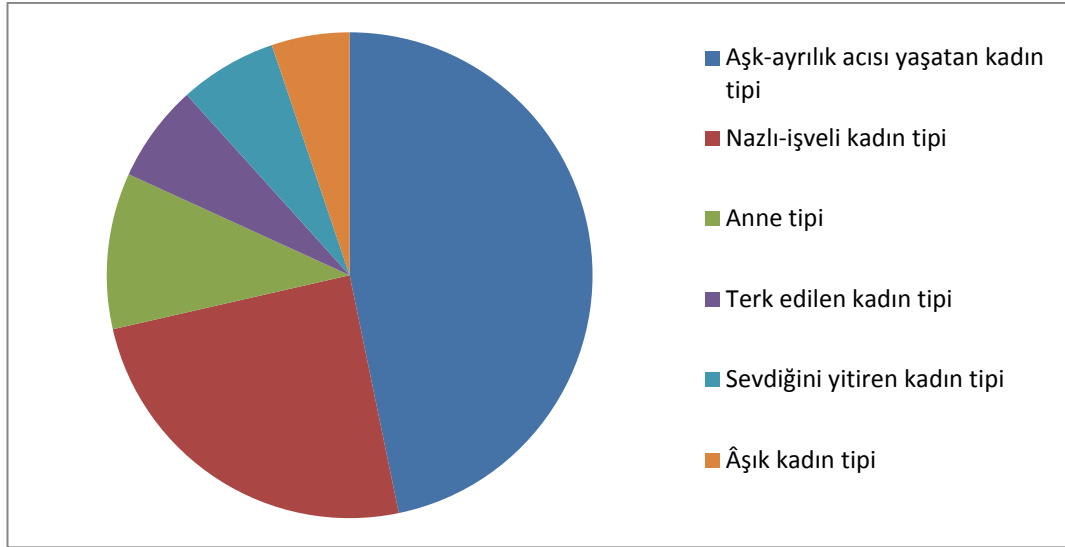
Türkülerin ortaya çıkışı, içinde bulunulan toplumun tarihi, coğrafyası, inanışları vb. birçok unsur ile yakından ilişkilidir. İncelemesi yapılan Ordu türkülerinde yöreye has özellikler türkülerin şekillenmesine büyük ölçüde zemin hazırlamıştır. Deniz kıyısında, engebeli arazide yaşayan insan tabiatının atik, çevik, hareketli oluşu ile yöre insanının açık sözlü, açık yürekli görünümü türkülere apaçık yansımıştır.

Toplum ve kültürün belirlediği kadına ait özellikler Ordu iline ait türkülerde genellikle açık şekilde yansıtılmıştır. Cinsiyet tiplmesi sonucu ayrısan kadın ve erkeğin, kendilerine verilen roller gereği, yöreye uygun davranış biçimleri sergiledikleri görülmüştür. Genel olarak türkülerde kadın, toplumsal cinsiyet rollerine uygun şekilde bazen sevgili, bazen eş, bazen anne olarak, erkeğin ihtiyaç duyduğu, ilgilenilen, sığınılan, dertleşilen kişidir. Türkü sözlerinde erkeğin kadına herhangi bir şekilde ihtiyaç duyduğunu gösteren ifadeler sıklıkla dile getirilmiştir. Sevgililer birbirlerine olan hislerini gizlememekte, genç kızlar erkeklere karşı hislerini açıkça ifade etmektedirler.

180 civarı türkü metninin incelendiği araştırmada, 81 türkü metninde kadının açık bir şekilde yansıtıldığı görülmüştür. Türkülerdeki kadın tipleri incelememizin sonucunda, yöre türkülerinde yedi farklı kadın tipine rastlanmıştır. Tespit edilen kadın tipleri; aşk/ayrılık acısı çektiren kadın tipi, nazlı/işveli kadın tipi, âşık kadın tipi, anne tipi, sevdiğini yitiren kadın tipi, terk edilen kadın tipi ile gelin tipidir. Bu kadın tipleri içerisinde en fazla yoğunluğa sahip olan kadın tipi, aşk-ayrılık acısı çektiren kadın tipidir. Türkülerin ve türkülerde tespit edilen kadın tiplerinin dağılımı aşağıdaki grafiklerle gösterilmiştir.

Şekil 2. Ordu ilinde, kadını yansıtan türkülerin yoğunluğu.

Şekil 3. Kadın tiplerinin yoğunluğu.

Sözlü edebiyat ürünü olan ve kulaktan kulağa yayılan türkülerin aktif taşıyıcısı kadınlar, halk müziğinin kuşaklar arası aktarımında önemli rol oynamıştır. İncelediğimiz Ordu türküleri, kadınların yöredeki yaşam biçimleri ile toplumdaki statülerine dair bilgiler edinmemizi sağlamıştır. Türkülerde kadın, hem ev içinde evin dirliğini, düzenini sağlayan, hem de ev dışında, arazide, tarlada, bahçede çalışan aktif bir kişi olarak tasvir edilmiştir. Ordu türkülerinde yansıtılan kadın ile gerçek hayatta var olan kadın uyuşmaktadır. Türkülerde yansıtıldığı gibi kadının işi çok zordur. Kadın yalnızca ev içinde çocuk yetiştirmek ve ev işleri ile kalmayıp, ev dışında da bazen fındık bahçesinde, bazen de çay tarlasında çalışmak zorundadır. Kadın sürekli çalışıp didinirken her ne kadar güçsüz düşse de bu durum kadının hayata karşı güçlü bir tavır sergilemesini sağlamıştır.

Türkü sözleri incelenerek, bir kadın tipolojisinin çıkarıldığı bu araştırmanın yapılacak daha kapsamlı araştırmalara bir zemin hazırlayacağı, Türk toplumunun yapı taşı olan kadının ve onun toplumdaki yerinin bilinmesinin, Türk aile yapısının oluşumu ve devamlılığı açısından önem arz ettiği, bu türdeki araştırmaların Türk halk bilimi, müzik eğitimi, müzikoloji, etnoloji, sosyoloji ve sosyal psikoloji alanlarına katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksoy, N. D. (2010). Eski Türk Toplumunda Kadının Sosyal Statüsü. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 149-166.
- Akdeniz, Ç. (1995). *Ordu Türkülerinde Analiz Çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atalay, B. (1985). *Divanü Lügati't Türk Tercümesi I-III*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Artut, K. (2004). *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Arat, R. R. (1965). *Eski Türk Şiiri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Altay, Y. S. (2015). *Anadolu'da Kadın ve Müzik*. İstanbul: Çerçeve Yayınları.
- Avcı, A. H. (1992). *Halkbilimi Konuları ve Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Berhem Yayınları.
- Aydın, H. (2007). Türkü İcrasında Yeni Bir Bağlam: Video Klipler. *Millî Folklor*. S.75. s. 50-54.
- Başgöz, İ. (1992). "Giriş", *Sibirya'dan Bir Masal Anası*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayram, Y. (2007). Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2/4. s. 209-219.
- Boratav, P. N. (1992). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (2013). *Yüz Soruda Türk Folkloru*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Bekiroğlu, N. (2010). *Yol Hali*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Can, T, Turhan, S. (2006). *Ordu Türküleri*. Ankara: Ordu Belediyesi Kültür Yayınları.

Caferoğlu, A. (1945). *Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Çebi, H. Y. (1993). *Trabzon İli Sürmene İlçesi Halkbilimi (Folklor) Değerleri*. Basılmamış Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı.

Çebi, S. (2000). *Ordu Şehri Hakkında Derlemeler ve Hatıralar*. Ordu: Orsev Yayınları.

Çebi, S. (2006). *Ordu Folklorundan Damlalar*. T.C. Ordu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Çelik, A. (1990). Rizeli Şairlerle Bir Sohbet. *Milli Folklor*. 7: 48-51.

Çelik, A. (1992). Trabzon Manilerinde Sosyal Hayat. *Milli Folklor*, 13: 39-42.

Çekinmez, V. (2010). *Farklı Kültürlerde Renklerin Anlamları*. 03. 01. 2018 tarihinde <http://www.een.kso.org.tr/up/download/dokculturandcolor02082010.pdf> adresinden alınmıştır.

Çiftioğlu Çabuk, A. (2017). Türk Kültüründe Gelin Süsleme ve Süsleme Ustaları. *Milli Folklor*. S.113.

Çimen, L. K. (2008). *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Çobanoğlu, Ö. (1999). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınevi.

Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çobanoğlu, Ö. (2002). Medya ve Geleneksel Kültür Bağlamında Âşıklık Geleneği Dinleyici Tipolojisine Doğru. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Medya Ve Geleneksel Kültür Sektör Bildirileri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları. s.53-61.

Demirsipahi, C. (1975). *Türk Halk Oyunları*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

- Demirci, Y. Z. (1938). Anadolu Köylerinin Türküleri. İstanbul: Burhanettin Yayınevi.
- Delice, H. (2009). Rumeli Türkülerinde Al Renk Motifi. *Balkanlar'da Bıraktıklarımız, Samsun Mücadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği Kültür Yayınları Serisi*, S. 2. s. 49.
- Demir, R. (2015). Divan Şiirinde Kırmızı Renk. *Türkiyat Mecmuası*, C. 25. s. 57-91.
- Dizdaroğlu, H. (1968). Halk Şiirinde Türler. *Türk Dili ve Halk Edebiyatı Özel Sayısı*, Ankara: TDK Yayınları.
- Dilçin, C. (2004). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. 7. Bs. Ankara: TDK Yayınları.
- Doğramacı, E. (2000). *Women in Turkey And the New Millennium*. Ankara: Atatürk Research Centre.
- Dökmen, Z. Y. (2009). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Duvarcı, Ayşe. (1991). İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatında Aile. *Türk Aile Ansiklopedisi*. C. II. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. s. 394-398.
- Dulum, S. (2006). *Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı(1839-1918)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duygu, S. (1973). Türk Sosyal Hayatında Kadın. *Türk Kültürü*, C.XI, 1973, S.128. s. 16-20.
- Eliade, M. (1992). *Kutsal ve Dindışı* (çev. M. A. Kılıçbay). Ankara: Gece Yayınları.
- Ekici, Metin(2016) “Türk Kültüründe “Al” Renk”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16/2. s. 103-107.
- Eriş, M. (2012). *81 İlde Kültür ve Şehir: Ordu*. T.C. Ordu Valiliği.
- Erdal, T. (2011). Erkek Ağzılı Türkülerde Kadın İmajı. *Folklor/Edebiyat*. C.17, S.65.

- Gazimihal, M. R. (1999). *Türk Halk Oyunları Kataloğu II*. (Ed. N. Tan, A. Çakır). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gazimihal, M. R. (1991). *Türk Halk Oyunları Kataloğu I*. (Ed. N. Tan, A. Çakır). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Z. (1989). *Türk Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gökalp, Z. (1992). *Türk Ahlâkı*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Gökyay, O. F. (1976). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Günay, U. (1998). Manas Destanındaki Kadın Adları ile İlgili Bir Deneme. *Dursun Yıldırım Armağanı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 49- 61.
- Gündüz, A. (2012). Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi. *The Journal of Academic Social Science Studies*. C.5, s.129-148.
- Güzel, A. – Torun. A. (2014). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Güney, E. C. (1971). *Folklor ve Halk Edebiyatı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Güler, A. (1992). Sosyal Yapı, Sosyal Değişme ve Aile. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*. Tc Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Günay, T. (1983). Türk Halk Şiirinde İlk “Değişme” (Müşâare) Örnekleri. *Şükrü Elçin Armağanı*. (Ed. U. Günay, A. Güzel, D. Yıldırım). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi: 1.
- İstanbulu, S. (2014). *Kültür ve Müzik Eğitimi Ögesi Olan Türkülerde Kadın Temasının Analizi* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Kaşgarlı Mahmud. (2006). *Divân-ü Lügât'it Türk* (çev. B. Atalay). Ankara: TDK Basımevi.

Kazmaz, S. (1975). *Rize Halk Şâirleri*. Ankara: Gül Yayınevi.

Kaya, D.(1999). *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaya, D. (2007). Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaya, M. (2002). Türk Halk Anlatılarında Kadın. *ToplumBilim*. S.15. s. 49-54.

Kınık, M. (2011). Bir İletişim Aracı Olarak Türk Halk Müziği ve Türküler. *akademia*. C. 2, S. 1. s. 136-150.

Köprülü, M. F. (1981). Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Köprülü, M. F. (1999). *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.

Köprülü, M. F. (2012). *Edebiyat Araştırmaları 1*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Köksel, B. (2011). Orhon Yazıtları'nda Kadın. *Journal of New World Sciences Academy*. C. 6, S. 2. s. 331-341.

Kunos, I. (1978). *Türk Halk Edebiyatı* (Haz. T. Gülensoy). İstanbul: Kervan Kitapçılık).

Mazlum, Ö. (2011). Rengin Kültürel Çağrışımları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 31. s. 125-138.

Mistepe, U. (2010). *Ünye Şarkı ve Türküleri*. Ordu. Ünye Belediyesi Kültür Yayınları.

Mirzaoğlu, F. G. (2015). *Halk Türküleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Mirzaoğlu, F. G. (2003). *Çukurova Bozlağı*. Ankara: Binboğa Yayınları.

Onay, A. T. (1996). *Türk Halk Şiirinin Şekil ve Nev'i*. (Ed. Cemal Kurnaz). Ankara: Akçağ Yayınları.

Ong, W. (2003). *Sözlü ve Yazılı Kültür*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

Önal, G. F. (2013). Orta Anadolu Türkülerinde Kadınlarımız. *Aile ve Kadın Sempozyumu*.

Ögel, B. (1979). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. Ankara: Kömen Yayınları.

Ögel, B. (1993). *Türk Mitolojisi*. C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özsoy, A. (2015). Yerli Televizyon Dizilerinde Farklılaşan Toplumsal Cinsiyet Temsilleri Üzerine Bir Tartışma. *Toplumsal Cinsiyet ve Medya Temsilleri*, s. 226-246.

Özdemir, N. (2008). *Medya, Kültür ve Edebiyat*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Öztürk, A. O. (1993). Ordu'da Söylenen Manilerden Örnekler ve Bir Efsane. *Milli Folklor*. 18: 55-58.

Öztuna, Y. (2006). *Türk Musikisi Ansiklopedik Sözlüğü*. Ankara: Orient Yayınları.

Özbek, M. (1994). *Folklor ve Türkülerimiz*. İstanbul: Ötüken Yayınları

Öztelli, C. (2002). *Evlerinin Önü Türküler*. Ankara: Özgür Yayınları.

Özkişi, Z. G. (2009). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkiye'de Kadın Besteciler Tanzimat'tan Günümüze Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Kadın Besteciler ve Yapıtları*. Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pala, H. (2013). *Bir Kentin Tarihi ORDU*. Ankara: Altınpost Yayınevi.

Sarı, İ. (2017). *Dinlerde Kadın*. Antalya. Net Medya Yayıncılık.

Sevük, İ. H. (1942). *Edebiyat Bilgileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Sevinç, N. (1987). *Eski Türklerde Kadın ve Aile*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları.

Sevinç, N. (2007). *Türklerde Kadın ve Aile*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.

- Sona, F. (2015). Divan Şiirinde Karanfil. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 41. s. 307-315.
- Sönmez, E. (1969). Türk Romanında Kadın Hakları. *Türk Kültürü Araştırmaları*, Yıl 3-4-5- 6, s.19.
- Şemseddin Sami. (1991). *Kamus-ı Türki*. İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.
- Tanses, H. (2005). *Öyküleriyle Halk Türküleri*, Ankara: Say Yayınları.
- Taşlıova, M. (2009). Kadın Temsilcileriyle Birlikte Çorum’da Halk Şiiri ve Âşık Tarzı Üzerine Tespit ve Öneriler. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C. 1, S. 2, s. 83-99.
- Türkdoğan, O. (1992). Türk Ailesinin Genel Yapısı. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*.C. I. Tc Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Tural, S. (1998). *Tarihten Destana Akan Duyarlılık*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tuğrul, B. (2005). *Şarkı ve Türkülerde Kadın Sesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Ansiklopedisi* (1983). Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Türkçe Sözlük (2005). Ankara: TDK yayınları.
- TRT. Arşivi Notaları.
- Uğur, A. (2015). Müzik Coğrafyası: Türkülerde Coğrafya, *türkbilig*, S. 74, s. 239-260.
- Ursula, R. (2000). *The Image of Woman in Turkish Ballad Poetry and Music*. Music and Gender. Urbana and Chicago. University of Illinois Press.
- Ülkütaşır, M. F. (1967). Türk Toplumunda Kadının Yeri. *Hayat-Tarih Mecmuası*. C. I, S. 4, s. 46-49.

Yakıcı, A. (2013). *Halk Şiirinde Türkü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yediyıldız, B. (1984). “Ordu Yöresine Ait Bazı Folklor Unsurlarının Tarihî Kökenleri”, *III. Milletlerarası Folklor Kongresi Bildirileri*, s. 439-446. Ankara.

Yener, A. S. (2015). Ordu İli Altınordu İlçesi Şehir Müzik Kültürü. Ordu Üniversitesi Açık Arşiv Sistemi.

Yılmaz, A. (2003). *Türk Kültüründe Kadın ve Kadın Ağzı Türküler*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Yılmaz, C. (2005). Ordu İlinin Nüfus Özellikleri. *Orta Karadeniz Kültürü* (Ed. B. Yediyıldız, S. Küçük). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Yılmaz, O. (2015). *Ordu Türkülerinin Sınıflandırılması ve Motif Yapısı* (Yüksek lisans seminer çalışması). Giresun: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 25.06.2017 tarihinde www.academia.edu.tr adresinden alınmıştır.

EKLER

Ek 1 ile Ek 36 arasında verilen türküler, “aşk-ayrılık acısı yaşatan kadın tipi”ni yansıtmaktadır.

EK 1.

AYBASTI'NIN DAĞLARI

Yöresi: Ordu - Aybastı
Kaynak: Olgun Gönül

Derleyen: Olgun Gönül
Notalayan: Olgun Gönül

9 Ay bas tı nın dağ la rı

Sa rı çi çek

bağ la rı Ben ya ri mi

yi tir dim Ka ba kuş luk

çağ la rı

2.
Dağlarda meşe gibi
Kırıldım şişe gibi
Ben yarım den ayrıldım
Soldum menevşe gibi

4.
Yeşil çeşme akıyor
Yarım küsmüş bakmıyor
Çok gülleri kokladım
Önün gibi kokmuyor

3.
Armut dala asılsın
A sevdiğim nasılsın
İkimizin hasreti
Bir gazeteye basılsın

5.
Dağlara fener geldi
Başıma neler geldi
Daha yaşın küçücük
Aklına neler geldi

EK 2.

BEN BU YAYLALARA YAYLA MI DERİM

Yerli: Ordu
Söz: Olgun Gönül

Derleyen: Olgun Gönül
Notlayan: Olgun Gönül

$\text{♩} = 110$

15 2:

Ben bu yay la la ra

yay la mı de ri ma na ma nam

Üs tü de du man ba şı da bö lük

la rol ma yın ca

2:

Ni de rim bu dün ya yı

ya rol ma yın ca a na ma nam

Öt me de bül bül kon ma da bül bül

dal dan ay rıl dım

Ah e la göz lü sır ma lı saç lı

yar dan ay rıl dım

1.

Ben bu yaylalara yayla mı derim anam anam
 Üstü de duman başı da bölük kar olmayınca
 Niderim bu dünyayı yar olmayınca anam anam
 Ötme bülbül konma da bülbül daldan ayrıldım
 Ah ela gözlü sırmalı saçlı yardan ayrıldım

2.

Ben bu yaylaları gece de geçtim anam anam
 Melet de uşağına da yar karıştım geçtim
 Ela gözlü yar için her yolu seçtim anam anam
 Ötme bülbül konma da bülbül daldan ayrıldım
 Ah ela gözlü sırmalı saçlı yardan ayrıldım

EK 3.

GÖRÜNÜR MELET ÇAYI

Yöresi: Ordu
Kaynak: Mahallî Ekip

Derleyen: Erkan Sürmen
Notalayan: Erkan Sürmen

♩. = 60

62 Saz...

Gö rü nür Me let ça yı Çam ba şı yay
la sin dan Çam ba şı yay la sin dan
Öy le bir yar sev dim ki Ö lü yom sev
da sin dan Ö lü yom sev da sin dan vah vah

Serbest

1.
Görünür Melet çayı
Çambaşı yaylasından
Öyle bir yar sevdim ki
Ölüyom sevdasından

2.
Ateşim sönük yanar
Yürek durmadan yanar
Yarin gönlü çok ince
Her gülünü dost sanar

3.
Geldim damat olmaya
Gız duvağın almaya
Yarım gelin oluyor
Başlarım ağlamaya

EK 4.

GELİR MİSİN GELMEZ MİSİN AYVA DA DİBİNE

Yöresi: Ordu - Akkuş
Kaynak: Mevlüt Yörük

Derleyen: Olgun Gön
Notalayan: Olgun Gön

54

Ge lir mi sin de gel mez mi sin de
ay va da di bi ne
Ke mer ol sam da do lan sam da
in ce de be li ne
Not:
Gö tü rün de ma yi ye mi
sev da ya mi

1.
Gelir misin de gelmez misin de ayva dibine
Kemer olsam da dolansam da ince beline
2.
Alçaklardan da götürün de benim salımı
Kimseler duymasın canım benim de halımı
3.
Başındaki yazmaları da maviye mi boyadın
Sararmışsın da solmuşsun da sevdaya mı uğradın
4.
İrmaklardan da geçemiyom da taştan da geçerim
Şu köyün kızlarını canım baştan da seçerim

EK 5.

İNCİR KOYDUM SEPETE

Yöresi: Ordu-Ünye
Kaynak: İsmail Soysal

Derleyen: Ank. Dev. Kor.
Notlayan: Hale Çar

$\text{♩} = 136$

74

İn cir koy dum se pe te a ma na man

Ya roy na yor te pe de a ma na man

Ya roy na yor te pe de

Oy na sev di ği moy na a ma na man

Şan ver din mem le ke te a ma na man

Şan ver din mem le ke te

A be nim sa rı san da lı ma ma na man

Sa rı la lım ya ta lım

1.
İncir koydum sepete
Yar oynuyor tepede
Oyna sevdiğim oyna
Şan verdin memlekete

Bağlantı:

A benim sarı sandalım
Sarılalım yatalım

Odada yeşil sandık
Oynadık da usandık
Herkes ahrette yanar
Biz yeryüzünde yandık
-Bağlantı-

EK 6.

BAŞINDAKİ YAZMANIN

Yöresi: Ordu-Mesudiye
Köşe Köyü
Kaynak: Nuriye Aybastı

Derleyen: Necmi Kırar
Notalayan: Necmi Kırar

14 $\text{♩} = 92$

Ba şın da ki yaz ma nın Yan dal la rı sol ma sın

Gız söy le gar de şiy ye Böy le i na dol ma sın

Ba şın da ki yaz ma nın Yu dur ki ri ni yu dur

Gö nül ki mi se ver se Dün ya gü ze li o dur

1.
Başındaki yazmanın
Yan dalları solmasın
Gız söyle gardeşiyye
Böyle inad olmasın
Başındaki yazmanın
Yudur kirini yudur
Gönül kimi severse
Dünya güzeli odur

2.
Başındaki yazmanın
İşlemeli oyası
Çok dolandım peşine
Göremedim doyası
Bağlantı-

EK 7.

ENTARİM VARDIR SARI

Yerli: Ordu
Söz: Fitnat Gönül

Derleyen: Olgun Gönül
Notalayan: Olgun Gönül

1.
Entarım vardır sarı
Var git ellerin yarı
Senden bana yar olmaz
Yüzüme gülme bari

2.
Akardım çağlamazdım
Gülerdim ağlamazdım
Bileydim ayrılık var
Sana bel bağlamazdım

3.
Kesme taş kenar imiş
Ayrılan yanar imiş
Seviyordum ben yarı
Onunki yalan imiş

EK 8.

SİGARAMI YANDIRDIM

Yöresi: Ordu-Uzunisa Köyü
Kaynak:

Derleyen: Sabri Yener
Notalayan: Sabri Yener

119

Si ga ra mı yan dur dum da

Pen ce ri ye gon dur dum

E la göz lü sev dü ğüm de

Sev düm de u yan dur dum

a ğa dur da

2.
Gül koydum gül üstüne de
Selam söyle Güssüne
Bir çift mendil göndersin de
Garibimin üstüne

3.
Ata binen ağıdadur da
Atın yolu dağıdadur
Yürü sevdiğüm yürü de
Bu türküler saadur

EK 9.

ŞU AKKUŞ'UN GÜRGENLERİ

Yürüsü: Ordu-Akkuş
Kaynak: İmeciler

Derleyen: Şener Gök
Notalayan: Şener Gök

♩ = 126

122

Şu Ak ku şun gür gen le ri yı kıl ma dı mı

Yar üs tü ne yar sev me ye sı kıl ma dı mı

2.
Şu karşiki tarlayı da kime kazdırdın
Gönderdiğin mektupları kime yazdırdın
3.
Şu karşiki tarlayı da kime sürdürdün
Ben gurbette, sen silada beni öldürdün
4.
Şu Akkuş'un tepesinde kar var duman yok
Benim nazlı yarimde de din var iman yok
5.
Irmak gibi çağlarım da çağlatma beni
Yetimlikte büyüdüm de ağlatma beni
6.
Keltepe'nin taşlarını koyun mu sandın
Yar üstüne yar sevmeyi oyun mu sandın
7.
İçmem güzelim içmem de bir yudum içmem
Dünya güzelle dolsa da yar senden geçmim
8.
Alçaklardan götürün de benim salımı
Kimselere söylemeyin benim halımı
9.
Uç aşağı beş yukarı salla mendili
Tanımıyom yar seni de tanıt kendini

EK 10.

TABAKAMDA TÜTÜN AZ

Yöresi: Ordu - Gölköy
Kaynak: Ahmet Sirtbaş

Derleyen: Ank. Devlet Kon.
Notalayan: Ateş Köyü

♩ = 72

124

Ta ba kam da da tü tün az da Ke ri mem git ti ba har da

gel di yaz oy oy Hay di git ti ba har

gel di ya zoy Gur ba nol du ğu mal lah da

Ke ri mem gö ze li gö ze le ya zoy oy

Hay di gö ze li gö ze le ya zoy

1.
Tabakamda da tütün az
Kerime'm gitti bahar geldi yaz oy
Gurban olduğum Allah da
Kerime'm gözeli gözele yaz oy

2.
Tabakamda tütünüm de
Kerime'm inadına bütünüm oy
Yalvartma beni gelin de
Gurbette bir yetimim oy

EK 11.

TAŞLIDERE YOLUNDA

Yöresi: Ordu-Akkuş
Kaynak:

Derleyen: Hikmet Uzun
Notalayın: Hikmet Uzun

125

Saz...

Ah___ Taş lı de re___ yo___ lun___ da___

Yav rum se ven se___ ve nin ko___ lun___ da___

Yav rum se ven sev___ ve nin ko___ lun___ da___

Ah___ A na lar kız___ bes___ le___ miş___

Yav rum el kı zı___ nı el oğ___ lu___ na___

Yav rum el kı zı nı el oğ lu na

Has ta da ol san ya ta maz sin

El ler de yü zü ne ba ka maz sin

Sen ba na çok çek tir din

Yav rum me zar da da ya ta maz sin

1.
 (Ah) Taşlıdere yolunda
 (Yavrum) Seven sevenin kolunda
 (Ah) Analar kız beslemiş
 (Yavrum) El kızını el oğluna
 Hasta da olsan yatamazsın
 Eller de yüzüne bakamazsın
 Sen bana çok çektirdin
 (Yavrum) Mezarda da yatamazsın

2.
 (Ah) Taşlıdere yolları
 (Yavrum) Duman aldı dağları
 (Ah) Seni bana vermiyor
 (Yavrum) Taşlıdere'nin ağ(a)ları
 -Bağlantı-

3.
 (Ah) Taşlıdere dedikleri de
 (Yavrum) Sevdadır çektikleri
 (Ah) Hiç aklımdan çıkmıyor da
 (Yavrum) O yarin dedikleri
 -Bağlantı-

EK 12.

TEPEKÖY'ÜN BAŞINDA

Müzesi: Ordu-Fatsa
Yarınmak: Hayrettin Şengül

Derleyen: Taner Can
Notlayan: Taner Can

26

Te pe kö yün ba şın da

Bül bül ö ter ba şın da Ya nı yom da Fat ma lım

Fat ma kı zı so rar san Ah Fat ma kı zı so rar san

On üç on dört ya şın da Ya nı yom da Fat ma lım

1.
Tepeköy'ün başında
Bülbül öter taşında
Yanıyom da Fatma'lım
Fatma kızı sorarsan
On üç on dört yaşında
Yanıyom da Fatma'lım

2.
Tepeköy baştan başa
Atlarım taştan taşta
Yanıyom da Fatma'lım
Fatma kızı kaybettim
Ağlarım yaştan yaşa
Yanıyom da Fatma'lım

3.
Tepeköy'de dibek var
Fatma kızda göbek var
Yanıyom da Fatma'lım
O göbeğin altında
Altı aylık bebek var
Yanıyom da Fatma'lım

EK 13.

UYANSIN ALLI TURNAM UYANSIN

Söz: Dursun Ali Akinet
Müzik: Arif Deryal

Notalayan: Arif Deryal

175

u yan sin da al lı tur nam u yan sin

Şim di düş gör me nin sı ra sı mı dır

Vi ran bağ lar al ye şı le boyan sin

Çö lü hoş gör me nin sı ra sı mı dır

tur nam sı ra sı mı dır **Saz...**

Ney le sin de al lı tur nam ney le sin

Bağ rı ya nık na sıl gö nül ey le sin

Der di ni kim din ler ki me söy le sin

Göz de yaş gör me nin sı ra sı mı dır

tur nam sı ra sı mı dır **Saz...**

1.

Uyansın da allı turnam uyansın
 Şimdi düş görmenin sırası mıdır
 Viran bağlar al yeşile boyansın
 Çölü hoş görmenin sırası mıdır
 turnam sırası mıdır
 Neylesin de allı turnam neylesin
 Bağrı yanık nasıl gönül eylesin
 Derdini kim dinler kime söylesin
 Gözde yaş görmenin sırası mıdır
 turnam sırası mıdır

2.

Yürüsün de allı turnam yürüsün
 Güzelliği yaylaları bürüsün
 Hele şu dağların karı erisin
 Yazı kış görmenin sırası mıdır
 turnam sırası mıdır
 Neylesin de allı turnam neylesin
 Bağrı yanık nasıl gönül eylesin
 Derdini kim dinler kime söylesin
 Gözde yaş görmenin sırası mıdır
 turnam sırası mıdır

EK 14.

YAYLANIN ÇİMENİNE

Yöresi: Ordu
Kaynak: Mehmet Ziya Tanrıver

Derleyen: Şener Gök
Notalayan: Şener Gök

♩ = 108

138

Yay la nin çi me nin de oy Yay la nin çi me nin de oy
Si ge ra min i çi ne oy Si ga ra mık i çi ne oy

Gel be ni le be ni le oy Gel be ni le be ni le oy
Si ğar mı sin E mi nem oy Si ğar mı sin E mi nem oy

1.
Yaylanın çimeninde oy
Gel ben ile ben ile
Sigaramın içine oy
Sigar mısın Emine'm oy
2.
Yayla yolu bu mudur oy
Desti dolu su mudur oy
Bekledim de gelmedin oy
Tez geldiğin bu mudur oy
3.
İndim derenin kurdu oy
Yar yanıma oturdu oy
Seni (bizi) fena diyenin oy
Yıkılsın evi yurdu

EK 15.

YÜKSEK ODALARDA KUR'A ÇEKİLİR

Yöresi: Ordu-Alınca Köyü
Kaynak: Ahmet Yener

Derleyen: Sabri Yener
Notalayan: Sabri Yener

146

Yük sek o da lar da

ku ra çe ki lir

Yük sek o da lar da

Ku ra çe ki lir

Ku ra sı çı ka nın

boy nu bū kü lür

A na lar ba ba lar

yo la dö kü lür

A na lar ba ba lar

yo la dö kül dü

Fi dan da boy lu sev di ce gim
El le rim koy num da da

o lur mu böy le
ka lır mı böy le

2.
Evlerinin önü taş ben olaydım
Elâ göz üstüne kaş ben olaydım
Yalnız gezene eş ben olaydım
Fidan da boylu sevdiceğim olmaz mı sandın
Al yanakta güllerini solmaz mı sandın

3.
Yüksek odalarda kandil mi yanar
Her kulun başına devlet mi konar
Herkes sevdiğine böyle mi yanar
Fidan da boylu sevdiceğim olmaz mı sandın
Al yanakta güllerini solmaz mı sandın

EK 16.

YENİ ÇİFLİK DERLER ÇÖLÜN DÜZÜNDE

Yöresi: Ordu - Tokat
Kaynak: Ümit Tokcan

Derleyen: Tuncer İnan
Notalayan: Tuncer İnan

Serbest

140

Ye ni çif lik der ler de
Oh tob bel le rin den de

çö lün dü zün de ta Ye Ben

şil ör dek mō ter su yun gö zün de
den se lam söy len o naz lı dos ta

Al lah ca nı mı al sin da
So rar san Ne zū yū

Ne zük di zin de Ağ
Si vas ta has ta Ağ

la göz ya şı nı sil ka ra göz lüm
la göz ya şı nı sil ka ra göz lüm

Tempo

Yay la dan mı ge li yon da

boy la rı na ma şal lah

Bi zim ev de ge lin yok da

se no lur sun in şal lah da

se no lur sun in şal lah

1.
 Yeni çiftlik derler de çölün düzündə
 Yeşil ördek m'öter suyun gözündə
 Allah canımı alsın Nezük dizinde
 Ağla gözyaşını sil gara gözlüm
 Yayladan mı geliyon da boylarına maşallah
 Bizim evde gelin yok da sen olursun inşallah

2.
 Ohtob bellerinden de geliyor posta
 Benden selam söylen o nazlı dosta
 Sorarsan Nezüyü Sivas'ta hasta
 Ağla gözyaşını sil gara gözlüm
 Yayladan mı geliyon da boylarına maşallah
 Bizim evde gelin yok da sen olursun inşallah

EK 17.

FINDIĞIN POTAĞINDAN (OY KADER)

Söz: Kemal Kutur
Müzik: Kemal Kutur

Notalayan: Taner Can

58

Saz...

Fin di ğın po ta ğın dan Tu tar o na zik el ler

Gö rün ce bir den se ni Ko nuş ma zol du dil ler

Ko nuş ma zol du dil ler Tu tul du a man dil ler

Oy ka der vay ka der Ne ler çek tir din ne ler

Ne ler çek tir din ne ler *Saz...*

1.
Fındığın potağından
Tutar o nazik eller
Görünce birden seni
Konuşmaz oldu diller
Tutuldu aman diller
Oy kader vay kader
Neler çektirdin neler

2.
Çakmağımı çaktırdın
Sigaramı yaktırdın
Hani söz vermiştin bana
Niye beni kandırdın
Oy kader vay kader
Neler çektirdin neler

3.
Akşam oldu gelmedin
Sabah oldu gelmedin
Ne çok sevmiştim seni
Sevdiğimi bilmedin
Oy kader vay kader
Neler çektirdin neler

EK 18.

GEMİ GELİYOR GEMİ DE

Söz: Hamdi Tanses
Müzik: Hamdi Tanses

Notalayan: Taner Can

159

Ge mi ge li yor ge mi de Vo na bur nun dan be ri

Kız ben se ni se vi yom da O rak a yın dan be ri

Ha di se ne çi çe ğim de Sen dol dur ben i çe yim

Sa na bas ma ya kış maz da Ka di fe den bi çe yim

1.
Gemi geliyor gemi de
Vona burnundan beri
Kız ben seni seviyom da
Orak ayından beri
-Bağlantı-

2.
Ah Gemi geliyor gemi de
Denizi yara yara
Kız ben seni alacam da
Başına vura vura
-Bağlantı-

3.
Ah Gemilerde var direk te
Suyu nerden indirek
Kuşlar dilden bilmiyor da
Selam nerden göndererek
-Bağlantı-

Bağlantı:
Hadi sene çiçeğim de
Sen doldur ben içeyim
Sana basma yakışmaz da
Mor kadifeden biçeyim

EK 19.

GÜZEL SENİN SEVDAN DÜŞTÜ SERİME (ZAREYLE GÖNÜL)

Söz: Mehmet Bıçakçı
Müzik: Mehmet Bıçakçı

Notalayan: Necmi Kırar

166

Saz...

Gü zel se nin sev dan düş tû se ri me

Der di fi ga nın dan za rey ler gö nül

Saz...

Yü zün ha zi ne dir gö nül va rı ma

Her bir gü lü şün den kâ rey ler gö nül

Saz...

Bir ben sı ğa ma dım go ca dün ya ya

Sır da şı ba şı ma da rey ler gö nül

Saz...

Bir ben sı ğa ma dım go ca dün ya ya

Saz...

Sır da şı ba şı ma da rey ler gö nül

da rey ler gö nül *Saz...* *Rit.* **SON**

1.
Güzel senin sevdan düştü serime
Derd-i figanından zar eyler gönül
Yüzün hazinedir gönül varıma
Her bir gülüşünden kâr eyler gönül

2.
Neyleyim serveti dünya malını
Neyleyim baharın gonca gülünü
Yürüsem yorulmam bin yıl yolunu
Başka her adımı ar eyler gönül

3.
Doyamadım zülfündeki karaya
Derman ol gönlümde derde yaraya
Bir ben sığamadım goca dünyaya
Sırdaşı başıma dareyler gönül

Ney le yim ser ve ti dün ya ma lı nı

Ney le yim ba ha rın gon ca gū lū nū

Saz...

Yū rū sem yo rul mam bin yıl yo lu nu

Baş ka her a dı mı a rey ler gö nūl

Saz...

Saz...

Do ya ma dim zūl fūn de ki ka ra ya

Der man ol gön lūm de der de ya ra ya

Saz...

EK 20.

HAVADA ÇİĞSE DUMAN (HELE GEL)

Söz: Necmi Kıran
Müzik: Necmi Kıran

Notalayan: Necmi Kıran

58 Saz...

Ha va da çığ se du man A kı yor fa ni za man

Sev di ğim ka ra göz lüm Sev mez se ha lim ya man

He le gel ca nım gel gel Saç la rın Ör dür tel tel

Hel he le gel ca nım gel gel Saç la rın ör dür tel tel

Tu tuş sak hep el e le Do laş sak gü zel gü zel

1.
Havada çiğse duman
Akıyor fani zaman
Sevdiğim kara gözlüm
Sevmezse halim yaman
Hel (vay) hele gel canım gel gel
Saçların ördür tel tel
Tutuşsak hep el ele
Dolaşsak güzel güzel

2.
Havalar pırıl pırıl
Su akar şırıl şırıl
Bilmez misin ben sana
Aşığım sırıl sırıl
-Bağlantı-

3.
Aşıktır Necmi sana
Gönül ver aşka kana
Yok ise gönlün ona
Boş yere neden yana
-Bağlantı-

EK 21.

KÖŞE'NİN ALTI TARLA (PARLA FADİMEM'M)

Söz: Şavgu Kıran-Necmi Kıran
Müzik: Şavgu Kıran-Necmi Kıran

Notalayan: Necmi Kıran

170

1- Saz...

2-

Saz

1.Ah
2.Ah
3.Ah

ti o ya tar du yı la na lır gur gur ban gur gur ban

Kö şe ni nal
Şu dağ lar da
Dağ da yı lan

Par la Fa di
Bal ta vu ra
Giz saç la rın

Saz

me'm par la Şav gu naş mış
mı yo rum Fa di me nin
sa yı lır Geç me gö zel

ge li yor gur ban Sal la Fa di
der din den gur ban 2- Ev de du ra
ga pim dan gur ban Se ni gö ren

me'm sal la Şav gu naş mış
mı yo rum Fa di me nin
ba yı lır Geç me gö zel

ge li yor gur ban Sal la Fa di
der din den gur ban 2- Ev de du ra
ga pim dan gur ban Se ni gö ren

me'm sal la 1.2.3.Ah Fa di me'm
mı yo rum
ba yı lır

vah Fa di me'm can Fa di me'm

oy oy Ah der din den

vah se sin den e zik si nem oy oy oy

1.
Köşe'nin iltı tarla (gurban)
Parla Fadime'm parla
Şavgu'n aşmış geliyor (gurban)
Salla Fadime'k salla
Ah Fadime'm vah Fadime'm
Can Fadime'm
Ah derdinden vah sesinden
Ezik sinem

2.
Şu dağlarda oduna (gurban)
Balta vuramıyorum
Fadime'nin derdinden (sesinden) (gurban)
Evde duramıyorum
-Bağlantı-

3.
Dağda yılan yayılır (gurban)
Gız saçların sayılır
Geçme güzel gapımdan (gurban)
Seni gören bayılır
-Bağlantı-

EK 22.

FIRIN ÜSTÜNDE FIRIN

İlhamı: Ordu-Ünye
Yazmak: Hayrettin Şengül

Derleyen: Taner Can
Notalayan: Taner Can

53

Fı rın üs tün de fı rın Ev li ler şö y le du run

oy Gü zel ya rim ge li yor

Al tı na min der ko yun E lin de ay na ay na

1 2

Sev di ğim oy na oy na Sev di ğim oy na

1.
Fırın üstünde fırın
Evliler şöyle durun oy
Güzel yarım geliyor
Altına minder koyun
Bağlantı:
Elinde ayna aynı
Sevdiğim oyna oyna

2.
Fırın üstünde kürek
Yine yandı bu yürek oy
Her dertlere katlandın
Buna da katlan yürek
-Bağlantı-

EK 23.

BAHÇALARDA MOR MENİ

Söz: Ordu-Fatsa
Başmak: Dursun Karaduman

Derleyen: Ank. Dev. Kons.
Notalayan: Hale Gür

$\text{♩} = 88$

10

Bah ça lar da mor me ni a man Al lah mor me ni

he le yar Yav rum da ve rem et tin

sen be ni Yav rum da ve rem et tin

sen be ni Na sıl ve rem ol ma yım

a man Al lah ol ma yım hey

Yan dim el ler sa rı yor se ni

Hay di de el ler sa rı yor se ni

1.
Bahçalarda mor meni
Verem ettin sen beni
Nasıl verem olmayım
Eller sarıyor seni
Haydi de yavrum haydi atla da gel
Feraceni topla da gel

2.
Karanfili boyarlar
Gizli söyle duyarlar
İki gönül bir olsa
Bize nikâh kıyarlar
-Bağlantı-

EK 24.

BOZ TEPENİN BAŞINDA (GÜRCÜ HORONU HAVASI)

Yöresi: Ordu
Kaynak: Muhsin Tercan

Derleyen: Ahmet Yamacı
Notalayan: Ahmet Yamacı

$\text{♩} = 330$

19

Boz te pe nin ba şın da Ka ra ko yun
Boz te pe nin ba şın da Ka ra ko yun

ya ge yı lır Ka ra ko yun ya ge yı lır
ge ze ler Ka ra ko yun ge ze ler

Kız se ni gö ren göz ler Ser hoş o ğur
Ra kı i çin ya ya pıl sın Ya na o ğın dan

ba yı lır A ma na man kü lah lı
me ze ler " " " "

Ya ri ne li si lah lı Yak tı be ni
" " " " " " " "

bil la hi A ma na man a ma na man
" " " " " " " "

A ma na man a ma na man Saz...

1.
Boztepenin başında
Kara koyun yayılır
Kız seni gören gözler
Serhoş olur bayılır
Aman aman külahlı
Yarin eli silahlı
Yaktı beni billahi
Aman aman aman aman da aman aman

2.
Boz tepenin başında
Kara koyun gezeler
Rakı için yapılsın
Yanağından mezeler
Aman aman külahlı
Yarin eli silahlı
Yaktı beni billahi
Aman aman aman aman da aman aman

3.
Boz Tepe'nin başında
Esiyor serin yeller
Karşıdan el ediyor
İnce belli güzeller
Aman aman külahlı
Yarin eli silahlı
Yaktı beni billahi
Aman aman aman aman da aman aman

EK 25.

ÇALILIKTAN BİR SU İÇTİM

Yöresi: Ordu-Mesudiye
Köşeli ve Yeveli Köyleri
Kaynak: Amil Karabulut

Derleyen: Necmi Kıran
Notalayan: Sabri Yener

26 *Saz...*

Ah Çalı lık tan bir su iç tim kan ma dim

El li di rem gur şun ye dim

öl me dim El li di rem gur şun ye dim

öl me dim Üç gün ol du ben o ya ri

gör me dim As lan dağ lar

yas lan yos mam ge li yor El ler gı na lı

gol lar sı va lı San dım dos tum ge li yor

İlave Notaları

Te pe ler te . pe ler yük sek

1.
 Çalılıktan bir su içtim kanmadım
 Elli direm gürşun yedim ölmedim
 Üç gün oldu ben o yarı görmedim
 Aslan dağlar yaslan yosmam geliyor
 Eller gınalı gollar sıvalı sandım dostum geliyor

2.
 Tepeler tepeler yüksek tepeler
 Orda yağmur yağar burda sepeler
 Sandıkta çürümüş elmas küpeler
 Aslan dağlar yaslan yosmam geliyor
 Eller gınalı gollar sıvalı sandım dostum geliyor

EK 26.

ENTERİM AKTUR BENİM

Yer: Ordu-Mesudiye
Köşe Köyü
Söz: Fikriye (Hanım) Okutan

Derleyen: Necmi Kıran
Notalayan: Necmi Kıran

♩ = 92

45

En te ri mak dur be nim Zil vim da rah dur be nim
İç li ği ni biş tür müş Kol tu ğu na gıs tur muş

Şu köy le ri ni çin de Em sa lım yok dur be nim
Ne de dim de o ya re Sev di ği me kūs tür müş

İlave Notalar:

Bl ro muz dan Do muz oğ lu Fin dıh ho du

1.
Enterim akdur benim
Zilvim darahdur benim
Şu köylerin içinde
Emsalim yoktur benim
2.
İçliğini biştürmüş
Koltuğuna gıstürmüş
Ne dedim de o yare
Sevdiğime küstürmüş
3.
Gız saçını örmüşler
Bir omuzdan bir omuza
Seni nasıl verdiler
Domuz oğlu domuza
4.
Ben yanamam yanamam
Fındıh odunu gibi
Gızlar aşmış geliyo
Şeer hafunu gibi

EK 27.

ÇAMBAŞI'NIN EVLERİ **(GELİN AĞLATMA HAVASI)**

Yöresi: Ordu
Kaynak: İhsan Gürdal

Derleyen: MİFAD
Notalayan: Taner Çam

27 *Saz...*

çam ba şı _____ nin _____ ev le _____ ri _____

Çam dan dır _____ çi _____ vi le _____ ri *Saz...*

vi le _____ ri *Saz...* O tur muş _____ ko

yun sa _____ ğar _____ Ter le miş _____ si _____ ne la _____

ri _____ *Saz...* ri _____

1.
Çambaşı'nın evleri
Çamdandır çivileri
Oturmuş koyun sağar
Terlemiş sineleri

2.
Çambaşı'nda çarşılar
Yarım koyun karşılar
Yedi yıldır seviyom
Size n'oldu komşular?

3.
Çambaşı'nda çam biter
Yarım gözümde tüter
Yar yayladan gelsene
Hasretlik artık yeter

EK 28.

KARANFİL EKTİM DÜZE (HANIM GELİN)

Yöresi: Ordu-Perşembe
Kaynak: Hayrettin Şengül

Derleyen: Taner Can
Notalayan: Taner Can

79

Ka ran fil ek tim dü ze

Ka ran fil ek tim dü ze

Bit me di kal dı gü ze

Bit me di kal dı gü ze

Bu be nim tür kü le rim

Bu be nim tür kü le rim

Ya di gâr ol sun si ze

Ya di gâr ol sun si ze

Al be ni ha nım ge lın al be ni

Al ger da na sar be ni

Al ger da nın üs tün de

Al ger da nın üs tün de

Oy na tır sın sen be ni

Oy na tır sın sen be ni

1.

Karanfil ektim düze
 Bitmedi kaldı güze
 Bu benim türkülerim
 Yadigâr olsun size

Bağlantı:

Al beni hanım gelin al beni
 Al gerdana sar beni
 Al gerdanın üstünde
 Oyşnatırsın sen beni

2.

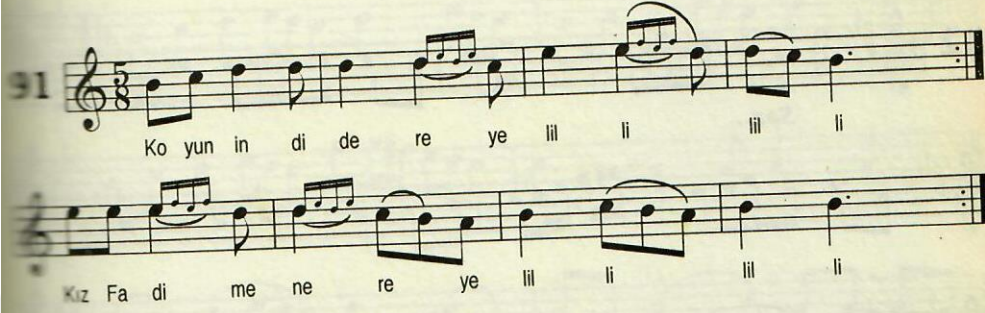
Al mendilin hasını
 Mavi boyalıasını
 Tabip iyi edemez
 Gönümün yarasını
 -Bağlantı-

EK 29.

KOYUN İNDİ DEREYE

Yer: Ordu - Perşembe
Saz: Şaziye Tatlıcan

Derleyen: Olgun Gönül
Notalayan: Olgun Gönül

1.
Koyun indi dereye lül li lül li
Kız Fadime nereye lül li lül li
Adam böyle yanar mı lül li lül li
Kara yüzlü Ali'ye lül li lül li

2.
Ha burası ne bayır lül li lül li
Gülü dikenden ayır lül li lül li
Ayırırsan tez ayır lül li lül li
Yanıyom cayır cayır lül li lül li

3.
Ayağı mesli yarım lül li lül li
Kırmızı fesli yarım lül li lül li
Acep nerde geziyor lül li lül li
Güvercin sesli yarım lül li lül li

1.
Ne durursun oralarda gelsene yanıma
Melül melül bakmaların yetti de canıma
Yanma da güzelim yanıyom ben de
Salla da mendili geliyom ben
Bir yosmanın yüzünden de
Verem oldum ölüyom ben

2.
Böyle miydi gavlimiz de kör olsun gözün
Allah'ın divanında da kararsın yüzün
Yanma da güzelim yanıyom ben de
Salla da mendili geliyom ben
Bir yosmanın yüzünden de
Verem oldum ölüyom ben

3.
Şusüz da dereler gibi guruttun beni
Uç gün ayrı galmayınan unuttun beni
Yanma da güzelim yanıyom ben de
Salla da mendili geliyom ben
Bir yosmanın yüzünden de
Verem oldum ölüyom ben

EK 30.

OY GEMİCİ GEMİCİ

Yöresi: Ordu
Kaynak: Muhsin Tercan

Derleyen: Ahmet Yamacı
Notlayan: Ahmet Yamacı

♩ = 120

103

2:

Oy ge mi ci ge mi ci de
Ge mi ge li yor ge mi de

Ner den al dın pi rin ci
Vo na bur nun dan be ri

2-3:

Be nim sev di ğim gü zel de
Ben ya rim den ay ril dım da

2-3:

Şu Or du da bi rin ci
Yıl ol du gör me ye li

Yu mak yu mak ip li ğim
" " " "

Ner de kal dın kek li ğim de
" " " "

Yet mez mi bek le di ğim
" " " "

3.
Oy pınar kara pınar da
Hep kuşlar ona konar
Yarım den ayrı düştüm de
yanar yüreğim yanar

Bağlantı:
Yumak yumak ipliğim
Nerde kaldın keklüğüm
Yetmez mi beklediğim

EK 31.

ORDU'NUN SOKAKLARI

Yöresi: Ordu
Kaynak: Muhsin Tercan

Derleyen: Ahmet Yamaç
Notalayan: Ahmet Yamaç

♩ = 232

101

Saz...

Hey hey
Hey hey

Or du nun so kak la rı
Tab ya nin yan la rın da

Dö şe li dir dö şe li
Sü rü le ri mot lu yor

Ha ra bol dum gi di yom
Kız lar çık mış tab ya ya

Ben bu aş ka dü şe li
Mor me nek ka şe top lu yor

Ar mu du ni ri si ne
" " " " " " " "

Göz koy dum bi ri si ne
" " " " " " " "

1.

Hey hey...
 Ordu'nun sokakları
 Döşelidir döşeli
 Harab oldum gidiyom
 Ben bu aşka düşeli
 Armudun irisine
 Göz koydum birisine
 Beni çoban yapsınlar
 Kızların sürüsüne

2.

Hey hey...
 Tabyanın yanlarında
 Sürülerim otluyor
 Kızlar çıkmış tabyaya
 Mor menekşe topluyor
 Armudun irisine
 Göz koydum birisine
 Beni çoban yapsınlar
 Kızların sürüsüne

3.

Hey hey...
 Tabyanın yanlarında
 Geze geze yoruldum
 Anne (baba) beni evlendir
 Bir güzele vuruldum
 Armudun irisine
 Göz koydum birisine
 Beni çoban yapsınlar
 Kızların sürüsüne

EK 32.

PENCEREDEN BAKIYOR

Best: Ordu - Gökçöy
Söz: Sait Tunç

Derleyen: Olgun Gönül
Notlayan: Olgun Gönül

Pen ce re den ba kı yor mış
Zü lü fü ne yağ çal mış

Yav rum ki tap al mış o ku yor
Yav rum ye les tik çe ko ku yor

Am man de re ler rin yan dım de re ler
Gü zel si ne le rin bü yü müş

Ne ler bi li yom ne ler
Ka vuş mu yor düğ me ler

2.
Yaylanın çimeninde
Yavrum ben bir idim bir idim
Ben böyle değil idim
Yavrum sevdalıktan eridim
Amman dereler, yandım dereler
Neler biliyom neler
Güzel sinelerin büyümüş
Kavuşmuyor düğmeler

3.
Gidiyom yol ayrıldı
Yavrum boynum geri bayıldı
Ne bayılıyor boynum
Yavrum can ciğerden ayrıldı
Amman dereler, yandım dereler
Neler biliyom neler
Güzel sinelerin büyümüş
Kavuşmuyor düğmeler

EK 33.

SEVDİĞİME VARAMADIM

Yöresi: Ordu - Aybastı
Kaynak: Ramadan Şen

Derleyen: Tuğrul San
Notalayan: Tuğrul San

♩ = 100

117

Sev di ği me va ra ma dım i pek ço rap gi ye me dım
Be ni ço ben et ti niz On bi ni mi ye di ne
Şu Nik sa ra var sa lar Sev di ği mi bul sa lar

Mu ra dı ma e re me dim A bum a bum gı za bum
Gü na hı ma gir di niz " " " " " "
Şu ha li mi sor sa lar " " " " " "

Se be bim sen si na bum Mu ra dı nol su na bum
" " " " " " " " " " " "

1.
Sevdiğime varamadım
İpek (nylon) çorap giyemedim
Muradım eremedim
Abum abum kız abum
Sebebim sensin abum
Muradın olsun abum

2.
Beni çoban ettiniz
On binimi yediniz
Günahıma girdiniz
Abum abum kız abum
Sebebim sensin abum
Muradın olsun abum

3.
Şu Niksar'a varsalar
Sevdiğimi bulsalar
Şu halimi sorsalar
Abum abum kız abum
Sebebim sensin abum
Muradın olsun abum

NOT: Aynı türkü Tokat repertuarında da bulunmaktadır.

EK 34.

SARILDIM LİMERİNE

Yöresi: Ordu-Uzunmusa Köyü
Kaynak: Mehmet Ziya Tanrıver

Derleyen: Şener Çelik
Notalayan: Şener Çelik

♩ = 184

115

Sa rıl dım li me ri ne

Saç la rı nın te li ne Saz...

Se ni sev dım se ve li

Düş tüm el ler oi li ne Saz...

1.
Sarıldım limerine
Saçlarının teline
Seni sevdim seveli
Düştüm eller diline

3.
Vazgeçmedi çalımdan
Arlamadı halımdan
Benim bu çıktıklarım
Zannederim dilimden

5.
Verilen söz tutulur
Sanma ele satılır
Ayrı kalınca insan
Gönülden unutulur

2.
Bu nasıl sevgi idi
Yedi beni bitirdi
Ne kadar çile varsa
Aldı bana getirdi

4.
Gel bana gel sen yarım
Gözünü süzen yarım
Beni yolda bırakıp
Dostluğu bozan yarım

6.
Ahımı alacaksın
Kimsesiz kalacaksın
Ziya'nın (aşıkın) sorumlusu
Elbet sen olacaksın

EK 35.

NE DURURSUN ORALARDA GELSENE YANIMA

Yöresi: Ordu - Akkuş
Kaynak: Kâni Coşkun

Derleyen: Hamdi Tansen
Notalayan: Tuncer İnan

♩ = 69

96

Su suz Ne du rur sun da o ra lar da
Böy le miy di gav li miz de
da de re ler gi bi de

gel se ne ya ni ma
kö rol sun gö zün
gu rut dun be ni

2 :

Me lül de me lül bak ma la rın
Al la hın di va nin da da
Üç gün ay rı gal ma yı nan

2-3 :

yet ti de ca nı ma
ka rar sın yü zün
u nut dun be ni

♩ = 112

Yan ma da gü ze lim ya ni yom ben de
" " " " " " " " " "

Sal la da men di li ge li yom ben
" " " " " " " " " "

EK 36.

GİDİYOM GİDEMİYOM -II-

Yerisi: Ordu - Gököy
Sazmak: Olgun Gönül

Derleyen: Olgun Gönül
Notalayan: Olgun Gönül

58

Gi di yom gi de mi yom da Sev dim ter ke de mi yom

Sev di ğim tel gö nül lü de Key fin ce gi de mi yom

Hay di de yav rum ni na na nı nay da Ni na na nı nay da ni na nan nay

Sal lan yav rum ūi na na nı nay da ūi na na nı nay da ūi na nay nay

1.
Gidiyom gidemiyom da
Sevdim terkedemiyom
Sevdiğim tel gönüllü de
Keyfince gidemiyom
Haydi de yavrum ninananı nay da
Ninananı nay da ninanan nay
Sallan yavrum ūinananı nay da
ūinananı nay da ūinanan nay

2.
Gidiyom deme bana da
Hatırım kalır sana
Uç günün ayrılığı da
Yedi yıl gelir bana
Haydi de yavrum ninananı nay da
Ninananı nay da ninanan nay
Sallan yavrum ūinananı nay da
ūinananı nay da ūinanan nay

3.
Gülüm kurutmam seni de
Evde çürütmem seni
Senelerce görmesem de
Yine unutmam seni
Haydi de yavrum ninananı nay da
Ninananı nay da ninanan nay
Sallan yavrum ūinananı nay da
ūinananı nay da ūinanan nay

Ek 37 ile Ek 40 arasında verilen türküler, “âşık kadın tipi”ni yansıtmaktadır.

EK 37.

FASULYİYİ KURUTTUM

Yöresi: Ordu-Aybastı
Kaynak: Hayrettin Şengül

Derleyen: Taner Can
Notalayan: Taner Can

51

Fa sul ye yi ku rut tum da Pi şir me yi u nut tum

Oğ lan se nin yü zün den de An nem gi li u nut tum

Oğ lan oğ lan ay oğ lan da Göm le ği ke te noğ lan

Yet me di mi çek ti ğim de Bur num da tū te noğ lan

1.
Fasulyeyi kuruttum da
Pişirmeyi unuttum
Oğlan senin yüzünden de
Annem gili unuttum
Bağlantı:
Oğlan oğlan ay oğlan da
Gömleği keten oğlan
Yetmedi mi çektiğim de
Burnumda tüten oğlan

2.
Kabağım köken attı da
Dibinde yılan yattı
Kör olasıca babam da
Beni gurbete attı
-Bağlantı-

3.
Cam cama eklenir mi de
Cam dibi beklenir mi
Doğru söyle ay oğlan da
Uç sene beklenir mi
-Bağlantı-

EK 38.

KASAP ETİN PEK YAĞLIDIR (KASAP)

Yöresi: Ordu
Kaynak: Şaziye Tatlıcan

Derleyen: Olgun Çelikkale
Notalayan: Olgun Çelikkale

80

Ka sap e tin pek yağ lı dır

Göy nüm sa na sev da lı dır

A man da ka sap ca nım da ka sap

Gel bi zim e ve gö re lim he sap

1.
Kasap etin pek yağlıdır
Göynüm sana sevdalıdır
Aman da kasap canım da kasap
Gel bizim eve görelim hesap

2.
Kasabımın kaşı kare
O sineme açtı yare
Aman da kasap canım da kasap
Gel bizim eve görelim hesap

3.
Entarisi som sırmadan
Aç kapıyı cam kırmadan
Aman da kasap canım da kasap
Gel bizim eve görelim hesap

4.
Kasap bıçak elindedir
Sevdamız el dilindedir
Aman da kasap canım da kasap
Gel bizim eve görelim hesap

NOT: Rumeli, Trakya ve Anadolu'nun bir kısım illerinde sözlü ve sözsüz olmak üzere yakın versiyonlar şeklinde "Kasap Havalan" mevcuttur.

EK 39.

ORDU'NUN DERELERİ

Ordu Ordu
Kadir Üstündağ

Derleyen: Ahmet Yamacı
Notlayan: Ahmet Yamacı

♩ = 112

Or du nun de re le____ ri____ Ak sa yu ka rı ak____ sa

Or du nun de re le____ ri____ Ak sa yu ka rı ak____ sa

Ver mem se ni el le____ re____ Or du üs tū me kalk____ sa

sür____ me li mam man Oy Meh me dim Meh me____ dim

Sa na kūs tūm de me____ dim____ Be ni sa na geç miş____ ler

Val la hi ben de me____ dim sür____ me li mam man

1.
Ordu'nun dereleri
Akşa yukarı akşa
Vermem seni ellere
Ordu üstüme kalksa sürmelim amman
Oy Mehmedim Mehmedim
Sana küstün demedim
Beni sana geçmişler
Vallahi ben demedim sürmelim amman

2.
Ordu'nun dereleri
Derin derin çağlıyor
Kalk gidelim sevdiğim
Annem evde ağlıyor sürmelim amman
Oy bağlamam bağlamam
Zerdali dalı mısın
Garip garip çalarsın
Benden sevdalı mısın sürmelim amman

EK 40.

ALDIR ALDIR MUKADDES

Yerli: Ordu-Mesudiye
Köşe Köyü
Sazmak: Kemancı Ali Kiran

Derleyen: Necmi Kiran
Notalayan: Necmi Kiran

♩ = 80

Saz...

Al dı ral dır al dı ral dır 'Mu kad des al ya nak la rın

Al dır Al ya nak la rın bal dır

O kı na lı el le rin le Mu kad des be ni uy ku dan

kal dır Be ni uy ku oan kal dır

Saz...

1.
Aldır aldır aldır aldır (Mukaddes)
Al yanakların baldır
O kınalı ellerinle (Mukaddes)
Beni uykudan kaldır

2.
Çam dibine yaslandım (Mukaddes)
Yağmur yağdı ıslandım
Ben o yarin yanında
Badem ile beslendim

Ek 41 ile Ek 45 arasında verilen türküler, “sevdiğini yitiren kadın tipi”ni yansıtmaktadır.

EK 41.

HEKİMOĞLU DERLER BENİM ASLIMA

Yerli: Ordu - Fatsa
Yazınca: Kadir İnanır

Derleyen: Ümit Tokcan
Notlayan: Ümit Tokcan

He ki moğ lu der ler be nim as lı ma

Ay na lı mar tin yap tır dım da na ri nim ken di nes li me

He ki moğ lu a ra sı or du da

1.
Hekimoğlu derler benim aslıma
Aynalı martin yaptırdım da narinim kendi neslime
2.
Hekimoğlu derler ufak bir uşak
Bir omuzdan bir omuza narinim on arma fişek
3.
Konaklar yaptırdım mermer direkli
Hekimoğlu dediğin de narinim aslan yürekli
4.
Konaklar yaptırdım döşetemedim
Ünye Fatsa bir oldu da narinim başedemedim
5.
Ünye Fatsa arası Ordu'da kuruldu
Hekimoğlu dediğin narinim o da vuruldu

EK 42.

CAFERE DERLERDİ BİR YİĞİT UŞAK

Yazan: Ordu
Sözleri: Saziye Tatlıcan

Derleyen: Olgun Gönül
Notlayan: Olgun Gönül

Ca fe re der ler di bir yi ğit u şak

Ca li ne bağ lar dı ib ri şim ku şak

Ca fe re giz li ce vur du lar bı çak

Ca fe rim Ca fe rim as lan Ca fe rim

Ca le din kı yı na yas lan Ca fe rim

1.
Cafer'e derlerdi bir yiğit uşak
Beline bağlardı ibrişim kuşak
Cafer'e gizlice vurdular bıçak
Cafer'im Cafer'im aslan Cafer'im
Melet'in kıyına yaslan Cafer'im

2.
Caferin ölüsü yerde yatıyor
Burma bıyıkları kana batıyor
Cafer'i vuranlar çalım satıyor
Cafer'im Cafer'im aslan Cafer'im
Melet'in kıyına yaslan Cafer'im

EK 43.

HATİBOĞLU NAM VERÜR

Yöresi: Ordu - Aybastı
Kaynak: Sabahattin Kaçmaz

Derleyen: Tuğrul Şan
Notalayan: Tuğrul Şan

66

Ah Ha ti boğ lu nam ve rür de

Yav rum muh tar lı ğa da şan ve rür

Muh tar lı ğın da yo lu na

Bir oğ lu nu da gur ban ve rir

1.
Ah Hatiboğlu nam verür de
Yavrum muhtarlığa da şan verür
Muhtarlığın da yoluna
Bir oğlunu da gurban verür

3.
Ah yaylaya giden atlı
Yavrum ne gayretli de gayretli
Söyleyin Nazile'me
Ağlasın dertli dertli

5.
Ah yayla yaylaya bakar
Yavrum yayla suyu da yan akar
Vurma da beni de çal oğlan
Bacın da evde de yol bakar

2.
Ah Hatiboğlu'nun evleri de
Yavrum kirezdendür de direği
Guş gadar da galmış
Mehmed'immin de yüreği

4.
Ah yaylaya gideceğim
Yavrum yaylayı nedeceğim
Getürün arabamı
Vuruldum öleceğim

6.
Ah yayla yaylaya karşı
Yavrum yayla olmuş da bir çarşı
Vurma beni de çal oğlan
Dosta düşmana karşı

EK 44.

MELET IRMAĞINI ATLAYAMADIM

Yöresi: Ordu
Kaynak: Abdullah Özdemir

Derleyen: Taner Can
Notalayan: Taner Can

94

Me let ır ma ğı nı at la ya ma dım

Dö kül dü cep ha nem top la ya ma dım

Za lım düş mün la rı hak la ya ma dım

Ca fe rim Ca fe rim as lan Ca fe rim

Ca fe rim Ca fe rim as lan Ca fe rim

Con ga ra de ğir me ni ne yas lan Ca fe rim

1.
Melet ırmağını atlayamadım
Döküldü cephanem toplayamadım
Zalım düşmanları haklayamadım
-Bağlantı-

3.
Cafer'im oturmuş taşın üstüne
Zülûfün toplamış kaşın üstüne
Her ne söyler isen başım üstüne
-Bağlantı-

2.
Cafer'in belinde kama parlıyor
Kamanın ucundan kanlar damlıyor
Cafer'in karısı perçem tarıyor
-Bağlantı-

4.
Cafer'in belinde Urus bombası
Cafer'e ağlıyor evde anası
Cafer'im nasılmış adam vurması
-Bağlantı-

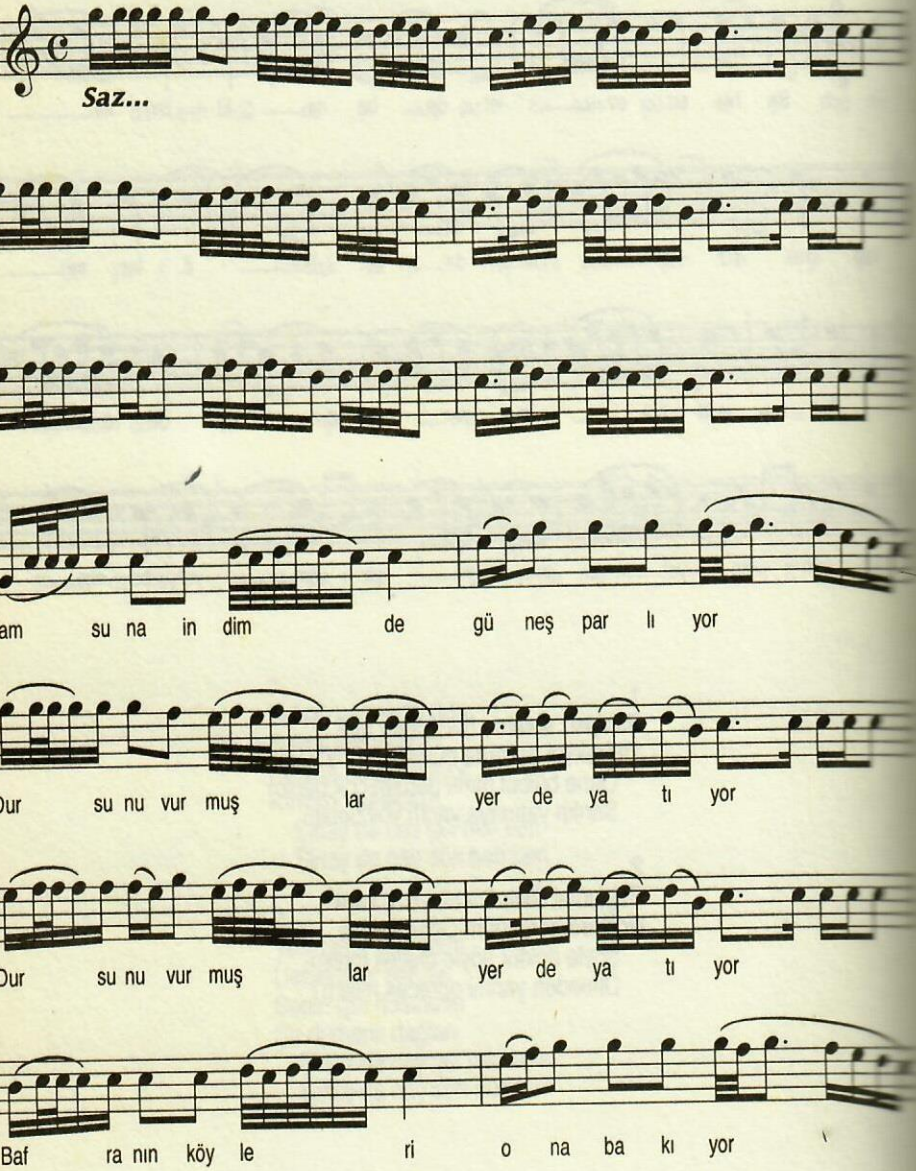
Bağlantı:
Cafer'im Cafer'im aslan Cafer'im
Congara değirmenine yaslan Cafer'im

EK 45.

SAMSUN'A İNDİM DE GÜNEŞ BATIYOR

Yöresi: Ordu
Kaynak: Hamdi Taneses

Derleyen: Taner Can
Notalayan: Taner Can

112

Saz...

Sam su na in dim de gü neş par lı yor

Dur su nu vur muş lar yer de ya tı yor

Dur su nu vur muş lar yer de ya tı yor

Baf ra nın köy le ri o na ba kı yor

1.
 Samsun'a indim de güneş batıyor
 Dursun'u vurmuşlar yerde yattıyor
 Bafra'nın beyleri ona bakıyor
 Ağlasın ağlasın anam ağlasın
 Eller Dursun desin nasıl dayansın

2.
 Seyid'e vardım da buyur sayılmaz
 Dursun'um olmayınca koyun sayılmaz
 Bafra'nın beyleri haber anlamaz
 Ağlasın ağlasın anam ağlasın
 Eller Dursun desin nasıl dayansın

Ek 46. ile Ek 50. arasında verilen türküler, “terkedilen kadın tipi”ni yansıtmaktadır.

EK 46.

FINDIK TOPLAYIN KIZLAR

Yer: Ordu
Saz: Nevzat Kılıç

Derleyen: Ali Rıza Gündoğdu
Notlayan: Bülent Aslan

Saz...

Fin dık top la yın kız lar

Fin dık dal da kal ma sın

İ yi top la yın kız lar

Ba şak çı lar çal ma sın

Şu Or du nun pı na rı
Çok ho şu ma gi di yor

So ğuk o lur su la rı
Ya rin ko nu şuk la rı
(Peş te mal lı kız la rı)

1.
Findık toplayın kızlar
Findık dalda kalmasın
İyi toplayın kızlar
Başakçılar çalmasın
Şu Ordu'nun pınarı
Soğuk olur suları
Çok hoşuma gidiyor
Yarin konuşukları
(Peştemalli kızları)

2.
Findık dalda tekeme
Kız saçlarım ekleme
Gidiyorum Ordu'dan
Gelir diye bekleme
Şu Ordu'nun pınarı
Soğuk olur suları
Çok hoşuma gidiyor
Yarin konuşukları
(Peştemalli kızları)

3.
Findık toplayın kızlar
Dallarını kırmadan
Alır kaçarım seni
Anan baban duymadan
Şu Ordu'nun pınarı
Soğuk olur suları
Çok hoşuma gidiyor
Yarin konuşukları
(Peştemalli kızları)

EK 47.

ÇALDIĞIM BAĞLAMA (ÇİFTETELLİ ÇEŞİTLEMESİ)

Üyesi: Ordu-Korgan
Kaynak: Cemal Şahin

Derleyen: MİFAD
Notlayan: Salih Turhan

25

Çal dı ğım bağ la ma Kö mür göz lüm ağ la ma

Ben gi der sem ge li rim Düş ma na bel bağ la ma

Yan gı nım bay gı nım Çif te tel li ye

Ah i ki tel li ye

1.
Çaldığım bağlama
Kömür gözlüm ağlama
Ben gidersem gelirim
Düşmana bel bağlama
-Bağlantı-

2.
Çaldığım keman
Hallarım yaman
On iki yar sevdim
Biri birinden yaman
-Bağlantı-

3.
Gökte yıldız elli
Ellisi de hem belli
Bir yar sevdim çok güzel
O da Urum elli
-Bağlantı-

Bağlantı:
Yanığının baygınınım
Çiftetelliye
Ah... iki telliye

EK 48.

KEMENÇEMİN TELLERİ

Yazın: Ordu
Söz: Beytullah Şanlıyurt

Derleyen: Ahmet Yamacı
Notlayan: Ahmet Yamacı

Ke men cep çe min tel le ri mi
Ba ğır bu sak ra tır dan ba ba ğır sak sak

1.
Kemençemin telleri
Bağırsaktır bağırsak
Acep yar ıştır mı
Ha buradan bağırsak

2.
Kemençemin tasarı
Eriktendir erikten
Yar ben nasıl ayrıldım
Senin gibi ferikten

3.
Kemençemin telini
Kim bağıladı elimi
Hoca kitapta görmüş
Sevdalığın yerini

4.
Kemençemin yayına
Süreçğim reçine
Yaz gelince sevdiğim
Benzersin güvercine
(Dönersin güvercine)

EK 49.

NAZMIYE'M DE SENİ VERMEM ELLERE

Şiiri: Ordu
Notlamak: Olgun Gönül

Derleyen: Olgun Gönül
Notalayan: Olgun Gönül

95

Naz mi yem de se ni ver mem el le re
Ka ran lık ge ce ler de
çık tım yo la ra
Genç ya şım da gir dim ka ra yer le re
Ağ la genç li ği me
Naz mi ye ge lin

1.
Nazmiye'm de seni vermem ellere
Karanlık gecelerde çıktım yollara
Genç yaşımda girdim kara yerlere
Ağla gençliğime Nazmiye gelin

2.
Kışada dururken mektubum geldi
Mektubu elimden de çavuşum aldı
Kıymetli Nazmiye'm ellere kaldı
Ağla gençliğime Nazmiye gelin

EK 50.

SANDUĞU EŞEMEDİM

Yöresi: Ordu-Mesudiye
Köşe Köyü
Kaynak: Şeker Kıran

Derleyen: Necmi Kıran
Notalayan: Necmi Kıran

114

San du ğu e şe me dim San du ğu

e şe me dim Di bi ni de şe me dim

Di bi ni de şe me dim Bin li ra

lık gı zı dım Bin li ra lık gı zı dım

Ye ri me dü şe me dim Ye ri me

dü şe me dim Hop pa lil lil lil li liy

lil lil li Lil lil li liy lil lil liy lil liy li

1.
 Sanduğu eşemedim
 Dibini deşemedim
 Bin liralık gızdım
 Yarime düşemedim
 Hoppa lîl lîl lîy lîl lîl lî
 Lîl lîy lî lîy lîl lîl lîy lî lî

2.
 Dutun kızlar oynıyak
 Bu horona doymıyak
 Dışardan gelenleri
 Bu horona goymıyak
 -Bağlantı-

3.
 Ocak başı daş değil
 lbruk dolu boş değil
 Eller gülüp oynuyor
 Benim gönlüm hoş değil
 -Bağlantı-

4.
 Ocak başında guşum
 Düşün sevdiğim düşün
 Eller yuva yapıyor
 Ben bir yuvasız guşum
 -Bağlantı-

Ek 51 ile Ek 69 arasında verilen türküler, “nazlı-işveli kadın tipi”ni yansıtmaktadır.

EK 51.

BAHÇEYE GEL BAHÇEYE

Şiiri: Ordu
Kaynak: _____

Derleyen: Tuncer İnan
Notalayan: Tuncer İnan

13

Bah çe ye gel bah _____ çe ye

Ku ru fin dik bu _____ lur sun Ku ru fin dik bu _____ lur sun

A la cak san al _____ be ni

Son ra piş man o _____ lur sun Son ra piş man o _____ lur sun

Hay di yav rum oy _____ mak tan Yar ge lir oy na _____ mak tan

Par mak la rı ağı _____ rı mış Zil ça lıp oy na _____ mak tan

2.

Boztepe'ye çıkmalı
Şu Ordu'ya bakmalı
Böyle güzel kızları
Saz çalıp oynatmalı
Haydi yavrum oymaktan
Yar gelir oynamaktan
Parmakları ağrımış
Zil çalıp oynamaktan

3.

Fındık dalda tekeme
Kız saçların ekleme
Gidiyorum Ordu'dan
Gelir diye bekleme
Haydi yavrum oymaktan
Yar gelir oynamaktan
Parmakları ağrımış
Zil çalıp oynamaktan

EK 52.

BAHÇE BAĞA MI GİDER?

Yöresi: Ordu
Kaynak: Hamdi Tanses

Derleyen: Taner Can
Notalayan: Taner Can

1.
Bahçe bağa mı gider?
Ayva nara mı gider?
Kölen olayım yolcu
Bu yol yare mi gider?
-Bağlantı-

2.
Bahçenizde kalem var
Arkamızdan gelen var
Eski yar şöyle dursun
Yeni yardan haber var
-Bağlantı-

3.
Su gelir millendirir
Çayırı çimlendirir
Öyle bir yar sevdim ki
Dilsizi diilendirir
-Bağlantı-

Bağlantı:
Karafillim allan güzel
Sevdiğim sallan güzel
Bizim güller kokuyor
Sizin güllere gider

EK 53.

BU DERT NİYE BİTMİYOR

Yazan: Ordu-Korgan
İsminin: Cemal Şahin

Derleyen: MİFAD
Notalayan: Salih Turhan

The musical score is written in a single staff with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The time signature is common time (C). The melody is composed of eighth and quarter notes, with some phrases repeated. The lyrics are written below the staff, aligned with the notes.

Bu dert ni ye bit mi yor
Ef kâr biz den git mi yor Kız se nin et ti ce ğin
U rus gâ vur et mi yor dur nam dur nam
Da vul suz zur na sız Ben de ge lin ol mam

1.
Bu dert niye bitmiyor?
Efkâr bizden gitmiyor
Kız senin etticeğin
Urus gâvur etmiyor (durnam durnam)
Davulsuz zurnasız
Ben de gelin olmam

2.
Gidiyom gidemiyom
Al yeşil giyemiyom
Gaybetine vuruldum
Yüzüne diyemiyom (durnam durnam)
Davulsuz zurnasız
Ben de gelin olmam

EK 54.

ÇIKTIM FINDIK DALINA

Yöresi: Ordu
Kaynak: Faik Okutken

Derleyen: Kemal Karasüleyman
Notalayan: Mansur Kay

29 Saz...

Çık tım fındık dalına
Bak tım ya rın yo lu na
E la göz lü sev di ğim
Gel sa lı na sa lı na
Gel gü ze lim yan dım a man gü ze lim
Çayır çimen ge ze lim

1.
Çıktım fındık dalına
Baktım yarin yoluna
Ela gözlü sevdiğim
Gel salına salına
Gel güzelim yandım aman güzelim
Çayır çimen gezelim

2.
Fındık dalı büyücek
Asıldım eğilecek
Dün gece düşte gördüm
Benim yarım gelecek
Gel güzelim yandım aman güzelim
Çayır çimen gezelim

EK 55.

DAĞDAN DUTTUM BİR CÜCÜK FADİME'M

Yerli: Ordu - Gökçöy
İsimlik: Mustafa Genç

Derleyen: Ank. Devlet Kons.
Notalayan: Ateş Köyoğlu

32

Dağ dan dut tum bir cü cük Fa di mem

Dağ dan dut tum bir cü cük Fa di mem

Ağ zı bur nu da gü cü cük hey hey

Ağ zı bur nu da gü cü cük hey

Ben va ra mı yom si ze de Fa di mem

Ben va ra mı yom si ze de Fa di mem

Sen gel bi ze de a zu cük hey hey

Sen gel bi ze de a zu cük hey

1.
Dağdan duttum bir cücük Fadime'm
Ağzı burnu da gücücük hey hey
Ben varamıyom size de Fadime'm
Sen gel bize de azıcık hey

2.
Dağdan kestim dikenî Fadime'm
Koyver gelsin keçiler hey hey
Az mı da oldu sevdiğim Fadime'm
Gönderdiğim elçiler hey hey

EK 56.

DALDA FINDIK KALMASIN

Yöresi: Ordu
Kaynak: Harut Erman

Derleyen: Neriman Tüfekçi
Notalayan: Neriman Tüfekçi

33

Dal da fındık kal ma sin

Dal da fındık kal ma sin Ba şak çı lar

al ma sin Ba şak çı lar al ma sin

i yi top la yın kız lar i yi top la

yın kız lar Mal sa hi bi say ma sin

Mal sa hi bi say ma sin A ma na ma na

fındı ğım Çı tır çı tır kır dı ğım

2.
Dalda fındık tekeme
Derdime dert ekeme
Ben buradan gidersem
Yar sen beni bekleme
Aman aman aman fındığım
Çıtır çıtır çıtır kırdığım

3.
Bir fındığın içini
Yar senden ayrı yemem
Bu gün gördüm yarımı
Olduğüme gam yemem
Aman aman aman fındığım
Çıtır çıtır çıtır kırdığım

EK 57.

EMİNE'M PAZAR MISIN?

Yer: Ordu - Mesudiye
Söz: Cengiz Dilaver

Derleyen: Tuğrul Şan
Notalayan: Tuğrul Şan

♩ = 140

Saz...

The musical score is written on eight staves. The first four staves contain a continuous saz melody. The fifth staff begins the vocal line with the lyrics 'E mi nem pa zar mı sin'. The sixth staff continues with 'Şef ta li sa tar mı sin'. The seventh staff continues with 'Şef ta li şöy le dur sun'. The eighth staff concludes with 'Be nim le ka çar mı sin'. The melody is in a 9/8 time signature, indicated by the '9' over the '8' in the first staff. The key signature has one sharp (F#), and the tempo is marked as 140 beats per minute.

E mi nem pa zar mı sin

Şef ta li sa tar mı sin

Şef ta li şöy le dur sun

Be nim le ka çar mı sin

1.
Emine'm pazar mısın
Şeftali satar mısın
Şeftali şöyle dursun
Benimle kaçır mısın
Dalgın da Emine'm oy oy oy
Baygın da Emine'm oy

2.
Emine'm gonca mısın
Çayırda yonca mısın
Kaçıracağım seni
Kalır da gelmez mısın
Dalgın da Emine'm oy oy oy
Baygın da Emine'm oy

3.
Emine'm ince belin
Güllü anama gelin
Kaçıracağım seni
Olacaksın sen benim
Dalgın da Emine'm oy oy oy
Baygın da Emine'm oy

EK 58.

KELTEPE'NİN TAŞLARINI KOYUN MU SANDIN?

Yöresi: Ordu-Akkuş,
Aybastı, Niksar
Kaynak: Rıza Dalgı

Derleyen: İrfan Gürdal
Notalayan: İrfan Gürdal

83 *Saz...*

Ah Kel te pe nin taş la rı nı
ko yun mu san dın
Se vip se vip ay rıl ma yı
o yun mu san dın

1.
(Ah...) Keltepe'nin taşlarını koyun mu sandın
Sevip sevip ayrılmayı oyun mu sandın

2.
(Ah...) Şu Akkuş'un gürgenleri yıkılmadı mı?
Yar üstüne yar sevmeye sıkılmadın mı?

3.
(Ah...) Gelir misin gelmez misin ayva dibine
Kemer olsam sarılsam incecük beline

4.
(Ah...) Çal dağının başlarına aşar da giderim
İskefisr yollarına düşer de giderim

EK 59.

YIKIRGAN'IN ARMUDU

Yöresi: Ordu - Akkuş
Kaynak: Kâni Coşkun

Derleyen: Hamdi Tanrıhan
Notalayan: Tuncer İnan

♩ = 112

143

Yı kir ga nin ar mu du da
Pen ce re si cam ca ma da
Sa rar mı şı var mu du
Se lam söy len am ca ma
Yı kir ga nin i çin de de
Am cam kı zı nı ver mez se de
E mi nem gi bi var mu du
Tur şu da kur sun fin ca na

1.
Yıkırgan'ın armudu
Sararmış var mudu
Yıkırgan'ın içinde de
Emine'm gibi var mudu

3.
Ben sana gel mi dedim de
Ah duvarı del mi dedim
Açık kapı dururken de
Bahçadan in mi dedim

5.
Derede tuttum cücük
Ağzı burnu küçücük
Verin benim yarımı
İçinizde bitecük

7.
Armut dalda sallanır
Sallandıkça ballanır
Benim yarım sevdikçe
Hep Akkuş'lar allanır

2.
Penceresi cak cama da
Selam söylen amcama
Amcam kızını vermezse de
Turşu da kursun fincana

4.
Damdan dama toz gider de
İncebelli kız gider
O kız yolun şaşırması da
İnşallah bize gider

6.
Yıkırganın yazısı
Tavşan kovar tazısı
Beni baştan çıkaran
Yıkırgan'ın cazısı

8.
Armut versem yer misin
Bana yarım der misin
Yanağından öpünce
Olmaz ayıp der misin

EK 60.

MELET'İN GIZLARI

Söz: Necmi Kıran
Müzik: Necmi Kıran

Notalayan: Necmi Kıran

The musical score is written in 7/8 time with a key signature of one sharp (F#). It begins with a treble clef and a key signature of one sharp. The melody is written on a single staff. The lyrics are in Turkish and are written below the staff. The score includes a 'Saz...' section and a 'Me le tin' section. The lyrics are: 'Me le tin gız la rı E ki ni bi çi yo', 'E ki ni bi ti rip Ho ro na ge çi yo', 'E ki ni bi ti rip Ho ro na ge çi yo', 'Me le tin gız la rı Gō ğün yıl dız la rı', and 'Ho ro na çi kar ken e der ler naz la rı'. The score includes a 'Saz...' section and a 'Me le tin' section. The lyrics are: 'Me le tin gız la rı E ki ni bi çi yo', 'E ki ni bi ti rip Ho ro na ge çi yo', 'E ki ni bi ti rip Ho ro na ge çi yo', 'Me le tin gız la rı Gō ğün yıl dız la rı', and 'Ho ro na çi kar ken e der ler naz la rı'.

Saz...

Me le tin gız la rı E ki ni bi çi yo

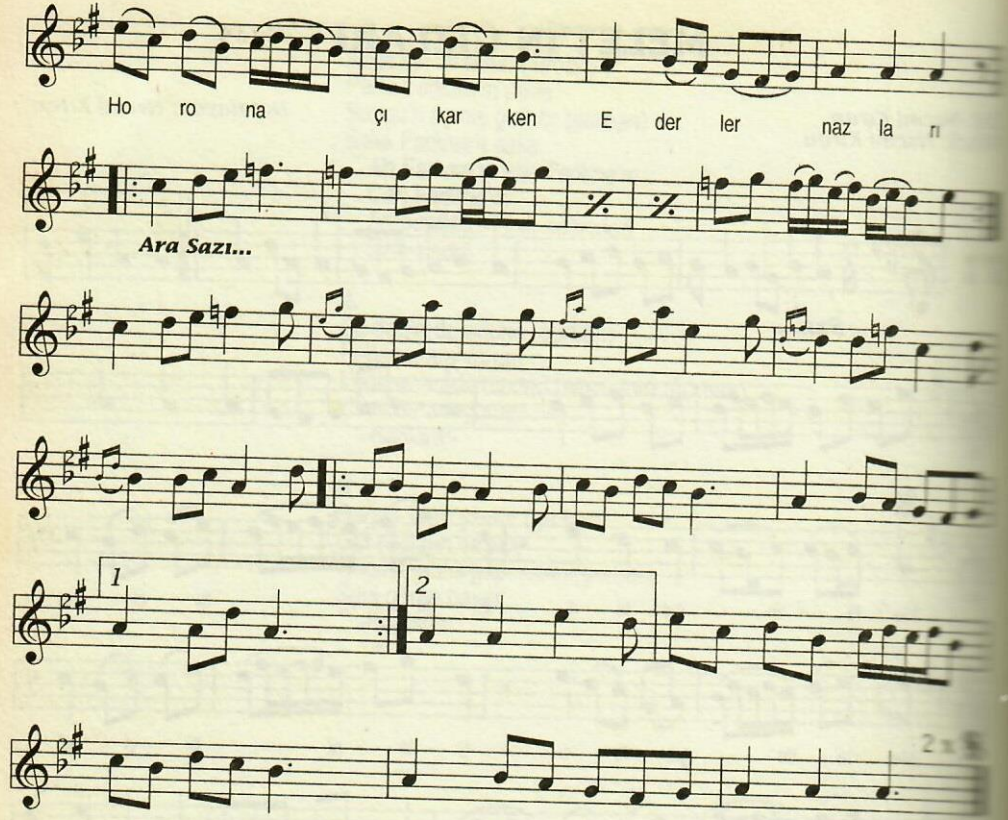
Me le tin gız la rı E ki ni bi çi yo

E ki ni bi ti rip Ho ro na ge çi yo

E ki ni bi ti rip Ho ro na ge çi yo

Me le tin gız la rı Gō ğün yıl dız la rı

Ho ro na çi kar ken e der ler naz la rı

1.
Melet'in kızları
Ekini biçiyö
Ekini bitirip
Horona geçiyö
-Bağlantı-

2.
Melet'in kızları
Kimleri bağlıyor
Beşeri yığınca
Horona çağlıyor
-Bağlantı-

3.
Melet'in kızları
Çıkarlar oyuna
Gelin arıyanlar
Bakarlar boyuna
-Bağlantı-

Bağlantı:
Melet'in kızları
Göğün yıldızları
Horona çıkarken
Ederler nazları

EK 61.

ÇUKURYAYLASI'NIN YOLU DÜZ GİDER

Yöresi: Ordu
Kaynak: Nevzat Kılıç

Derleyen: Ahmet Sezgin
Notalayan: Ahmet Sezgin

31

Hey _____

Çu kur yay la sı nın yo lu
Bah çe sin de kok lan ma mış
Daly la rın da ga rip ga rip

düz gi der Çu kur yay la sı nın yo lu düz gi der
gül bi ter Bah çe sin de sı kok lan ma mış gül bi der
kuş ö ter Dal la rın da ga rip ga mış kuş ö ter

1.
Hey... Çukur yaylasının yolu düz gider
Bahçesinde koklanmamış gül biter
Dallarında garip garip kuş öter

2.
Hey... Çukur yaylasının suyu içilmez
Güzelleri çoktur nazı çekilmez
Sevip sevip yardan ayrı geçilmez

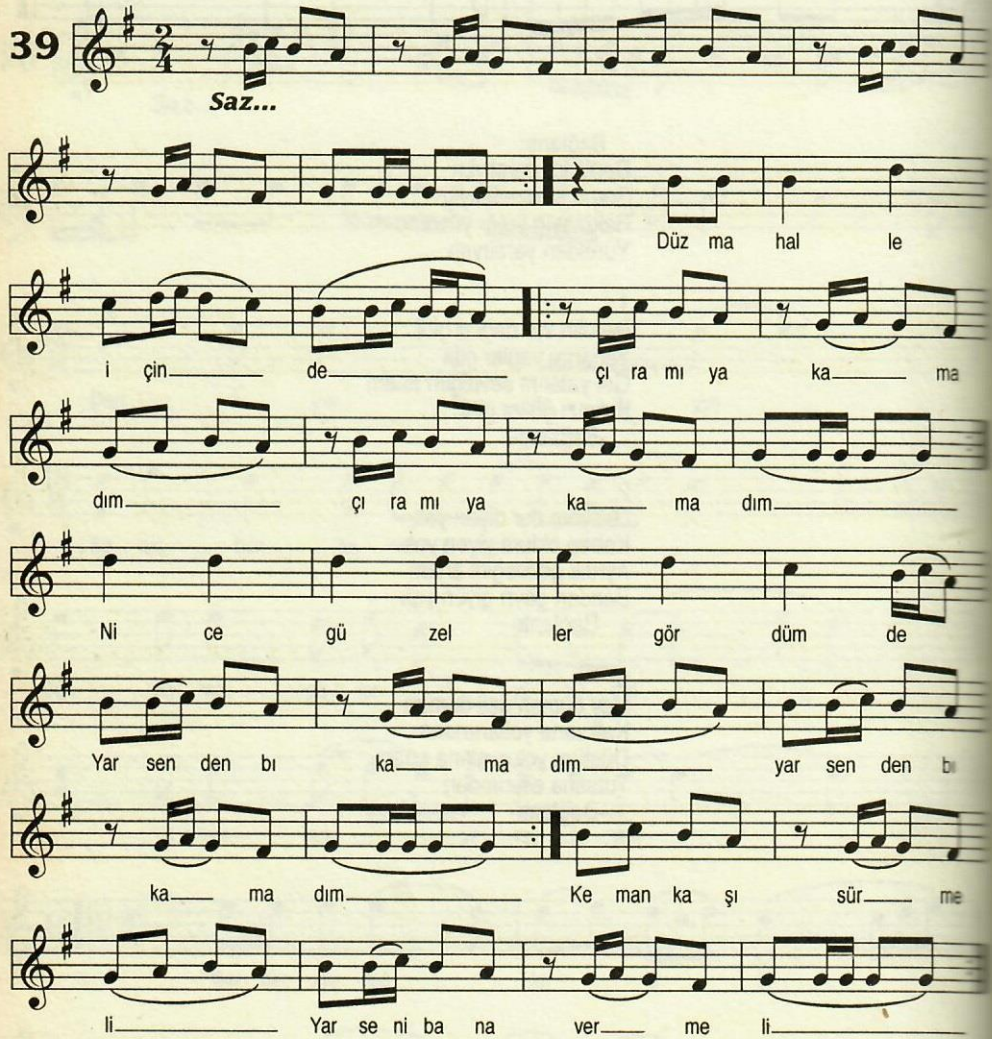
3.
Hey... Gız senin ellerin tutmaz mı kalem
Kır testiği yar kapında kul olam
Avcı ol da tuzağını ben kuram

EK 62.

DÜZ MAHALLE İÇİNDE

Yöresi: Ordu
Kaynak: Muhsin Tercan

Derleyen: Yıldız Ayhan
Notalayan: Yıldız Ayhan
Altan Demirel

39

Saz...

Düz ma hal le

i çin de çı ra mı ya ka ma

dım çı ra mı ya ka ma dım

Ni ce gü zel ler gör düm de

Yar sen den bı ka ma dım yar sen den bı

ka ma dım Ke man ka şı sür me

li Yar se ni ba na ver me li

2.
Düz mahalle içinde deli gezerim deli
Benim yarım vallahi de Ordu'nun en güzeli
Keman kaşın sürmeli yar seni bana vermeli
Aman baban duymalı yar senin baban duymalı

3.
Düz mahalle içinde düştüm alem diline
Baba darılma bana da gönül verdim birine
Keman kaşın sürmeli yar seni bana vermeli
Aman baban duymalı yar senin baban duymalı

EK 63.

HANIM SENİN NE GÜZEL GAŞLARIN VAR

Yazan: Ordu - Mesudiye
Sözler: Râstü Tuncalı

Derleyen: Ank. Devlet Kons.
Notalayan: Ateş Köyoğlu

♩ = 132

Ha nım se nin ne gü zel gaş la rın var

Ca nım se nin ne gü zel gaş la rın var

Gaş la rı na gur ba no lam Hop la da gel gü lüm

Hop la da gel

1.
Hanım senin ne güzel gaşların var
Gaşlarına gurban olam hopla da gel güllüm hopla da gel
2.
Hanım senin ne güzel saçların var
İnci gibi dişlerin var hopla da gel güllüm hopla da gel
3.
Hanım senin ne güzel ayağın var
Ayağına çapul alam hopla da gel güllüm hopla da gel
4.
Hanım senin ne güzel ellerin var
Ellerine gına yakam hopla da gel güllüm hopla da gel

EK 64.

KIRMIZILIM TUTAM TUTAM

*Best: Ordu
Söz: Muhsin Tercan*

*Derleyen: Ahmet Yamacı
Notlayan: Ahmet Yamacı*

$\text{♩} = 240$

Kır mı zı lım tu tam tu tam

Kır mı zı lım tu tam tu tam

A ra sı na gül ler ka tam

O ya ri le ben de gi dem

Kır mı zı lım kır mı zı lım

A şıp gi den kır mı zı lım

Co şup gi den kır mı zı lım

Se kip gi den kır mı zı lım

1.
Kırmızılım tutam tutam
Arasına güller katam
O yar ile ben de gidem
Kırmızılım kırmızılım
Aşıp giden kırmızılım
Coşup giden kırmızılım
Sekip giden kırmızılım

2.
Kırmızısı başındadır
On üç on dört yaşındadır
Aşıkları peşindedir
Kırmızılım kırmızılım
Aşıp giden kırmızılım
Coşup giden kırmızılım
Sekip giden kırmızılım

3.
Kırmızısı baştan başa
Keklik seker taştan taşta
Kavuşmamız kaldı kışa
Kırmızılım kırmızılım
Aşıp giden kırmızılım
Coşup giden kırmızılım
Sekip giden kırmızılım

EK 65.

KIZ SAÇLARIN URGANDIR

Söz: Ordu
Müzik: Mustafa Çalgıç

Derleyen: Taner Can
Notalayan: Taner Can

Saz...

Kız saç la rın ur gan dır yar yar yar a man

At boy nu ma do lan dır nin na ya rim nin na yar

Se ver sen ci ğer den sev yar yar yar a man

Yüz den sev mek ya lan dır nin na ya rim nin na yar

Yüz den sev mek ya lan dır nin na ya rim nin na yar

1.
Kız saçların urgandır (yar yar yar aman)
At boynuma dolandır (ninna yarim ninna yar)
Seversen ciğerden sev (yar yar yar aman)
Yüzden sevmek yalandır (ninna yarim ninna yar)

2.
Kız saçların iki kat (yar yar yar aman)
Bir katını bana sat (ninna yarim ninna yar)
Git annenden izin al (yar yar yar aman)
Bir akşam da bizde kal (ninna yarim ninna yar)

EK 66.

KEMENÇEMİN BAŞINDA

Yöresi: Ordu - Mesudiye
Kaynak: Rüştü Tuncalı

Derleyen: Ank. Devlet İsm.
Notalayan: Ateş Köyü

85

Ke men çe min ba şın da
Ba şın da ki yaz ma nın
Oy nu yor par mak la rım
Da lı var çi çe ği yok
Za ya mı git ti ge lin a man
Şu mel u nun kı zı nın a man
Be nim yal var ma la rım
Ben den ge çe ce ği yok
Be nim yal var ma la rım
Ben den ge çe ce ği yok

1.
Kemençemin başında
Oynuyor parmaklarım
Zaya mı gitti gelin aman
Benim yalvarmalarım

2.
Başındaki yazmanın
Dalı var çiçeği yok
Şu melunun kızının aman
Benden geçeceği yok

3.
Gel pınara pınara
Suyu doldur destine
Bu benim türkülerim aman
Hep güzeller üstüne

1.
 Ocağa koydum kazan yar yar yar yar yar
 Yak altını kaynasın
 Yeni çıktı horona
 Kemikleri oynasın
 Haydi gülüm oyna bir danem
 Bir de ben iki danem
 Hop dini ninam neydini nam
 Ney dini ninam neydini nam
 Hop dini ninam neydini nam
 Ney dini ninam neydini nam

2.
 Usul yavaş bas ta gel yar yar yar yar yar
 Tahtalar oynamasın
 Gel sarılalım kaçalım
 Cazı nenen duymasın
 Haydi gülüm oyna bir danem
 Bir de ben iki danem
 Hop dini ninam neydini nam
 Ney dini ninam neydini nam
 Hop dini ninam neydini nam
 Ney dini ninam neydini nam

3.
 Omuzundan aşağı yar yar yar yar yar
 Tel tel olmuş saçların
 Kız senin sarı perçemin
 Kalem olmuş kaşların
 Haydi gülüm oyna bir danem
 Bir de ben iki danem
 Hop dini ninam neydini nam
 Ney dini ninam neydini nam
 Hop dini ninam neydini nam
 Ney dini ninam neydini nam

EK 68.

PERŞEMBE'NİN DÜZLERİ (ŞÜRMELİ ÇEŞİTLEMESİ)

Yöresi: Ordu
Kaynak: Muhsin Tercan

Derleyen: Ali Can
Notalayan: Ali Can

109 *Saz...*

Per şem be nin düz le ri

Ya la nol du söz le ri

Pı na rol muş a kı yor

gü ze lim yü rü

Naz lı ya rin göz le ri sūr me li ma man

Yü rü gü zel yü rü _____ saç la rı nı sü rü _____

Dos tum geç miş kar şı _____ ma

gü ze lin _____ kı zı _____

Bi ra ze da lı ca _____ yü rü _____ sür _____ me li moy na

1.
 Perşembe'nin düzleri
 Yalan oldu sözleri
 Pınar olmuş akıyor güzelim yürü
 Nazlı yarin gözleri sürmelim amman
 Yürü güzel yürü
 Saçlarını sürü
 Dostum geçmiş karşıma güzelin kızı
 Biraz edalica yürü sürmelim oyna

2.
 Asmada üzüme bak
 Kaşıma gözüme bak
 Ne kadar kırgın isen güzelim yürü
 Gülerek yüzüme bak sürmelim amman
 -Bağlantı-

3.
 Derenin kıyısında
 Su verdim patlıcana
 Bu canım kurban olsun güzelim yürü
 Sendeki tatlı cana sürmelim amman
 -Bağlantı-

EK 69.

SABAH GÜNEŞİ DOĞDU

Yöresi: Ordu - Ünye
Kaynak: İsmail Soysal

Derleyen: Muzaffer Sarısözen
Notalayın: Muzaffer Sarısözen

110

Sa bah gü ne şi doğ du Sa bah gü ne şi doğ du

Bo ya lı ko nak la ra Her kes bo yun e ği yor

Her kes bo yun e ği yor Kır mı zı ya nak la ra

Şi nay da nay gel be ri be ri Şi nay da nay dön be ri be

1.
Sabah güneşi doğdu
Boyalı konaklara
Herkes boyun eğiyor
Kırmızı yanaklara
Şinay da nay gel beri beri
Şinay da nay dön beri beri

2.
Yeni çarık yaptırdım
Üstündedir bağları
Senin için dolandım
Şu dumanlı dağları
Şinay da nay gel beri beri
Şinay da nay dön beri beri

Ek 70. ile Ek 78. arasında verilen türküler, “anne tipi”ni yansıtmaktadır.

EK 70.

ÜNYE'DEN ÇIKTIM BAŞIM SELAMET

Ordu - Ünye
Söz: Fethi Gençlioğlu

Derleyen: Hamdi Tanses
Notalayan: Tuncer İnan

♩ = 120

Ün ye den çık dım da ba şım se la met

Ce viz de re sin de

gop tu gı ya met

Ga dın gız gar da şım sa na e ma net

Ağ la a nam ağ la

sen ba na ağ la

Çif te dok tor ge tir

ya re mi bağ la

1.
Ünye'den çıktım da başım selamet
Ceviz deresinde koptu kıyamet
Gadın kız gardaşım sana emanet
Ağla anam ağla sen bana ağla
Çifte doktor getir yaramı bağla

2.
Yedi karış gelir omzumun eni
Genç yaşımda kabre koydular beni
Anneciğim bana söylesin ninni
Ağla anam ağla sen bana ağla
Çifte doktor getir yaramı bağla

3.
Martinim duvarda asılı kaldı
Elbisem sandıkta basılı kaldı
Gadın kız gardaşım küsülü kaldı
Ağla anam ağla sen bana ağla
Çifte doktor getir yaramı bağla

EK 71.

YOLA YOLLADIM SENİ

Şiir: Ordu
Söz: Olgun Gönül

Derleyen: Olgun Gönül
Notalayan: Olgun Gönül

Yo la yol la dım se ni Hay di yol lar yor ma
A nan tut sun e lin den Hay di ba ban yol la
sin se ni sin se ni
Ah gi de gi de tut maz ol du be nim de diz le rim
Ağ la mak tan gör mez ol du be nim de göz le rim

1.
Yola yolladım seni
Haydi yollar yormasın seni
Anan tutsun elinden
Haydi baban yollasın seni
Ah gide gide tutmaz oldu
Benim de dizlerim
Ağlamaktan görmez oldu
Benim de gözlerim

2.
Yola giden yorulmaz
Haydi gölün suyu durulmaz
Andır kalsın sevdalık
Haydi evde barkta durulmaz
Ah gide gide tutmaz oldu
Benim de dizlerim
Ağlamaktan görmez oldu
Benim de gözlerim

3.
Kaşların karasına
Haydi gül koydum arasına
Seni merhem dediler
Haydi yüreğim yarasına
Ah gide gide tutmaz oldu
Benim de dizlerim
Ağlamaktan görmez oldu
Benim de gözlerim

EK 72.

AKŞAM VAKTİ GELİP BENİ SORDULAR
(ŞÜKRÜ'NÜN DESTANI)

Söz: Necmi Kiran
Makam: Necmi Kiran

Notalayan: Necmi Kiran

49

Saz... 2-

1-
2-

Ak şam vak ti ge lip be ni
sor du lar Dil me le ri
sö küp sö küp e ve gir di
ler *Saz...* Dil me le ri
sö küp sö küp e ve gir di
ler *Saz...* Nö bet uy ku
sun da bi zi vur du lar
Vur ma za lim vur ma vur ma
ka nı mız a kar *Saz...*
Kü çük yav ru la ra a man

1.
Akşam vakti gelip beni sordular
Dilmeleri söküp (söküp) eve girdiler
Nöbet uykusunda bizi vurdular
Vurma zalım vurma (vurma) kanımız akar
Küçük yavrulara (aman) kimimiz bakar
Galgın anamızı (ah) acımız yakar

2.
Komşularım duyup hemen vardılar
Bizi kandan göle (aman) banık gördüler
Karakola tezden haber verdiler
-Bağlantı-

3.
Komutanlar gelip hali gördüler
Bavulumu dağda (aman) bulup gardılar
Bunu kimler yaptı diye sordular
-Bağlantı-

4.
Anam Ayşe'm Şükrü'm diye ağlıyor
Bizim acımızdan (aman) ciğer dağlıyor
Görenler yas tutup kara bağlıyor
-Bağlantı-

5.
Jandarmalar köyde durdular
Katilimi köye indi gördüler
Kelepçeyi alıp kola vurdular
-Bağlantı-

EK 73.

HASRETİNDEN DELİ OLDUM GEZERİM (OĞULA HASRET)

Mus: Mehmet Bıçakçı
Nak: Mehmet Bıçakçı

Notalayan: Necmi Kıran

57 *Saz...*

Has re tin den de li ol dum ge ze
rim Ha ya lin gö züm den
si lin me zo ğul A dı nı an
dık ça sız lar yū re ğim
Dert li nin ah va li bi lin me zo

ğul Dert li nin ah va li

bi lin mi zo ğul **Saz...**

A dı nı an dık ça sız lar yü ğim

Dert li nin ah va li

bi lin me zo ğul **Saz...**

1.
Hasretinden deli oldum gezerim
Hayalin gözümde silinmez oğul
Adını andıkça sızlar yüreğim
Dertlinin ahvali bilinmez oğul
2.
Her nereye baksam seni görürüm
Elim varmaz boyun bükür dururum
Söyle oğul seni nerde bulurum
Halinden bir haber alınmaz oğul
3.
Yanarım yürekten dinmez yareler
Senin derdin bu sinemi pareler
Tükendi umutlar bitti çareler
Ayrılığa derman bulunmaz oğul

EK 74.

DERTLİYİM DERELİYİM

Yöresi: Ordu-Mesudiye
Kaynak: Çakır Şenol

Derleyen: Necmi Kıran
Notalayan: Necmi Kıran

♩ = 100

38 Saz...

Dert li yim de re li yim

So run ben ne re li yim

Bak ma yın gū ler yū zū me

Yū rek ten ya ra lı yım

Der dim var dağ lar gi bi

Ya na rım yağ lar gi bi

Bağlantı:
 Dertliyim dereliyim
 Sorun ben nereliyim
 Bakmayın güler yüzüme
 Yürekte yaralıyım

1.
 Derdim var dağlar gibi
 Yanarım yağlar gibi
 Gel yatalım sevdiğim anam
 Kırmızı güller gibi
 -Bağlantı-

2.
 Gidiyom dur diyen yok
 Kebap oldum yiyen yok
 Ayrılık gömleğini anam
 Benden gayrı giyen yok
 -Bağlantı-

3.
 Hey duman deli duman
 Kalksana yollarımdan
 Düştüm yolun altına anam
 Tutsana ellerimden
 -Bağlantı-

EK 75.

UZUN KAVAK NE UZARSIN

Yerli: Ordu - Giresun
Kavak: Sarı Recep

Derleyen: Muzaffer Sarısözen
Notalayan: Muzaffer Sarısözen

130

U zun ka vak ne bi lem ne bi lem ne u zar

sin bo yu na Kur ba no la yım

o bo yu na bo su na

Kur ba no la yım o bo yu na

bo su na Ah be nö lür sem

ne bi lem ne bi lem kim gi re cek ko lu na

Dağ lar taş lar u çan kuş lar

1.
Uzun kavak ne bilem ne bilem ne uzarsın boyuna
Kurban olayım o boyuna bosuna
Ah ben ölürsem ne bilem ne bilem kim girecek koluna
Dağlar taşlar uçan kuşlar kan ağlar
Yaslı anam kara yazmalar bağlar
2.
Uzun kavak ne bilem ne bilem gıcır gıcır gıcılar
Anne benim sol yanımda sancı var
Ah ben ölürsem ne bilem ne bilem benden daha genci var
Dağlar taşlar uçan kuşlar kan ağlar
Yaslı anam kara yazmalar bağlar

EK 76.

NE UZUNDUR ŞU FATSA'NIN YOLLARI (MUSTAFA)

Yöresi: Ordu - Ünye
Kaynak: İsmail Soysal

Derleyen: Muzaffer Sarısözen
Notalayan: Muzaffer Sarısözen

Serbest

97

Ne u zun dur şu Fat sa nın yol la rı
Ne u zun dur şu Fat sa nın ge zi si

Ar şı nol muş Mus ta fa nın kol la rı
Böy le yi miş al nı mı zın ya zı sı

Serbest

A cep ne söy le di şin dil le ri
Mus ta fa an ne si nin bir tek ku zu su

Mus ta fam Mus ta fam ga rip Mus ta fam

Düş man el le rin de gi den Mus ta fam

1.
Ne uzundur şu Fatsa'nın yolları
Arşın olmuş Mustafa'nın kolları
Acep ne söyledi şirin dilleri
Mustafa'm Mustafa'm garip Mustafa'm
Düşman ellerinde giden Mustafa'm

2.
Ne uzundur şu Fatsa'nın gezisi
Böyleymiş alnımızın yazısı
Mustafa annesinin bir tek kuzusu
Mustafa'm Mustafa'm garip Mustafa'm
Düşman ellerinde giden Mustafa'm

EK 77.

BEŞİĞİMİN ALTI BAKIR

Şiiri: Ordu-Ünye
Söz: Agâh Gürsoy

Derleyen: Ank. Dev. Kons.
Notalayan: Hale Gür

♩ = 56

17

Be şi ği min al tı ba kır Be be ğim ey

ey yan dım yan dım yan dım

Ben üğ rü rem ta kır ta kır nen ni nen ni

nen ni vay İ çin de ki oğ lan Be kir

Be be ğim ey ey yan dım yan

dım yan dım Be bek de be ni pa ra le di

nen ni nen ni nen ni vay

Mu han ne te ku ley le di nen ni nen ni

1.
Beşüğimin altı bakır ey ey (yandım)³
Ben uğrürüm takır takır (nenni)³ vay
İçindeki oğlan Bekir
Bebeğim ey (yandım)³

Bebek beni pareledi (nenni)³ vay
Muhannete kul eyledi (nenni) vay

2.
İnc'elekten elediğim
Al beşiğe belediğim
Seni haktan dilediğim
Bebeğim ey (yandım)³

Bebek beni pareledi (nenni)³ vay
Muhannete kul eyledi (nenni) vay

EK 78.

SANA UYU DİYEMEDİM (BEBEK AĞITI)

Yöresi: Ordu-Mesudiye-Köşe Köyü
Kaynak: Ali Kıran

Derleyen: Necmi Kıran
Notalayan: Necmi Kıran

♩ = 80

113 Saz...

The musical score is written on eight staves. The first staff is marked with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 7/4 time signature. The tempo is indicated as ♩ = 80. The first staff is labeled '113 Saz...'. The subsequent staves continue the melody, with some staves showing a change to a 5/4 time signature. The notation includes various note values, rests, and dynamic markings.

1 Sa na u yu di ye me dim

Nen ni nen ni di ye me dim

Hi ca bet tim gay na tam dan

Be bek dal da di ye me dim

Nen ni de o ğul nen ni de o ğul

Nen ni de nen ni o ğul

Hi ca bet tim gay na tam dan

Be bek dal da di ye me dim

Nen ni de o ğul nen ni de o ğul

Nen ni de nen ni o ğul

Saz...

2.Be be ğin be şi ği ba
3.Ha va da kuş lar u çu

Ür gü le rim ta kır ta
De re de kurt lar u lu

Ba Guz ba sı lar da be Mol bek la bö Be lü kir şür

2.3.Nen ni de o ğul nen ni de o ğul

nen ni de nen ni o ğul

Ba Guz ba sı lar da be Mol bek la bö Be lü kir şür

2.3.Nen ni de o ğul nen ni de o ğul

nen ni de nen ni o ğul

2 x §

SON

1.
Sana uyu diyemedim
Nenni nenni diyemedim
Hicab ettim gaynatamdan
Bebek dalda diyemedim
Nenni de oğul nenni de oğul
Nenni de nenni oğul

2.
Bebeğin beşiği bakır
Ürgülerim takır takır
Babası da Molla Bekir
Nenni de oğul nenni de oğul
Nenni de nenni oğul

3.
Havada kuşlar uçuşur
Derede kurtlar uluşur
Guzgunlar bebek bölüşür
Nenni de oğul nenni de oğul
Nenni de nenni oğul

Ek 79 ile Ek 82 arasında verilen türküler, “gelin tipi”ni yansıtmaktadır.

EK 79.

ÇAMBAŞINA ÇIKDIMÇIRAM YANMADI
(GELİN HAVASI)

Yöresi: Ordu
Kaynak: Ziya Taşova

Derleyen: Muzaffer Sarısözen
Notalayan: Muzaffer Sarısözen

28

Çam ba şı na çık dım a nam

çı ram yan ma dı a nam

çı ram yan ma dı

Mek tup sal dım ya re a man

mek tup var ma dı

Et ra fı ma bak tım a nam

kim se kal ma dı a nam

kim se kal ma dı

Ağ la ma ge li nim ağ la ma a man

be ni yo lum dan ey le me

1.
 Çambaşına çıkdım anam çıram yanmadı
 Mektup saldım yare aman mektup varmadı
 Etrafıma baktım anam kimse kalmadı
 Ağlama gelinim ağlama aman beni yolumdan eyleme

2.
 Sazaklara ev yapma anam o batar gider
 Uzaklara kız verme aman o yiter gider
 El kadcılık ekmeğin anam o bana yeter
 Ağlama gelinim ağlama aman beni yolumdan eyleme

EK 80.

EVLERİNİN ÖNÜ AKAR (KINA HAVASI)

Yöresi: Ordu - Ünye
Kaynak: Olgun Gönül

Derleyen: Olgun Gönül
Notalayan: Olgun Gönül

48

Ev le ri nin ö nü a kar A kar da ba
şı nı yı kar Mol la gü vey al tın ta kar
A kı zım ge li nim
hay di gi de lim Ya re nim
yol da şım ge yin gi de lim

2.
Evlerinin önü pelit
Pelide takarlar kilit
Bir güzele aslan yiğit
A kızım gelinim haydi gidelim
Yarenim yoldaşım geyin gidelim

3.
Baban evi demir kapı
Vardığının altın kapı
Elin sözü taştan katı
A kızım gelinim haydi gidelim
Yarenim yoldaşım geyin gidelim

EK 81.

KÖPRÜYÜ DOLANMA KÖPRÜ YIKIKTIR (KINA HAVASI)

Yöresi: Ordu - Ünye
Kaynak: Fehim Canal

Derleyen: Sadi Yaver Ataman
Notalayan: Adnan Ataman

$\text{♩} = 240$

Saz...

sı lam dan ay rıl dım
Saz...
 u za ğa gız ver me a nam
 kay bo lur gi der
 Ay rı lık has re ti de a ca nım
 bağ rı mı de ler
 A na mın ek me ği a nam
 gö züm de tū ter

Ay rı lık has re ti de a ca nım
 boy nu mu bü ker
 Ey vah ey vah hem a nam dan
 ay rıl dım Hem ba bam dan
 hem sı lam dan ay nıl dım

1.
 Köprüyü dolanma anam köprü yıkıktır
 Gelin olan gızın da a canım bağı yanıktır
 Eyvah eyvah hem anamdan ayrıldım
 Hem babamdan hem sılemden eyrıldım
2.
 Uzağa gız verme anam kaybolur gider
 Ayrılık hasreti de canım bağırı deler
 Eyvah eyvah hem anamdan ayrıldım
 Hem babamdan hem sılemden eyrıldım
3.
 Anamın ekmeği anam gözümde tüter
 Ayrılık hasreti de canım boynumu bükür
 Eyvah eyvah hem anamdan ayrıldım
 Hem babamdan hem sılemden eyrıldım

EK 82.**Baş Türküsü**

Evlerin öynü sazan,
 Sazana asaller gazan.
 Vardun gece bir oğlan gazan,
 Gelinüm, gadunum ayrıl gidelüm.

Evlerinin öynü tiken,
 Ben de senin gibi gelin iken
 Avulardım gider iken.
 Gelinüm, gadunum ayrıl gidelüm.
 Yâranum, yoldaşım geyin gidelüm.

Goyun gelir meleşir,
 Gızı annasiyenen işmarlaşır.
 Gelin geliyo deyince
 El ôlu helbet de kêfleşir.
 Gelinüm, gadunum ayrıl gidelüm.
 Yâranum, yoldaşım geyin gidelüm.

Ocânda var gurum,
 Gocannan varsa zorun,
 Gaynana söyle zorûn
 Gelinüm, gadunum, yâranım ayrıl gidelüm.²⁹

²⁹ Türkü, Ordu-Ünye yöresi, Koruklu Köyü'nden Ali Gül'den derlenmiştir. Metin, Mistepe (2010: 37) eserinde yer almaktadır.

EK 83.

Karadeniz kadınından bir görünüm.

EK 84.

Fındık toplayan kadınlar.

EK 85.

Çalışan bir Karadeniz kadını.

EK 86.

Müzik icra edilirken; soldan sağa: 1- Cengiz Dilaver, 2- Turhan Köymen, 3- Celal Kuru, 4- Mustafa Erbaş, 5- İhsan Gürdal (1961), (İhsan Gürdal Arşivi).

EK 87.

Müzik icra edilirken; soldan sağa: 1- Kamil Gülen, 2- Lütfü Karaosmanoğlu, 3- Yılmaz Başar, 4- Erdoğan Paytak, 5- Erdem Ulusoy, 6- Ali Özbucak, 7- İhsan Gürdal, 8- Foto Kemal Aksoy, 9- Hikmet Köselioğlu (1956), (İhsan Gürdal Arşivi).

EK 88.

Müzik icra edilirken; soldan sağa: 1- Ümit Tokcan, 2- Cengiz Dilaver, 3-İhsan Gürdal, 4- Turan Köymen (1960), (İhsan Gürdal Arşivi).

EK 89.

Müzik icra edilirken; soldan sağa: 1- Cengiz Dilaver, 2- Tuğrul Şan, 3- Seyfettin Tomakin, 4- İhsan Gürdal, 5- Temel Kuşoğlu (1975), (İhsan Gürdal Arşivi).

EK 90.

Ordu Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi'nde koro şefliğini Arş. Gör. Ahmet Serdar YENER'in yaptığı Türk Halk Müziği konseri (20.04.2018).

EK 91.

Ordu Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi'ndeki Türk Halk Müziği konseri, kemençe ve horon eşliğinde icra edilirken (20.04.2018)

EK 92.

Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Türk Halk Müziği Konseri (19. 01. 2016).

EK 93.

Ünye'nin Dünkü Çocukları Derneği'nin Türk Halk Müziği konseri (17.05.2017).

EK 94.

Ünye'nin Dünkü Çocukları Derneği'nin Türk Halk Müziği konserinde yöreye ait halk oyunları icra edilirken (17.05.2017)

EK 95.

Ordu Musiki Derneği Türk Sanat Müziği Konseri (23.03.2018).

EK 96.

Şener Gök Sanat Evi halk müziği icracıları ve halk oyunları ekibi (23.11.2017).

EK 97.

Ordu Sanat Evi'nde Türk Halk Müziği çalışmaları devam ederken (03.05.2018).

EK 98.

Mert Müzik Kursu öğrencileri, Türk Halk Müziği icra ederken (12.06.2017).

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALKBİLİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 04/07/2018

ORDU TÜRKÜLERİNDE KADIN TIPLARI

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

04/07/2018

Adı Soyadı: ELİF GÜNGÖR AKBULUT
Öğrenci No: N14125338
Anabilim Dalı: TÜRK HALKBİLİMİ
Programı: TÜRK HALKBİLİMİ
Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. F. Gülay MİRZAOĞLU SIVACI

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALKBİLİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih:04/07/2018

ORDU TÜRKÜLERİNDE KADIN TIPLARI

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 76 sayfalık kısmına ilişkin, 04/07/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 10 'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

04/07/2018

Adı Soyadı: ELİF GÜNGÖR AKBULUT

Öğrenci No: N14125338

Anabilim Dalı: TÜRK HALKBİLİMİ

Programı: TÜRK HALKBİLİMİ

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. F. Gülay MİRZAĞLU SIVACI